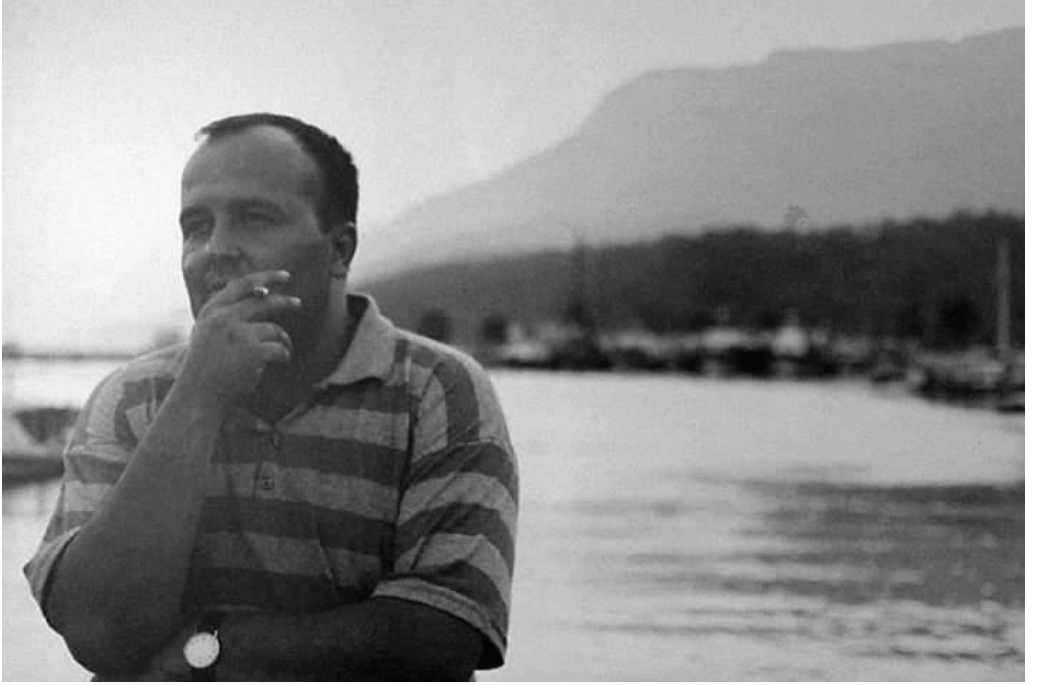

Sevgilim Süreyya Tamer Kozaklı'nın güzel anısına...
(1963-2021)

hayalci hücre: #1
θεωρία kitaplığı #1

arka pencere: kısa dalga podcast metinleri
alev özkazanç

© 2022 hayalci hücre
bu kitabın türkçe yayın hakları hayalci hücre yayın'a aittir.

yayıma hazırlayan
yeliz kılıç

kapak tasarım
alp tekin babaç

dizgi
alp tekin babaç

baskı-cilt
repar tasarım matbaa,
yenibosna merkez mh. cemal ulusoy cd. no: 43
bahçelievler/istanbul (sertifika no: 40675)

hayalci hücre yayın 1. baskı 2022 / istanbul
isbn no: 9786057358301

hayalci hücre yayın
foamed ilaç, kozmetik ve danışmanlık sanayi ve ticaret ltd. şti
sinanoba mahallesi ertekin caddesi a1-003 blok no: 1a iç kapı no: 8
büyükçekmece / istanbul

www.hayalcihucre.com / hayalcihucre@hayalcihucre.com

arka pencere

kısa dalga podcast metinleri

alev özkazanç

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

alev özkazañç

Alev Özkazañç 1967 yılında Ankara’da doğdu. Lisans öğrenimini 1989’da ODTÜ Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü’nde tamamladı. University of Essex’de siyaset teorisi alanında yüksek lisans yaptı. 1998 yılında “*Türkiye’de Siyasal İktidar ve Meşruiyet Sorunu: 1980’lerde Yeni Sağ*” adlı teziyle Ankara Üniversitesi’nden doktora derecesini aldı. 1994–2001 arasında çıkan *Mürekkap* dergisinin yayın kurulunda bulundu ve ilk yazılarını bu dergide yayımladı. 2004-2011 yılları arasında *Toplum ve Bilim* dergisinin yazı kurulu üyeliğinde bulundu. Halen *Fe Dergi*, *Vira Verita*, *Feminist Tahayyül* ve *Kaos Q+* dergilerinin danışma kurulunda bulunuyor. Çağdaş siyaset kuramı, yakın dönem Türkiye siyaseti, feminizm, toplumsal cinsiyet ve queer kuram, psikanaliz, neo-liberalizm, suç ve ceza gibi ilgi alanlarında yayınlar yapmıştır. 1991-2016 yılları arasında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde (SBF) çalışmış, Siyaset Bilimi Anabilimdalı’nın yanı sıra Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Anabilimdalı’nda dersler vermiştir. 1994 yılında kuruluşundan itibaren KASAUM (Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi) ekibinin üyesi olmuş, 2012’de AÜ Cinsel Saldırı ve Tacize Karşı Destek Birimi’nin (CTS) kuruluşunda görev almış ve 2008-2016 arasında Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Başkanlığı görevini yürütmüştür. 2014’de profesör unvanı almış, 2016’da imzacısı olduğu Barış Bildirisi nedeniyle erken emekliliğe zorlanmıştır. 2018-2020 arasında Oxford Üniversite’sinde misafir akademisyen olarak bulunmuştur. Halen özel gruplara Psikanaliz ve Feminizm konulu seminerler vermektedir. Yazarın, hepsi Dipnot Yayınları tarafından yayımlanan kitapları şunlardır: *Siyaset Sosyolojisi Yazıları: Yeni Sağ ve Sonrası: Siyaset Sosyolojisi Yazıları* (2007); *Neo-Liberal Tezahürler: Vatandaşlık, Suç, Eğitim* (2011); *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk: Feminist Yazılar* (2013); *Feminizm ve Queer Kuram* (2015, Genişletilmiş 2. Baskı: 2018); *Bir Musibet: Yeni Türkiye’de Erillik, Şiddet ve Feminist Siyaset* (2021). Ayrıca Betül Yazar ile birlikte, *Bob Jessop: Hegemonya, Post-Fordizm ve Küreselleşme Ekseninde Kapitalist Devlet* (İletişim Yayınları, 2005) adlı kitabı derlemiş, Jane Gallop’un *Cinsel Tacizle Suçlanan Feminist* adlı kitabını da Türkçeye çevirmiştir (Dipnot Yayınları, 2013).

önsöz 9

13 erkeklik, şiddet ve yükselen sağ popülizm
amok koşucuları ve erkeklik krizi **21**

35 prens ile milyoner: bir çocuk istismarı davası
cinsel suçlulara ne yapmalı?
nagehan alçı'nın önerisi ve amerikan çıkmazı **47**

59 zadie smith ile rahatına bak

garip meyve: siyah öfkeden doğan umut **75**

89 salgın,kayıp ve dünya aşkı:
lynnne segal'in öyküsü

deniz kandiyoiti ile söyleşi **101**

önsöz

Bu kitapta 2019 yılının Kasım ayından 2020 yazına kadar devam eden dokuz aylık bir süreçte, *Kısa Dalga* podcast kanalı için yapmış olduğum podcastlerin metinlerini bir araya getirdim. Hayatımda büyük bir yenilik olan, çok severek yaptığım ve değer verdiğim podcast işinin ürünlerini yazılı metin olarak okuyucuyla paylaşmak beni ziyadesiyle mutlu ediyor. Ne var ki bu önsözü yazmakta zorlanıyorum çünkü geçenlerde yaşadığım büyük bir kayıp, söz konusu yakın geçmişe dair anılarımı özel bir duygu yüküyle doldurup ağırlaştırıyor. Şöyle ki: Bu podcast yayınlarının tümünü, o dönemde misafir akademisyen olarak bulunduğum Oxford'da eşim ve oğlumla yaşadığımız küçük bir evin odasında gerçekleştirdim. Podcast yapma fikrinin başından beri ve tüm süreç boyunca eşim *Süreyya Tamer Kozaklı* benimle birlikteydi ve en büyük destekçim oldu. Ne yazık ki Oxford'dan Ankara'ya döndükten bir süre sonra, 4 Kasım 2021 tarihinde Tamer'i kaybettik. Ondan geriye ortak yaşanmış bir hayat ve değerli bir miras kaldı. Bu mirasın bir parçasını da Oxford yıllarında üretmiş olduğumuz podcastler oluşturuyor. Tamer, bu süreçte bir yandan kendi podcastlerini üretirken bir yandan da benimkilerin üretim sürecinin bir parçası oldu. Bu güzel vesileyle sevgili Tamer'i bir kez daha ve özlemle anıyorum.

Tamer'i ve beni, bizim için ciddi bir yenilik olan podcast üretimine teşvik eden kişiyi de hemen anmak isterim: Sevgili *Kemal Gökteş*. Bu podcastlerin asıl fikir babası ve yapımcısı olan kişi *Kısa Dalga'nın* kurucusu olan Kemal idi. Kemal ile Oxford yıllarımızda kurduğumuz yakınlığın ve dostluğun bir nişanesi olan bu podcastler daima öyle kalacak ve hatırlanacak-

lar. Kemal, Türkiye'nin ilk haber podcast kanalını kurarak, ülkenin içinden geçtiği boğucu iklimde yeni ve yaratıcı bir soluk getirmekle kalmadı, aynı zamanda beni podcast üretimine teşvik ederek entelektüel gelişimime de katkıda bulunmuş oldu. Ona ve ekibine tüm bu değerli emekleri için çok teşekkür ediyorum.

“Kendi entelektüel gelişimime katkı” dedim çünkü podcast üretiminin benim üzerindeki etkisi tam da bu oldu. Bu podcast-leri üretmek benim için hem zevkli hem de öğretici oldu. Bu şekilde podcastler, 2020 yılında, yani pandeminin patlak verdiği ve İngiltere’de tam bir kapanmanın gerçekleştiği o tuhaf zamanlarda, hem benim kişisel ilgi ve kaygılarımı hem de birtakım toplumsal ve siyasal gelişmeleri benim süzgecimden yansıtan araçlara dönüştü. Böylece bu metinlerde örneğin Joker filminin ilham verdiği bir erkeklik tartışmasından, Prens Andrew’i de içeren bir çocuk istismarı olayına; o sıralarda Nagehan Alçı’nın yazdığı bir yazıdan, Georg Floyd’un sarsıcı ölümüne kadar genişleyen güncel olaylar dizisine dair fikirlerimi geliştirme ve ortaya koyma fırsatı buldum. Ayrıca, 2020 yılında gerçekleşen ve beni çok etkilemiş olan bazı kişisel karşılaşmalar da bu podcastlerde kendine özel bir alan açtı. Bu tanışıklıklardan ikisi yüz yüze, diğeri ise romanlar yoluyla gerçekleşti. Ünlü İngiliz romancı *Zadie Smith*, romanları ve özellikle “Rahatına Bak” adlı deneme kitabıyla, eve kapanma döneminin boğucu ortamında beni rahatlatan nadir şeylerdendi. Yüz yüze gerçekleşen etkileyici karşılaşmalara gelince: bunlardan biri *Lynne Segal* ile yaşandı. *Feminizm, Sosyalizm ve Eylemde Birlik* adlı kült kitabını 1980’lerde okuduğumdan beridir benim için çok değerli bir isim olan Segal ile 2020’de tanışmaktan büyük bir mutluluk duydum. Bu hayırlı olay vesilesiyle onun eserlerine yeniden dönerken öğrendiğim şeyleri podcaste taşımak da ayrı bir zevk oldu. Nihayet, *Deniz Kandiyoti*; hayatımdaki en güzel karşılaşmalardan biri. Ne yazık ki İngiltere’de birlikte bulunduğumuz süre çok kısa sürdü, ancak o kısa sürede kurduğumuz yakınlık ve dostluğun daima süreceğini bilerek seviniyorum. Sevgili hocamla yaptığımız ve dört bölüm halinde yayınlanan uzun söyleşi, sanırım yaptığım tüm podcastler içinde en çok dinlenen

ve en beğenilen oldu. Aynı şekilde bu metin bu kitabın da en değerli parçasını oluşturuyor. Deniz hocama, hem bu söyleşi için hem de metin kitap için hazırlanırken verdiği emek için çok teşekkür ediyorum.

Oxford yıllarında, son kapanma döneminde ve özellikle de bu podcast sürecinde Tamer'e ve bana gösterdikleri dostluk ve dayanışma için sevgili arkadaşlarımız *Oya Aydın, Ahmet Orhan, Oya Kubilay Orhan, Ekin Karaca ve Nilay Özlü*'yü de anmak isterim. Ekin ve Nilay, podcastlerde farklı bir sese ihtiyaç duyduğumda beni kırmayıp, sesleriyle katkı sundular, sağolsunlar. Bu arada, Tamer'i anmak için bir vesile daha: Ekin'in seslendirdiği "*Garip Meyve*" adlı şiiri, İngilizce aslından dilimize çeviren kişi Tamer idi. Şiirin, online olarak bulduğum çevirilerini beğenmeyen Tamer, çok kısa sürede çok güzel bir çeviriyle gelmişti bana. Bir kez daha onun güzel ruhunu sevgiyle anıyor ve bu kitabı da ona ithaf ediyorum.

Son olarak, bu kitap fikrinin gerçekleşmesini sağlayan asıl kişi olan yayıncım *Soner Torlak'a* da çok teşekkür ediyorum. Eski ve sevdiğim öğrencilerimden olan Soner'in şimdilerde de yayıncım olarak hayatıma girmesi beni mutlu ediyor. Bu kitabın *hayalci hücre*'nin ilk yayınlarından birisi olması da öyle. Bu vesileyle Soner'i tebrik ediyor; *hayalci hücre*'nin doğumunu kutluyor, uzun ve güzel bir ömür diliyorum.

Alev Özkazanç
Aralık 2021, Ankara
alevozkanzanc67@gmail.com

**erkeklik, şiddet
ve yükselen sağ popülizm**

Joker filmiyle gündeme gelen şiddet tartışmalarına farklı bir bakış... Cinsel veya duygusal ilişki kuramamış, reddedilmiş erkeklerin darkweb’de bir araya gelerek oluşturduğu Incel, nasıl oldu da kadın düşmanı bir harekete ve “terör” eylemlerini tetikleyen bir ortama dönüştü? Güncel erkeklik hareketleri nereye evriliyor?

19 Kasım 2019

Merhaba, bugün size son yıllarda dünyanın pek çok coğrafyasında yükselişe geçen erkek hareketleriyle ilgili bazı gelişmelerden söz etmek istiyorum.

Yakınlarda gösterime giren *Joker* adlı bir film var, siz de izlemişsinizdir belki. Film hemen yoğun tartışmalara yol açtı; Türkiye’de, Batı dünyasında ve özellikle Kuzey Amerika’da. Filmde, Batman’ın ezeli rakibi olan Joker karakterinin korkunç bir yıkıcı karaktere dönüşmeden önceki hali anlatılıyor. Filmle ilgili pek çok tartışma var. Ama asıl olarak Amerika’daki tartışma, filmin şiddet boyutuyla ilgili. Filmin kitlesel katliamları tetikleyebilecek bir kült film haline gelme riskinden söz ediliyor. Ve bu hararetli tartışma sırasında öne çıkan bir terim var: “*Incel*” terimi. Bazı eleştirmenler, filmdeki Joker karakterinin tipik bir *incel* karaktere benzediğini ve *incel* şiddetini körükleyebileceğini ileri sürüyorlar. Bu podcast yayınında sizlere işte bu “*incel*” olayından etraflıca söz etmek istiyorum. Türkiye’de pek duyulmayan bir yeni gelişme bu ama Batı dünyasında bir süredir çok tartışılıyor.

Öncelikle bu *incel* teriminden başlayalım. İngilizcede *involuntary* ve *celibate* sözcüklerinin birleşmesinden türetilmiş yeni bir terim bu -ki Türkçeye *abaza* olarak çevrilebilir. *Incel*, *darkweb* ortamlarında, özellikle *Reddit* ve *4chan* gibi sitelerde online örgütlenen bir erkek hareketi. Bu oluşum, 1990’larda masum bir şekilde başlamış aslında. Daha önce hiç cinsel ya da uzun süreli bir duygusal ilişki yaşamamış; sürekli reddedilen ya da çok utangaç ve yalnız bireylerin paylaşım yaptıkları bir online

topluluk olarak ortaya çıkmış; ancak 2000'lerin ortalarından itibaren *Reddit* içinde bir alt küme olarak örgütlenen kadın düşmanı bir oluşuma dönüşmüş.

Bu oluşum, 2014 yılında Amerika'da yaşanan bir şiddet olayına gelene kadar pek dikkat çekmemiş. Bu olayda *Elliot Rodger* adlı bir adam, Kaliforniya Isla Vista'da üniversite kampüsü yakınında bir silahlı saldırı gerçekleştiriyor, altı kişiyi öldürüyor ve onlarcasını yaralıyor. Sonradan fark edildiği üzere, Rodger, takıldığı internet ortamlarında kendini *incel* olarak tanımlamış olan birisi; nitekim saldırıyı gerçekleştirmeden önce 137 sayfalık bir manifesto yazarak kadınlara öfkesini anlatmış, özellikle kendini terk eden kadınlar yüzünden duyduğu öfkeyi. Ayrıca bir de Youtube videosu bırakmış. Ne yazık ki bu eylem sonradan benzer başka eylemlere de ilham vermiş.

2014'ten günümüze kadar en az dört olayda daha, Rodger'dan esinlenen erkekler, toplam 45 kişinin öldürüldüğü eylemlerin faili oldular. Bu eylemlerin sonuncusu 2018 Kasım ayında Florida'da gerçekleşti. Bu olayda genç bir adam, bir yoga salonunda iki kadını öldürüp dört kadını yaraladıktan sonra intihar ediyor. O da eylem öncesinde Rodger'e referans verdiği ve kadın nefretini ifade ettiği Youtube paylaşımları yapmıştı. Yine, 23 Nisan 2018'de Alek Minassian adlı kamyon sürücüsü, Toronto'da aracını insanların üzerine sürüp 10 kişiyi öldürdü. Bu adam da aynı şekilde, eyleminden önce yaptığı Facebook paylaşımında Rodger'i övmüş ve şöyle yazmıştı: "İncel Devrimi başladı."

Bu olaylar üzerine *incel* oluşumu dikkat çekiyor ve pek çok araştırmalara konu ediliyor. Dediğim gibi *incel*'ler *4chan* ve *Reddit* gibi sitelerde örgütleniyorlar. Ama son zamanlarda daha iyi izleniyor ve çeşitli yasaklarla karşılaşılıyorlar. Nitekim *Reddit*, 2017'de */r/incels subreddit* forumunu yasaklamış. Ama yasaklanmadan önce bu forum, çoktan 40 bin üyeye ulaşmıştı bile. Ve bu engellemelere rağmen bu oluşum, dark-web ortamlarda varlığını sürdürüyor. *İncel* gruplar, ağırlıklı olarak kuzey Amerikalı beyaz-heteroseksüel genç erkeklerden oluşuyor;

paylaşımlarında kadın düşmanı ve insan nefretine dayalı düşünceler öne çıkıyor. Kendilerini “*beta*” erkek olarak görüyorlar; yani hiçbir sermayesi olmadığı için kadınlara erişim şansı kalmamış olan ezik, güçsüz erkekler olarak. O yüzden hem çekici kadınlara hem de “*alfa*” erkeklere nefret besliyorlar. Bunun yanı sıra paylaşımlarında bolca kendine acıma, kendini aşağılama gibi duygular da ifade ediliyor. Buradaki söylem daha çok, erkeklerin “hakkı olan şeyi” onlara vermeyen kadınlara ve popüler erkeklere yönelik nefret ifadeleri barındırıyor; ayrıca bu tür ifadeler, yalnızlık, mutsuzluk, intihar, fahişeler, seks robotları gibi konular etrafında dönen anlatılar yoluyla örülüyor. Aralarında birbirlerini intihara teşvik eden ve ölmeden önce birkaç “*stacey*” (çok çekici ve asla elde edilemeyecek olan kadınlar) ve “*chad*” (istediği kadınla birlikte olan popüler erkekler) öldürmeyi öneren de var; “hakkı olanı” zorla almaya, yani tecavüze teşvik eden de. Devletin “zorunlu çiftleşme” yasası çıkarmasını öneren de var; şiddet ve nefret ile ilgisi olmayan ve Elliot Rodger’ın eylemini sert biçimde kınayanlar da. *Incel* grubu son yıllarda *alt-right* ve ırkçı nefret gruplarının da etkisiyle daha da şiddet yanlısı olmuş görünüyor.

Bu *incel* oluşumu aslında daha genel bir online erkeklik oluşumunun bir parçası. Buna da *manosphere* adı veriliyor: yani erkek âlemi. Çok sayıda ve farklı alt kümeleri kapsayan bu internet ağı, erkeklikle ilgili sorunların erkekler tarafından tartışıldığı blog, site ve forum gibi (en popüler olanlar *4chan* ve *Reddit* dahil) yüzlerce oluşumu içeriyor. Son yıllarda giderek artan şekilde güçlü bir anti-feminizm ve kadın düşmanlığı bu âleme damgasını vurmuş durumda. Elbette kadın düşmanlığı, çoğu zaman beyaz üstünlüğünden dem vuran ırkçı söylemler, göçmen karşıtlığı ve homofobi ile birlikte geliyor. Öyle ki *Manosphere*’e dâhil olan bazı gruplar Amerika’da nefret gruplarını izleyen etkili bir hukuk merkezi olan *Southern Poverty Law Center* tarafından “nefret grubu” olarak kodlanmış ve izlemeye alınmış durumda.

Bu âlemdeki en etkili söylemlere bakarsak, kendine özgü bir terminoloji geliştirdiklerini görüyoruz. Evrimci psikolojiden

bolca beslenen görüşler var; *Alfa* ve *Beta* erkekler terimlerini çok sık kullanıyorlar. Ayrıca *Matrix* filminden ilhamla kullanılan terimler de var; *Red Pill-Black Pill* gibi. *Red Pill* demek, kadınlar ve erkekler hakkındaki acı gerçekleri görmek anlamına geliyor. Kadınların sadece alfa erkeklere “veriyor” oldukları gerçeği bu. *Black Pill* ise çok daha kötümser bir yaklaşım ve *incel* kişilerin kadınlara ve kendilerine dair tüm beklentilerinden vazgeçmelerini ifade ediyor. Bu sitelerde çok farklı yaklaşımlar var. Bazıları “nasıl kadın tavlansın?” sorusu üzerinde odaklanıyor; *Pick Up Artist* gibi. *Incel* takımı ise radikal nihilist söylemlerle öne çıkıyor. Yani, burada ağır bir mağduriyet söylemi ile hiper-maskülen bir erkeklik söyleminin tuhaf bir karışımıyla karşılaşırız. Bu tuhaf karışımında bir yandan devlet aygıtı ve hukukun feministler ve LGBT aktivistler tarafından ele geçirildiği, erkek düşmanlığının yaygınlaştığı ve erkeklerin ezildiğine dair fikirler; öte yandan da “hakkı olan şeyi” erkeklere vermeyen yoz kadınların nasıl dize getirileceğine dair çok farklı yöntem arayışları bir arada bulunuyor.

Manosphere’de Rodger’in eylemi yaygın olarak kınanmış olsa da başka olaylarda da kadın nefretinin sahnelendiğini görüyoruz. Örneğin bu erkeklik aleminin içinde büyük yer kaplayan bir *gamer* topluluğu var ki 2014 yılında patlak veren ve *gamergate* diye anılan olayda bu erkek grubunun harekete geçtiğini görüyoruz. *Gamergate* olayında da görüldüğü gibi, internetteki taciz kampanyalarının en etkili örneklerinin kadın nefreti ve anti-feminizm etrafında örgütlenmesi neredeyse kural olmuş durumda.

Bu olayda her şey, ünlü bir oyun geliştirici olan Eron Gjoni’nin daha önce çok kısa bir ilişki yaşadığı ve kendini terk eden bir başka oyuncu olan Zoe hakkında blog yazmasıyla tetikleniyor. Bu blogda Eron, Zoe’nin, kendisiyle birlikteyken oyun dünyasından nüfuzlu başka erkeklerle de ilişki kurduğu iddiasını da içerecek şekilde özel hayatının ayrıntılarını ifşa etmeye başlıyor. Böylece hızla tüm Amerika’yı saran “kültür savaşlarından” birinin daha fitili ateşlenmiş oldu. Amerika’da solcu liberal çevreler ile *alt-right* denen aşırı sağcı çevreler arasında

kültürel alanda cereyan eden kapışmaya “kültür savaşları” deniyor. Bu kapışmada *Alt-right* gruplar liberalleri, feministleri, etnik azınlıkları ve insan hakları savunucularını, “politik doğruculuk” (political correctness) adına baskı yaratmakla suçluyorlar. Bu olayda da Zoe’ye ve onu destekleyenlere karşı ağır hakaret ve tehditlerle dolu bir internet kampanyası başlattılar. Erkek *gamer* tarafı karşı cepheyi birçok şeyle suçluyordu: Zoe ile oyun dünyasından erkekler arasındaki “uygunsuz” ilişkiler, oyun dünyasına yön veren medya sektörünün etik ve adil işlemediğinin bir kanıtı sayıldı. Dahası, sektörün önde gelenlerinin, bu taciz saldırısı karşısında Zoe’yi desteklemeleri ve bunu “cinsiyetçilikle mücadele” bayrağı altında yapmış olmaları ayrıca öfke konusu oldu. *Gamer* kitlesinin öfkесinin daha derin nedeni ise, oyun dünyasının mevcut halinin “erkek düşmanlığı” üzerinden mahkûm edildiğini; oyun kültürünün feminizm ve politik doğruculuk adına sansüre, baskıya ve aşağılanmaya uğramış olduğunu düşünmeleri idi. #Gamergate savunucuları kendilerini, müesses oyun sektörünün nüfuzlu dergilerini yönetenler, ilerici medya ve azınlı feministlerden oluşan güçlü bir politik-doğrucu cephe karşısında aşağılanmış, sansürlenmiş ve yok edilmeye çalışılan masum bir eğlence kültürünün savunucuları olarak görüyorlardı.

Gamergate olayında sivrilien ve hızla erkekler alemindeki gençlerin karizmatik liderine dönüşen başka bir isim daha var. Milo adlı genç bir İngiliz bu. Milo, Steve Bannon’un haber sitesi *Breitbart.com*’da sivrilien bir sosyal medya şahsiyeti. Bannon ise Trump’ın seçim zaferinin arkasındaki adam. Bannon’un kurduğu sahte haber ve nefret söylemleri yayan site, *alt-right* hareketinin asli mecralarından birisi. Milo işte buradan sivrilmiş, çünkü kendisi online taciz kampanyalarını en iyi yürüten kişi. Nitekim 2016 yılında siyah kadın oyuncu Leslie Jones’a yönelik bir nefret kampanyasını kıskırttığı gerekçesiyle Twitter hesabı kapatılıyor. Milo daha önce bu ve başka online mecralarda milyonlarca izleyiciye ulaşmış çok etkili bir isim olarak sivrililiyor.

Jones’a yöneltilen sanal saldırı biçimleri, çoktandır *alt-right* grupların internette sol ve liberal çevrelere karşı (aslına bakılırsa kendilerinden olmayan muhafazakârlar dâhil, herkese karşı) sergiledikleri saldırgan, aşağılayıcı, tehdit içeren nefret söyleminin mükemmel bir örneğini temsil ediyor.

Sonuçta gördüğünüz üzere, *incel* üzerinden başlayıp birkaç adımda Trump’a kolayca varıyoruz. Demek ki kendini en alttaki, zayıf, çaresiz (*Beta*) hisseden genç erkekten, dünyanın en güçlü adamına kadar uzanan ve onları birleştiren bir ağ var. Ama bunların hepsi aynı şey değil elbette. Yine de alttaki ve üsttekiyle ve aralarındaki ilişkiyle birlikte bu fenomeni ciddiye almamız gerektiği çok açık. *Incel* şiddetini ciddiye almalıyız; onların şiddet eylemlerinden terörize olmamaya gayret sarf ederek, bu noktaya neden ve nasıl geldiğimizi anlamaya çalışmalıyız. Yeni ve sarsıcı bir tarihsel olay ile karşı karşıyayız. Tarihte ilk kez sadece erkeklik üzerinden terör eylemleri düzenleniyor. Kuzey Amerika’ya özgü bir tür manyaklık deyip kolayca kaçamayız bu sorundan. Çünkü dünyanın pek çok yerinde korkunç bir hızla ve benzer taktiklerle yükselen aşırı sağcı, ırkçı, faşist, kadın düşmanı ve otoriter popülist bir dalga var. Hindistan’dan Brezilya’ya Avrupa’dan Türkiye’ye kadar erkeklik hareketleri de bu daha büyük dalganın bir parçası olarak yükseliyor. Bir yandan da toplumsal cinsiyet karşıtı (*anti-gender*) hareketler de yükselişe geçiyor ve uluslararası ağlar kuruyorlar. Bu gelişmeleri iyi izlemek zorundayız ve bunu birbirimizi korkutmadan yapmalıyız. Ayrıca bu gelişmeler karşısında feminist ve sol politikaları da yeniden düşünmeliyiz.

İlerleyen podcastlerde bu konuyla ilgili bazı gelişmelere dikkat çekmeye çalışacağım ve yorumlarımı paylaşacağım. Şimdilik bu kadar diyelim. Hoşçakalın.

amok koşucuları ve erkeklik krizi

Bir önceki podcast yayınında kendini incele olarak tanımlayan bazı erkeklerin son yıllarda yaptıkları terör eylemlerinden söz etmiştim. Nefret ettikleriyle birlikte kendini de yok etmeye odaklanmış olan ağır bir nihilizm biçimiydi bu. Bu yayında da bu intiharçı kıyıcılık meselesini Amok Koşusu kavramı çerçevesinde ve erkeklik kriziyle birlikte ele alacağım.

27 Kasım 2019

Türkiye geçen hafta peş peşe gelen aile intiharı haberleriyle sarsıldı ve bu acı olaylar pek çok tartışmaya neden oldu. Bu olaylarda cinayet ile intiharın iç içe geçmesi de tartışmalarda kafaları karıştıran bir meseleydi. Ben de bugün doğrudan bu haberlerle ilgili olmasa da cinayet ve intihar ikilisi üzerinde durmak istiyorum. Bir önceki podcast yayınında kendini incele olarak tanımlayan bazı erkeklerin son yıllarda yaptıkları terör eylemlerinden söz etmiştim. Nefret ettikleriyle birlikte kendini de yok etmeye odaklanmış olan ağır bir nihilizm biçimiydi bu. Bu yayında da bu intiharçı kıyıcılık meselesini *Amok Koşusu* kavramı çerçevesinde ve erkeklik kriziyle birlikte ele alacağım.

“*Amok Koşusu*” terimini *Stefan Zweig* okuyanlar hemen hatırlayacaklardır. Bu ünlü Viyanalı romancı, Türkiyeli edebiyat okurunun çok iyi tanıdığı bir isim. Hatta öyle ki Zweig’in eserleri Türkiye’de 2017 yılında (yerli yabancı ayrımı yapmadan) en çok satan eserler olmuş. Zweig kısa romanlarının birçoğunda, intihar ve ölüm temasını işliyor. Daha net bir ifadeyle söylersek, kendisini yıkıma götüren takıntılı bir arzu veya sabit bir fikir tarafından esir alınmış kişilerin sarsıcı öyküsünü anlatıyor. Zweig’in dürtüsel ve yıkıcı arzu temasını işlediği en popüler eseri ise *Amok Koşucusu* adlı romanı. Bu romanda suçluluk duygusuna bağlı güçlü bir arzu uğruna çılgınca kendi yıkımına doğru koşan bir doktorun öyküsünü okuruz. Çaresiz bir kadının istediği yardımı geri çevirdiği için sonradan büyük bir suçluluk duyan doktor, hemen ardından bu kadına yardım etmek ve onun sırrını saklamak adına mesleğini,

her şeyini ve nihayetinde kendi canını feda etmesiyle sonuçlanacak olan umutsuz bir arayışa koyulur. Bu takıntılı çabalayışın bir anında durup ne yaptığını düşünen doktor kendi durumunu Amok Koşucusu’na benzetir.¹

Malezya kültürüne ait olan “Amok Koşusu” terimi yine o kültürde gözlenen dehşet verici bir olguyu anlatıyor. Birdenbire cinnete kapılan genç erkek, eline geçirdiği palayla kalabalığın içine dalar, önüne çıkan herkesi öldürdükten sonra kendini de öldürür ya da öldürülür. Kendi felaketine doğru hızla koşarken yoluna çıkan her şeyi yok eden bu koşuda, yok etme arzusu ile yok olma arzusunun birbirine geçtiğini görürüz.

Kendi varlığını da heba edecek düzeyde katletmeye yönelik bu çılgınlık halinin, sadece edebiyata değil, çeşitli kültürel ve siyasi analizlere de ilham vermiş olduğunu tahmin edebilirsiniz. Bu bağlamda özellikle son on yıllarda gözlenen intihar saldırılarını hatırlamak işten değil. Ama sadece bireysel düzeyde yıkıcı eylemler için değil, belirli siyasi rejimlerin mantığını kavramak için de Amok Koşusu bize ilham verebilir. Nitekim burada Foucault’nun Nazi rejimini ırkçı, kıyıcı ve aynı zamanda intiharcı olarak tarif ettiğini hatırlatabiliriz ve bu hat üzerinden giderek günümüzdeki bazı iktidar figürlerini ve hatta bazı rejimleri benzer şekilde değerlendirebiliriz.²

Nitekim daha geçenlerde queer-feminizmin önde gelen düşünürlerinden Judith Butler, Trump hakkında benzer bir değerlendirme yaptı. Butler, Trump’ın başkanlıktan azledilme sürecindeki davranışlarını ölüm dürtüsü olarak değerlendiriyor. *Deha mı İntihar mı?* adlı yazısında şöyle diyor Butler:³

¹ S. Zweig, *Amok Koşucusu*, çev. N. Ermiş, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2016, s. 30-31.

² M. Foucault, *Toplumu Savunmak Gerekir*, çev. Ş. Aktaş, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 266.

³ J. Butler, “Genious or Suicide”, <https://www.lrb.co.uk/the-paper/v41/n20/judith-butler/genius-or-suicide>.

“Günümüzde psikanalizin her zamankinden daha önemli bir eleştiri türü haline dönüşmesinin bir nedeni de ya intihar gibi görünen ya da muzaffer bir ayakta kalma biçimi olarak tezahür eden olaylar üzerinde düşünmeye zorlanıyor olmamız. Ama ya günümüz siyasi arenasında sık sık karşımıza çıkan bu tür olaylar, aynı anda her ikisinin iç içe geçmesi şeklinde vuku buluyorsa? Örneğin “Trump” denen psikik olayda, intihar ile hayatta kalma nasıl iç içe geçiyor acaba? Buradaki sorun sadece Trump’ın, suçlarını utanmazca itiraf etmesinin onları normalleştirdiğini düşünmesi ya da yasa ile suçun ölümcül biçimde iç içe geçtiği bir dünyada bu tutumun ona zafer kazandırdığını düşünmesi değil. Ayrıca, öyle görünüyor ki Trump, yasaya ve başkanlık yeminine uymayı bir zayıflık olarak görüyor ve sadece yasayı ihlal edenlerin, hükmetmeye yetecek kadar akıllı ve güçlü olduklarına ikna olmuş durumda. Ama yasanın kendi üzerindeki gücünü inkâr ederek aslında kendini, daha önce Hillary Clinton’a karşı kıskırtmış olduğu çığırkanlığın hedefi haline getiriyor: “içeri tıkan onu.”

Görüldüğü üzere Butler, bir iktidar figürü olarak Trump’ı, son sözü kimin söyleyeceğinin belirleneceği ölümcül bir çatışmada ve kendisinin öz-yıkımına doğru giden bir süreçte tüm gücüyle takıntılı tekrarları ve yıkıcılığını sürdüren birisi olarak değerlendiriyor.

Ben de geçen yıl yayınlanan bir yazımda tek adam hakimiyetine dayalı otoriter rejimlerin *intiharıcı kıyıcılık* karakteri ile enalttaki adamın, yani “aile babasının” intiharıcı kıyıcılığı arasındaki bağlantıya dikkat çekmiştim.⁴ Geçen

⁴ Alev Özkazanç, “Amok Koşucuları: Ataerkillik, Kriz ve Şiddet”, *viraverita.org*, 25.11. 2018. <https://viraverita.org/yazilar/amok-kosuculari-ataerkillik-kriz-ve-siddet>

yıllarda ÷lkede işlenen kadın cinayetlerine dair haberlerde dikkatimi çeken yeni bir gelişme üzerine düşünmeye başlamıştım bu sorunu ilk kez. Pek çok olayda karısını ve bazı durumlarda da çocuğunu öldürdükten sonra intihar eden erkeklerin haberleriydi bunlar. Bu kıyıcı ama aynı anda intiharcı baba figürünün, ÷lkede hem ataerkil ailenin ve erkekliğin krizini hem de siyasi iktidarın karakterini anlamamız için bir ipucu olduğunu düşündüm. Bunlar bana yasanın, devletin, tek adamın ve aile reisinin gücüne değil, bizzat bunların hep birlikte çöküşüne dair semptomlar olarak göründü. Psikanalitik bir terimle söylersek, “*Babanın Yasası*”nın çöküşü, bireysel toplumsal ve siyasal alanda yasa ve normların ihlali olarak tezahür ediyordu.

Şimdi bunları söyleyerek, tüm meseleyi kişilere ve onların psikolojilerine indiriyor olduğum sanılmasın. Buradaki sorun çok boyutlu elbette, yani hem kişisel hem toplumsal hem de siyasal sisteme dair bir dizi sorun kümesi var ve bunların hepsi iç içe geçiyor. Bu nedenle de her düzeyde ayrı analizler yapmak gerekiyor. Ama ben burada sadece bu meselenin sıradan erkekler cephesindeki bazı yansımalarına bakarak bir şeyler söyleyeceğim.

Yine ABD üzerinden gidelim ve size Amerikalı akademisyen Michael Kimmel’in çalışmalarından söz edeyim. *Erkeklik Çalışmaları* disiplininin önde gelen isimlerinden olan Kimmel, 2013 yılında *Öfkeli Beyaz Erkekler* adlı bir kitap yayınladı.⁵ Bu kitap Almanya, İngiltere, ABD ve İsveç’te Neonazi ve aşırı-sağ gruplardan ayrılan erkeklerle yaptığı görüşmelere dayanıyordu. Bu tür gruplara katılımda erkeklik meselesinin nasıl merkezi bir rol oynadığını ortaya koyan kitap, şimdilerde Trump gibi bir liderin yükselişini birkaç yıl önceden öngören kitap olarak takdir ediliyor. Kimmel daha önceki araştırmalarında da Amerika’da giderek sıklaşan okul katliamlarını genç erkeklerin

⁵ M. Kimmel, *Angry White Men: American Masculinity at the End of an Era*, Nation Books, New York, 2013.

öfkeleri açısından mercek altına almış ve bu türden şiddet eylemlerini “kitle katliamı yoluyla intihar” olarak adlandırmıştı. 1982-2001 arasında yaşanan 28 okul saldırısını inceleyen Kimmel, olayların çoğunun Cumhuriyetçi Parti’ye oy veren Eyaletler’de gerçekleştiğini, yine çoğunda saldırıları gerçekleştiren genç erkeklerin, öncesinde okulda özellikle eşcinsellik ya da erkeklik üzerinden zorbalık ve tacize uğramış olduklarını ortaya çıkarmıştı.

Kimmel’e göre, beyaz erkeklerin öfkesinin temelinde özel bir duygu vardı ki Kimmel bunu özel bir mağduriyet duygusu olarak görüyordu: “hak edilmiş şeylerin kaybindan kaynaklanan bir mağduriyet duygusu” olarak.⁶ Bu, artık varlığı sorgusuz sualsiz kabul edilmeyen ve gerçekleşmesi de pek mümkün görülmeyen bir hak etme duygusudur. Acı, hınç ve öfkeyle kendini korumaya çalışan, daha fazla eşitlik ve adalet yönünde güçlenen toplumsal dalgayı umutsuzca tersine çevirmeye çalışanların deneyimidir bu. Kimmel yükselen sağ popülizmi bu haksızlık duygusuna bağlı olarak açıklıyor ve “bize kötü davranıyorlar” duygusunun aslında yanlış adrese yollanmış bir haykırış olduğuna işaret ediyor.

Bu duygunun, ataerkil pazarlığın kriziyle de yakından ilişkili olduğuna dikkat çekiyor Kimmel. “Çok sayıda erkek, önceden işlediği varsayılan ataerkil pazarlığın artık işlemediğine inanıyor” diyor. “Sevmediğim bir işte çalıştım, vergimi ödedim, yasalara uydum, karşılığında evimi geçindirecek kadar (karımı çalıştırmayacak kadar) para kazanacaktım” diye düşünen erkekler artık kendilerini ihanete uğramış hissediyorlar.⁷ Çok uzun zamandır eşitsiz bir sistemin ayrıcalıklarından faydalanmış olan erkekler artık beklentilerinin azaldığı bir dünyada yollarını şaşırmış ve boşluğa düşmüş görünüyorlar. Kimmel, öfke ve umutsuzluğun asıl nedeninin, erkekleri yerlerinden eden toplumsal ve ekonomik dönüşümler ile siyasi kurumların

⁶ Micheal Kimmel and Lisa Wade, “Ask a Feminist: Kimmel and Wade Discuss Toxic Masculinity”, *Signs*, 2018. vol.44. no.1

⁷ A.g.e. s. 244

kayıtsızlığı olduğuna da dikkat çekiyor.⁸ Buna rağmen öfke, bir erkeklik krizi olarak algılanıyor ve “topyekûn bir saldırıya” karşı erkekliğin savunulması olarak dışa vuruyor. Bu durumda bu erkeklerin öfkesinin feministlere, çok-kültürcü liberallere ve etnik azınlıklara yönelmesi şaşırtıcı değil diyor.

Bu sorunun Amerika’ya özgü olmadığını biliyoruz. Nitekim şimdi de Hintli akademisyen Pankaj Mishra’nın söylediklerine kulak verelim. *Öfke Çağı* adlı kitabında Mishra, sanayi uygarlığının küreselleşmesiyle ortaya çıkan hınç ve öfkenin izini Rousseau’dan günümüze kadar sürüyor.⁹ Mishra ayrıca bu sürecin nasıl bir erkeklik krizi olarak yaşandığına dair de önemli gözlemlerde bulunuyor. Hindistan lideri Modi’nin aşırı-sağcı destekçileri tarafından milli kahramana dönüştürülen Mahatma Gandhi’nin katili Nathuram Godse; Müslümanların erkekliklerinden mahrum bırakıldıklarına inanan Osama bin Ladin; ülkesindeki kadın gerillalara hitaben “Sizi öldürmeyeceğiz, sadece amınızdan vuracağız” diyen Filipinler Başkanı Duterte, 2011’de Norveç katliamını gerçekleştiren Breivik ve İŞİD gibi farklı örneklerle dikkat çeken Mishra şöyle yazıyor:

Bu erkeksilik arayışı, 21. yüzyılda tüm dünyada siyaset ve kültürü zehirlmeye devam ediyor. Zamanımızda hızlanan ekonomik, toplumsal ve teknolojik değişim, giderek artan sayıda erkeği köklerinden sökülmiş ve sersemlemiş hale getirdi ve onları lanetli bir arayışa, erkeksi kesinlikler peşinde koşmaya sevk etti. Eski tarz emperyalist büyüklükler ve üstün ırka dair dayatmacalar artık pek ikna edici olmayabilir ancak neo-liberal bireycilik çağında dünyanın aşırı derecede eşitsiz toplumlarında yaşayan çok sayıda erkek, henüz giderilmemiş sınırsız bir taleple erkeklik kimliğini üstlenmeye doğru yöneliyor. Kendi kendini yaratan

⁸ Kimmel, 2018, s. 246

⁹ Pankaj Mishra, *The Age of Anger*, Farrar, Straus and Giroux, 2017.

*erkek mitleri, her yerde erkekleri bireysel güçlenme ve zenginlik peşinde hiç durmadan ama nafile bir arayışa mahkûm ediyor ve bu koşuda kadın ve azınlıkları kendilerine rakip olarak görmeye zorluyor.*¹⁰

Mishra ve Kimmel'i izleyerek, güncel nefretin genel bir "erkeklik krizi" bağlamında anlam kazandığını ve bunun da gerisinde neoliberal dönüşümlerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Günümüzde geleneksel eril düzen birçok yönüyle sarsılıyor, modeller, roller pratikler fırsatlar ve kurumlar istikrarsızlaşıyor ve erkek olmanın anlamına dair belirsizliklerle birlikte bunun yol açtığı toplumsal sorunlara dair kaygılar ve anlatılar güçleniyor. Erkeklik krizi her zaman zorunlu olarak intiharcı bir kıyıcılık seklinde tezahür etmiyor elbette. Hem kişisel hem de siyasal düzlemde çok farklı tepki biçimleri şekillenebiliyor.

Günümüzde her yerde birden yükselişe geçen erkeklik hareketlerinde bir sürü farklı şekilde bu krizin tezahürlerini görüyoruz. Değişik adlarla anılan yeni bir olguyla karşı karşıyayız: erkek hakları hareketi, erkeklik hareketi, baba hakları hareketi, öfkeli erkekler hareketi, anti-feminist hareket gibi. Ayrıca bu hareketlerin yan sıra daha zayıf da olsa pro-feminist erkeklik hareketleri de var.

Biz şimdilik erkek hakları hareketi diyelim ve genel özelliklerinden söz edelim biraz. Bu hareketler bazı mağduriyet konuları üzerinden yeni bir kimlik hareketi olarak örgütleniyor ve bazı açılardan feminizmi taklit ediyorlar. Erkeklerin krizde olduğunu ve kadınlar ya da feministler tarafından ezildiklerini söylüyorlar. Feminizmi alt edip erkekliği yeniden yüceltmeye çalışıyorlar. Devleti ve hukuku ele geçirmiş olan "feminazilerden" yakınıyorlar. Bu hareketlerin mağduriyet konuları olarak öne çıkardığı sorunları kendi ifadeleriyle şöyle sıralayabiliriz. Erkeklerin yükselen intihar oranları, erkek

¹⁰ P. Mishra, 'The crisis in modern masculinity', 17 March 2018, Guardian, www.theguardian.com.

çocuklarının okul başarısında gözlenen ciddi gerilemeler, iş kazalarında ve ağır riskli işlerde hayatlarının riske atılması, askerde savaştırılmaları, ev içi şiddet ve eril tecavüzün erkek mağdurlarına yeterli hizmet sunulmaması, erkekler arası şiddet eylemlerinden doğan mağduriyetler, boşanma ve velayet konularında kadın yanlısı politikalar nedeniyle mağdur edilmeleri, erkek düşmanlığının toplumda artan bir hoşgörülle karşılanması, erkeklerin duygusal bastırılmışlıkları, sünnet gibi pratikler ve üreme haklarının ihlal edilmesi gibi.

Bu sorunların tümünün kadınlara saldırmak için uydurulmuş sahte sorunlar olduğunu söylemek doğru olmaz bence; ayrıca bu sorunların kadın düşmanı ya da anti-feminist bir perspektiften ifade edilmesi de zorunlu değil. Ama ne yazık ki günümüzde çoğunlukla aşırı-sağcı söylemler ve kadın düşmanlığı çerçevesinde öne sürülüyorlar.

Bunlar arasında özellikle aile hukukunu ilgilendiren boşanma, velayet ve nafaka sorunları ile erkek düşmanlığına dair şikâyetlerin daha çok öne çıkarıldığını görüyoruz. Türkiye’de de son yıllarda bu meseleler etrafında bir hareketlenme başladı. Bu babalar hareketi Hindistan’dan Kanada’ya kadar her yerde çok benzer söylemlerle ortaya çıkıyor. Böylece, babalık, devlet ve hukuk arasındaki ilişkiler siyasileşiyor; yani babalık siyasi bir mücadele zemini halini alıyor.

Burada iki temel tema var. İlk erkeklik ve aile yaşamının içine girdiği krize dair anlatılar var ki erkeklerin kadın ve çocuklarla ilişkilerinin zayıflaması ya da dönüşümü meselelerini gündeme getiriyor. İkinci olarak, erkeklerin aile kurumundan uzaklaşmaları sorunu bir dizi toplumsal sorunla bağlantılı olarak tartışılıyor: çocuk yoksulluğu, genç suçluluğu, erkek suçluluğunun ve anti-sosyal davranışların artması gibi.

Dediğim gibi bir yandan da erkek düşmanlığının artmasına dönük şikâyetler de yoğunlaşıyor. Nitekim bu artan duyarlılık, hatırlarsınız, geçenlerde *Gillette* reklamı olayıyla birlikte

medyaya yansımıştı. 2019 Ocak ayında yayınlanan *Gillette*'in reklam videosu ilk 48 saat içinde iki milyon izleyiciye ulaştı ve büyük tepkilere neden oldu. Bu reklamda, cinsel taciz, zorbalık gibi erkeklik halleri gösteriliyor ve “erkeğin olabileceğinin en iyisi bu mu?” diye soruluyordu. Reklamda iyi erkeklik halleri de örnek gösterildiği halde, tepkiler çok sert oldu ve binlerce erkek, reklamın erkek düşmanlığını yansıttığı, tüm erkekleri aynı kefeye koyarak olumsuz resmettiği, *toksik erkeklik* kavramı nedeniyle erkekliğin kötü resmedildiği gibi gerekçelerle markayı boykot ettiklerini bildirdiler. Olayın hemen ardından bir saat firması olan *Egard*, koruyucu, kollayıcı ve fedakâr erkeklik hallerine gönderme yapan bir reklamla *Gillette*'e karşılık verdi ve çok sayıda erkekte puan topladı.

Sonuç olarak dediklerimi toparlarsam, şunu söyleyebilirim: İster intiharcı öz-kıyıcı bir nihilizm biçiminde ortaya çıksın, isterse daha genel bir mağduriyet hareketi olarak öne sürülsün, zamanımızda erkeklik meselesi giderek ağırlaşan bir siyasi sorun biçimine dönüşüyor. Peki, o halde nasıl düşünmeli ve ne yapmalıyız?

Buradaki temel soru bence şu: acaba bu hareketler temelde sosyal ve ekonomik eşitsizliklerden kaynaklanan sorunların yükselen sağ popülizm çerçevesinde yanlış bir adrese, yani kadınlara, yöneltilmesi midir yoksa kadınların tarihsel kazanımlarına ve cinsiyet dengelerinin sarsılmasına karşı gelişen bir tepki hareketi midir? Bu soruya ya öyledir ya böyle diye yanıt vermek zorunda değiliz elbette, tersine bunların neden ve nasıl iç içe geçtiğini anlamak önemli görünüyor. Yine de bu soru kritik çünkü hangi tarafa yakın durduğunuza bağlı olarak vereceğiniz siyasi tepkiler oldukça farklılaşabilir.

Nitekim Kimmel'in 2018 yılında feminist *Signs* dergisi için Lisa Wade ile yaptığı (toksik erkeklik konulu) söyleşide bu yaklaşım farklılığı dikkat çekiyor. Kimmel bu söyleşide erkeklik sorunlarını da ciddiye alan bir sol-popülizmin gerekliliğini savunuyordu. “Kendilerini yersiz-yurtsuz, güvencesiz ve

terkedilmiş gören erkeklere” bu sistemde değil başka bir sistemde bir yer olduğunu söylemenin önemli olduğunu belirtiyordu. Lisa Wade ise ona şu soruyu yöneltmişti: “hangi nedenle olursa olsun bu hızlı değişime ayak uydurmak istemiyorlarsa ve nefret politikasına teslim oldularsa nüfusun bu erkek kesimi ile neden ilgilenelim, kendi koalisyonumuzu kurmak yerine enerjimizi neden onlara harcayalım?”. Kimmel, bu soruya yanıt olarak geniş bir koalisyon kurulması gerektiğini, bu koalisyon için püritenlik testleri dayatmanın doğru olmadığını, erkeklerin cinsiyet eşitliği davasına katılmak için pek çok nedenleri ve bunun birçok yolu olduğunu, bunun onları da insan olarak kurtaracağını, onları bir kalemde silmek istemediğini söylüyor ve şunu ekliyordu: “intihar eden erkeklerin hızla çoğaldığı bir yerde onların üstünü çizen bir koalisyon benim koalisyonum değil.”¹¹

Bu meselesinin pek çok açıdan çok tartışmalı olduğunu biliyorum. Ama daha fazla uzatmadan yine Mishra’nın sözleriyle bitirmek istiyorum.¹²

Mitik bir erkeklik kudreti arayışının ilk kurbanları herhalde erkeklerin kendileridir; okulda, ofislerde, hapishanelerde ve savaş alanlarında... bu gündelik korku ve travma deneyimi erkekleri, güçlü erkeklik mitlerinin kurbanı olmuş erkeklerin teslim etmeye yanaşmayacakları birçok şekilde kadınlara yaklaştırmaktadır. Eğer erkekler, kadınlarla ve kendisi de tehdit altında olan gezegenle bu ortak kırılğanlığı paylaştıklarını inkâr eder ya da hafifserlerse bu son erkeklik krizinin yarattığı fırsatı heba ederler... Erkeklik gücü, daima elden kaçan, periyodik olarak krize giren, çöken ve panikle yeniden iddia edilen bir şey olacaktır. Çok eziyetli roller ve imkânsız beklentilerin deli gömleği olarak

¹¹ Micheal Kimmel and Lisa Wade, (2018) ‘Ask a Feminist: Kimmel and Wade Discuss Toxic Masculinity’, *Signs*, Vol. 44. No. 1, s. 251.

¹² Mishra, 2018.

erkeklik, kadınlar için olduğu gibi erkekler için de büyük bir acı kaynağı oldu. Bunu anlamak sadece güncel global krizi anlamak demek değildir. Aynı zamanda krizi çözmek için bir imkândır: bu, yeterince erkek olamadığına dair saçma ve sakatlayıcı korkudan kurtulmak anlamına da gelecektir.

prens ile milyoner: bir çocuk istismarı davası

İngiliz Kraliyet ailesini ve dünyanın elitlerini içine alan bir çocuk istismarı davası... Dev bir fuhuş ağını kontrol eden Jeffrey Epstein ve Prens Albert'in başrolde olduğu skandala farklı bir bakış. Her şey yarı bilim kurgu, yarı siyasi gerilim türünde bir Amerikan filminden çıkmış sahneler gibi... Jet sosyete, çılgın partiler, dünyanın en güçlü adamları, onlara seks kölesi olan çocuk yaştaki kızlar, uluslararası istihbarat bağlantıları, hukuki yozlaşma, teorik fizikçiler, takıntılı ojenik fikirler ve nihayet şüpheli bir ölümle sonlanan bir yaşam...

❶

23 Aralık 2019

Size bugünlerde İngiltere'yi epeyce sarsan, kraliyet ailesiyle ilgili skandal bir haberden ve arkasındaki olaylardan söz edeceğim.

Konu, Kraliçe Elizabeth'in oğlu Prens Andrew ile ilgili. Andrew geçen ay BBC'ye verdiği bir demecin yarattığı yoğun tepkiler üzerine kraliyet görevlerinden ayrılmak zorunda kaldı.

Bu röportajda Prens, yakın bir arkadaşı olan Amerikalı milyoner Jeffrey Epstein hakkındaki zor sorulara yanıt vermeye çalışmış ama başına büyük bir bela açmıştı. 2019 yılının Ağustos ayında duruşmaya çıkmayı beklerken hücrelerinde intihar eden Epstein, reşit olmayan kızlarla cinsel ilişki kurmak, yani çocuk istismarı yapmak ve ayrıca bu kızları kendi yakın çevresindeki güçlü ve zengin erkeklere servis etmekle suçlanmış ve tutuklanmıştı. Prens'in bu adamın lüks evlerinde verdiği ünlü partilere sık sık katıldığına, hatta onun evinde kaldığına dair bir şüphe yoktu, zaten bunları inkâr da etmiyordu. Ancak Prens, 2001 yılında Epstein aracılığıyla 17 yaşındaki bir kızla cinsel ilişkiye girdiğine dair iddiaları reddediyor ve o zamanlar Epstein'ın bu tür işler çevirdiğine dair hiçbir bilgisi olmadığını söylüyordu.

Andrew, BBC röportajında çok zayıf da olsa pişmanlık belirtti elbette. Özellikle 2010 yılından sonra Epstein'ı görmeye devam etmiş olmasını ciddi bir hata olarak niteledi. Epstein hakkında ilk hüküm 2010 yılında verilmiş, reşit olmayan çocukla para karşılığı

cinsel ilişki suçundan suçlu bulunmuş ve o tarihten itibaren resmen bir cinsel suçlu olarak kayıtlara girmişti.

Andrew'in BBC performansı, ikna edici olmayan hatta saçma açıklamaları nedeniyle kamuoyunda tepkilere yol açtı. En önemlisi Epstein, kurbanlarına yönelik bir sempati ve özür belirtmediği için kınandı. Bu demecin ardından, önce Prens'in himayesi altındaki vakıflar onunla ilişkilerini durdurduklarını açıkladılar, sonra Kraliçe'nin ve Prens Charles'ın isteğiyle kraliyet görevlerinden alındı ve Buckingham Sarayı'ndaki özel ofisi kapatıldı. Nihayet, Elizabeth, oğlunun doğum günü kutlamasını iptal etti. Hatta Kraliçe'nin yakında görevini büyük oğlu Charles'a devrederek tahtı bırakma kararı vermesinin arkasında bile bu skandalın etkili olduğu ileri sürüldü.

Prens'in durumu bundan sonra daha da zora girecek gibi görünüyor. Çünkü Prens Andrew'i suçlayan Virginia Roberts adlı Amerikalı kadın, geçen haftalarda BBC'ye konuk oldu ve suçlamalarını sürdürdü. Roberts, kendisi 17 yaşındayken, Prens ile biri Londra'da, diğerleri Epstein'in Amerika'daki evlerinde olmak üzere üç kez ilişkiye girmeye zorlandığını söylüyor ve Londra'daki evde çekilmiş bir fotoğrafı öne sürdü. Prens'in elini kızın beline sarılmış halde gösteren ve birlikte kameraya gülümsedikleri bir fotoğraftı bu. Saray ve Prens ise fotoğrafın sahte olduğunu söyleyerek iddiayı reddettiler.

Öte yandan bu iddialar İngiliz polisine de yansımış durumda ama pek bir ilerleme sağlanamıyor. Geçen yıl, *Scotland Yard* tarafından açılan soruşturmada deliller yetersiz bulunduğu için soruşturmanın devamına gerek görülmemişti. Ayrıca teşkilat, Birleşik Krallık dışında işlenen suçlara dair soruşturma yapmayacağını duyurdu. Şimdilerde Prens'in, Epstein hakkında devam edegelen FBI soruşturmasında ifade vermesi yönünde talepler yükseliyor. Ayrıca Epstein'a karşı hala süregelen tazminat davaları var ve beş kadın, Prens'in tanıklık etmesi isteğini mahkemeye bildirmiş bulunuyorlar.

Virginia Roberts'dan söz edeyim biraz. Epstein'in, kız daha 17 yaşındayken tuzağına düşürdüğü ve çevresine de servis ettiği bu kız, aslında benzer durumdaki onlarca çocuktan sadece birisi. Virginia, küçük yaşta cinsel ve fiziksel istismara uğramış ve evden kaçmış bir çocuk. 15 yaşındayken Donald Trump'a ait bir otelde çalışırken *Grishlaine Maxwell* adlı zengin bir kadın buna yaklaşmış ve ona masörlük eğitimi kazandırmayı ve işe almayı vaat etmiş. Böylece zaten istismara uğramış olan bu genç kızın daha da ağır şekilde istismarına doğru evrilen bir durum oluşmuş. Aslında Maxwell adlı bu kadın, Epstein olayında çok kritik bir isim. Kadın, Epstein'in eski sevgilisiymiş. Ayrıca ünlü İngiliz medya devi Maxwell'in kızıymış ve uzun zamandır İngiliz yüksek sosyetesinin bir üyesi olarak Prens'in yakın çevresinde bulunmuş. Zaten Prens ile Epstein'ı da o tanıştırmış. Virginia, işte bu kadının kendisini önce Epstein'a sonra da Prens'e ve bu arada başka zengin adamlara da servis ettiğini anlatıyor. Londra'daki istismar ilişkisi de Maxwell'in evinde gerçekleşmiş. Virginia ve başka mağdurlar, bu kadından Epstein'in kurduğu istismar ağına kız sağlayan kişi olarak, yani "madam" olarak söz ediyorlar ve onun ne kadar kötü birisi olduğunu anlatıyorlar. Maxwell bugünlerde kayıplara karışmış durumda.

Bu olaydaki asıl mesele Prens değil elbette. Çünkü Prens Andrew, Epstein'in çevresindeki onlarca güçlü ve zengin adamdan sadece birisi. Prens olduğu için özel bir haber değeri var mutlaka. Ama onun isminin bu kadar çok öne çıkmasının asıl nedeni, şu anda hala devam eden FBI soruşturmasına dahil olan başkaca isimlerin henüz kamuoyuna açıklanmamış olması.

Peki, kimdi bu Epstein? New York'ta orta sınıf bir aileye doğan, kısa sürede 557 milyon dolarlık bir servet sahibi olan Amerikalı bir finans danışmanı. Finansal danışman olarak işe başlayan Epstein, çok zengin adamların ve hükümetlerin zimmete geçirilen fonlarını geri almak için çalışıyormuş. Bu arada Amerikan istihbaratına çalıştığına dair de söylentiler var. Epstein, başarılı bir yatırım fonu yöneticisi olarak tanınmış ama bu kadar büyük bir servetin nereden geldiği pek açıklanamıyor. *Victoria Secret* markasının sahibi olan

adamın sağ kolu olduğu, onun fonlarının yöneticisi olduğu biliniyor ama başkaca iş ilişkileri pek yokmuş aslında.

O yüzden servetinin kaynağında, çevresindeki zengin adamlardan şantajla topladığı paralar olabilir deniyor. Nitekim özel adasının evinde gizli bir video donanımı kurmuş olduğu açığa çıkarılmış. Kısacası bu adam, yaptığı işlerden çok, verdiği partiler ve çevresine topladığı ünlü ve zengin insanlarla tanınıyor. New York Manhattan, Florida ve Karayipler'deki özel adasındaki evlerinde sürekli yemekler, partiler vermiş, konuk ağırlamış. Bu partilerde dünyanın en güçlü ve en zengin adamlarını bir araya getirmiş, ki bu isimler arasında Clinton'lar ve Trump da var; Elon Musk da var, Stephen King de. Ve daha kimler...

Aslında Epstein'in suçlarının ortaya çıkması ilk olarak 2008 yılındaki bir soruşturma ile başlamış ama bu dava tuhaf bir şekilde sonuçlanmış. Zengin ve güçlü adamlar çocuk istismarına bulaştığında adalet nasıl ve ne kadar işliyor bir kez daha görmek için mükemmel bir örnek bu dava. Biraz açıklayayım isterseniz:

Epstein, ilk olarak Florida'da 14 yaşında bir kızı istismar ettiği ve seks işçiliğine zorladığı için 18 ay hüküm giymiş. 40 kadar kızı istismar ettiğine dair güçlü kanıtlar olduğu halde 13 ay tutuklu kaldıktan sonra anlaşmalı olarak ve denetimli serbestlikle bırakılmış. Suçlardan birisi, kızlarla cinsel içerikli eylemlerde bulunmak. Öyle görünüyor ki favorisi masaj yaptırmakmış, öyle ki mağdurların anlatımlarında bu masaj öyküleri hep öne çıkıyor. Diğer suçlama da para karşılığı cinsel ilişki kurmak. Suçlarını itiraf etmesi karşılığında bir uzlaşmaya gidilmiş. Amerikan hukukunda böyle tuhaf bir uygulama var, biliyorsunuz. Bu anlaşmaya göre, adam suçlarını itiraf ediyor, cinsel suçlu olarak kayda geçmeyi kabul ediyor ve böylece 3. derece *sex offender* (tekrar aynı suçu işleme riski çok yüksek olan bir hükümlü) olarak New York eyaletinde kayıtlara giriyor. Ayrıca 30 kadar mağdura tazminat ödemeyi de kabulleniyor. Bunun karşılığında hakkındaki federal suçlamalar düşmüş ve dava kapatılmış.

Başka kimlerin bu ağda kurban ve işbirlikçi olduğunu açığa çıkaracak olan davanın düşürülmüş olması şimdilerde çok eleştiriliyor tabii. Öyle ki zamanın Florida Savcısı olan ve bu uzlaşmayı yapan Acosta adlı adam sonradan istifa etmek zorunda bırakılmış. Acosta, neden böyle bir anlaşmaya razı olduğu sorulduğunda, kendisine o sırada Epstein hakkında bazı bilgiler geldiğini, onun istihbarata çalıştığı ve peşini bırakması gerektiğini söylediklerini itiraf etti. Ayrıca tuhaflıklar burada da son bulmuyor. Öyle anlaşılıyor ki Epstein, yargı ve sonrası adli süreçlerde hep aşırı şekilde korunmuş ve kollanmış, çalışma şartıyla bırakıldığında ve sonraki ev hapsi döneminde olmadık ayrıcalıklardan yararlandırılmış.

Epstein, bu olaydan on yıl sonra bir kez daha suçlanıyor. Temmuz 2019'da reşit olmayanları (en küçüğü 14 yaşında olan, çoğunluğu 15-17 yaşında kızlar bunlar) seks işçiliğine zorlamaktan suçlu bulunuyor ve tutuklanıyor. Mahkemesini beklerken hücresinde ölü bulunuyor, kendini asarak intihar ettiği açıklanıyor ama ölümü pek çok kişiye şaibeli görünür. Öldüğünde 66 yaşındaymış. Ve dava kapatılıyor. Ama hala bazı mağdur kadınlar, tazminat talebiyle dava açmaya devam ediyorlar.

Sonuç olarak bu istismar şebekesinin ne boyutlara vardığı da bilinmiyor çünkü soruşturma kapatılmış durumda. Devlet başkanlarına, siyasi liderlere, bir başbakana ve çok sayıda zengin adama genç kız sağladığına dair iddialar var. Bu kızların Latin Amerika, Avrupa ve Rusya gibi farklı yerlerden getirildiği düşünülüyor. Daha önce bahsettiğim gibi Maxwell'in ona kız sağladığı bilgisi dolanıyor, ama tüm bunlar henüz bir hukuki netliğe kavuşmuş değil.

Sonuçta ne çıkarıyoruz tüm bu söylenenlerden?

Bu olayda sadece yargı ve adalet sistemine dair yozlaşmalar değil ortaya çıkan. Amerika'nın seçkinleri arasındaki yozlaşma da bir kez daha su yüzüne çıkıyor. Karşımızda sadece Epstein karakteri yok; aynı zamanda onun suçlarını mümkün kılan, onun hizmetlerinden faydalananlar, ya da bizzat kendileri de suçlu oldukları için yargı süreçlerinde onu kollayıp koruyanlar, belki de sonunda olaylar açığa çıkmaya başladığında onu öldürerek işin içinden sıyrılmış

olanların da dahil olduğu yozlaşmış bir yapı var. Epstein'in çevresine topladığı geniş kesimin tümüyle bu istismar ağının içinde olduğu söylenemez tabii. Çoğu kişi en azından 2010 yılına kadar onu sadece jet sosyetenin önde gelenlerinden biri olarak tanımış ve çekici halesinden büyülenmiş gibi görünüyor. Ama 2010'dan den itibaren kayıtlı bir suçlu olmasına rağmen onun çevresinden ayrılmayan daha çok sayıda kişi var. Onunla iş ve dostluk ilişkilerini kesmeyenler de var.

Ama söz konusu bu çevrede birileri daha var ki şimdi biraz onlardan söz etmek istiyorum. 2008 öncesi ve sonrasında Epstein'in büyük bağışlar yaparak çevresine topladığı bilim insanları bunlar. Öyle böyle değil, Harvard ve MIT gibi en elit kurumlar ve çok ünlü isimler söz konusu. Bu tür bağlantılar Epstein'in görünmeyen bir yüzüne daha ışık tutuyor. Böylece bu Epstein karakterini daha iyi anlamak için bize ilginç ipuçları sunan başka bir âleme dalıyoruz. Tuhaf, tekinsiz fanteziler âlemine...

Öyle anlaşıyor ki Epstein, kendine kurduğu korunaklı ve konforlu dünyada cinsel fanteziler dışında başka fanteziler de kurmuş. Kendisi, müşterileri ve serveti hakkında sürekli yalan söyleyen ve yanılsama yaratan biriymiş meğerse. Kendini tanıtma biçimlerinden biri de ilginç: Bilim hayırseveri. Bu kimliğiyle Harvard ve MIT dahil bazı kurum ve kişilere çok büyük bağışlar yapmış. İlginç olan şu ki adam hüküm giydikten sonra bile bu bağışlar kabul edilmeye devam edilmiş. Epstein kendi web sitesinde bazı çok ünlü bilim adamlarının sponsorluğunu yaptığını yazmış ama birçoğu onu yalanlamışlar ve suçlarından dolayı onu kınadıklarını belirtmişler. 2010 sonrasında çoğu bilim adamı ondan uzaklaşmış ama pek çok bilim dergisi de ondan ve hayırsever bağışlarından övgüyle söz etmeye devam etmişler. Nitekim MIT medya laboratuvarı yakınlarında bu durum için özür diledi.

Dediğim gibi, Epstein, çevresine çok ünlü fizikçiler, matematikçiler, biyologlar, sanal gerçeklik uzmanları, psikologlar ve genetikçileri toplamış; aralarında Nobel ödüllü olanlar bile var, bilim kurgu yazarları da. Stephen King de var mesela. Ayrıca Google kurucuları Sergey Brin ve Larry Page ile Amazon sahibi Jeff Bezos da varmış.

Öyle anlaşıyor ki Epstein, bilim insanlarının projelerini fonlayarak onları baştan çıkarmış ve hakkındaki suçlamaları göz ardı etmelerini sağlamış. Bu arada Harvard'daki Evrim Programı'na 6.5 milyon dolar bağış yapmış. Özel adasında bilimsel konferanslar düzenlemiş. Kimsenin fonlamayacağı tuhaf projeleri de fonlamış, örneğin yakın bir arkadaşına, “insanda sanki birisi onu izliyormuş duygusu yaratan” bir maddeyle ilgili bir projeden söz etmiş. Bazıları onu çok zeki bulurken bazıları onun sahtekâr olduğunu düşünmüş. Harvard'daki bir oturumda Epstein, açlıkla mücadele ve yoksullara sağlık yardımı yapılması fikrine karşı çıkmış, bunun nüfus artışına neden olacağını söylemiş. Toplantıda ona karşı çıkan bilim insanını da çevresinden dışlamış, bir daha davet etmemiş. Buna benzer pek çok olay şimdilerde ortaya dökülüyor.

Para ve siyasi iktidarın yanı sıra bilim ve teknoloji de büyük bir güç kaynağı olduğu için Epstein'in ilgisini çekmesi şaşırtıcı değil bence. Ama biraz daha dikkatli bakınca aslında bu ilginin gerisinde daha tekinsiz bir niyet olduğunu da anlıyoruz. Meğerse Epstein'in insan ırkını kendi DNA'sı ile güçlendirmek gibi bir fantezisi daha varmış. New Mexico'daki muazzam büyüklükteki çiftliğinde, çok sayıda kadını aynı anda döllemeyi planlıyormuş. Bu fantezisini sır olarak çevresine topladığı bazı bilim insanlarına ve yakın arkadaşlarına söylemiş ama neyse ki böyle bir işe girdiğine dair bir bilgi yok. Ayrıca öyle anlaşıyor ki Epstein bilim insanlarına verdiği yemeklere bilim dünyasından genç ve güzel kadınları da davet ederek kendine uygun damızlık da bakıyormuş. Kafasını trans-hümanizm adlı yeni bir fikre takmış; yani insan nüfusunu genetik mühendislik ve yapay zeka yoluyla güçlendirmek fikrine. Bu fikrini geliştirirken, *Repository of Germinal Choice* adlı 1999'da son bulan bir programdan esinlenmiş. Bu programda Nobel ödüllü adamlardan alınan spermlemlerle insan ırkı geliştirilmek isteniyormuş. Neyse ki bu çılgın proje, sadece tek bir Nobelli adam ilgi gösterdiği için çabuk sonlandırılmış. 2011 de *World Transhumanist Association* adlı derneğe 20 bin dolar bağış yapmış. Bunlar *Humanity Plus* diye bir proje geliştiriyorlarmış. İnsan ırkını geliştirmek ve süper insan yaratmak projesiymiş bu. Epstein'in bir diğer ilgi alanı da “kroniks” (*cryonics*) adı verilen yeni gelişen bir alan: Yani sonradan canlan-

dırmak amacıyla canlıların ve insanın dondurulması. Bir tanıdığının ifadesine göre Epstein, özellikle kafasının ve penisinin dondurulmasını istiyormuş.

Epstein olayı işte böyle. Sonuç olarak tüm bu anlattıklarımın nasıl bir his bıraktığını tahmin edebiliyorum. Bu olayda her şey, yarı-bilim kurgu, yarı-siyasi gerilim türünde bir Amerikan filminden fırlamış sahneler gibi geliyor. Jet sosyete, çılgın partiler, dünyanın en güçlü adamları, onların seks kölesi olan çocuk yaşta kızlar, uluslararası istihbarat bağlantıları, hukuki yozlaşma, teorik fizikçiler, takıntılı öjenik fikirler, “kironiks” fantezileri ve nihayet şüpheli bir ölümle sonuçlanan bir yaşam ve ardında bıraktığı yanıtlanmamış pek çok soru.

Bütün bunları yorumlamaya gerek var mı bilmiyorum aslında, sanki olgular yeteri kadar kendilerini anlatıyor gibi görünüyor. Yine de şaşırmamız gereken şeyler, bizi meraka sürükleyen ve bu merakı yeni bilgiye dönüştürecek şeyler olmalı bu olayda. Bu film gibi öyküde olup bitenler bizi şaşırtmıyorsa eğer, o halde buradaki soru şu olmalı: Nasıl oluyor da sadece filmlerde olduğunu sandığımız şeyler gerçekleştiğinde artık şaşırmıyoruz, irkilmiyoruz, neden bu olaylar bu kadar hızlı şekilde gözümüzde normalleşiyor? Bu olay çağımıza dair neler anlatıyor acaba?

Ultra zengin ve güçlü adamların kadın ve çocuk bedenlerini kendi enerjilerini yenilemek için sömürmeleri; para, siyasi güç ve teknoloji yoluyla ama en çok da genç bedenleri sömürerek ölümsüzlüğü arayışları; bu uğurda birbirilerini koruyup kollamaları, adaletin çuvalleması... Aslında bunlar bir düzeyde hep olagelen ve tanıdık şeyler. Elitlerin yozlaşması teması hiç de yeni bir şey değil. Ya da yöneticilerin toplum için koyulan yasal ya da etik kurallara kendilerinin uymaması, kural koyucuların kendilerini kuralların üzerinde hissetmeleri vs. Bunlar yeni olgular olmayabilir ama çağımızda işte bu durum giderek daha da netlik kazanıyor. Yani yasayı ihlal özelliği bir yandan netleşirken, bir yandan da gizlenemez hale geliyor. Çünkü artık o kadar güçlü değil elitler. Yani bunların sonsuza kadar gizli kalmasını sağlayacak kadar güçlü değiller.

Bu tür olaylara şaşırmanın bir nedeni de günümüzde elitlere karşı genel bir güvensizlik ve hatta paranoya gelişmiş olması. Bunun anlaşılır nedenleri var ama komplo teorilerinden de uzak durmak iyi olur. Uzun zamandır komplo teorileri çok popüler ve birçok kişi, zaten dünyanın hep böyle bir yer olduğuna ama bu tür suçların hiç açığa çıkmadığına inanıyor. Özellikle Amerika’da sağ popülizmin yükselişi nedeniyle liberal elitlere dönük komplocu algılar tavan yapmış durumda. Trump yandaşı çevrelerde özellikle Demokrat çevrelerin yozlaşmasına dair pek çoğu gerçek dışı anlatılar dolanıyor internette. En son ünlü şef Antony Bourdain’in intiharından sonra sosyal medyada dolanan söylentilerde, başka benzer intiharların ortak noktalarına dikkat çekilerek, bu kişilerin elitlerle ilgili çok gizli bilgilere sahip oldukları için öldürülüp intihar süsü verilmiş olduğuna dair iddialar dile getirilmişti. Yine İngiltere’de pedofili amaçlı bir elit ağının varlığına dair söylentiler uzun süredir dolaşımda. Nitekim 1980’lerdeki bir elit çete olayının kapatıldığı söyleniyor. Son olarak 2019’da kendisi pedofil olan bir adam, İngiliz hükümet ve istihbarat çevrelerinden çok sayıda kişiyi 70 ve 80’li yıllarda erkek çocuklara tecavüz eden ve öldüren bir çete kurmakla suçladı. Bunun üzerine *Scotland Yard* milyonlarca poundluk bir soruşturma yaptı ve sonuçta adam iftira suçundan yargılanıp hüküm giydi.

Bu tür olayların gizli kalmaması ve ortaya çıkınca şaşırmanın asıl nedeni ise, kadınların kendilerine karşı işlenen suçlar konusunda artık sessiz kalmamaları, cesurca konuşmaları ve hukuk mekanizmasını işlemeye zorlamaları. Bu sayede bu suçların ne kadar yaygın olduğunu öğreniyoruz ve bu elbette sadece elitlerle sınırlı da değil. Ama elitler söz konusu olunca daha özel bir etki yaratıyor. Nitekim Virginia Roberts, televizyonda Prens ile ilişkisini anlatırken gözyaşları içinde şöyle dedi: “Yöneticiler neden bu tür şeylerin olmasına izin veriyorlar diye düşünürken, bizzat kraliyet ailesinden birinin bunu yapması beni şok etti. Güvendiğiniz biri bunu yapınca çok kötü oluyor.”

İşte böyle... En güvenilir konumdaki birinin en büyük suçlardan birini işlemesi, yani suç ile Yasanın bu şekilde iç içe geçmesi... Bu tecrübenin 17 yaşında bir kız için ne kadar yıkıcı olduğunu tahmin

edebiliriz. Öte yandan bu suçların giderek daha fazla ve net biçimde açığa çıkmasının, iktidar sahiplerinin kendileri için de ne kadar yıkıcı olacağını yakın gelecekte daha net göreceğiz diye düşünüyorum.

Q

**cinsel suçlulara ne yapmalı?
nagehan alçı'nın önerisi
ve amerikan çıkmazı**

Cinsel suçlulara ağır cezalar verilmesi, hadım edilmeleri hatta hapis cezası yattıktan sonra da toplumdan dışlanmaları ve işsizliğe mahkûm edilmeleri önerileri son dönemde oldukça yaygın. Öyle ki Nagehan Alçı da geçen aylarda “Şiddet uygulayanları en ağır cezalara mahkûm etmedikçe, bu vandalları, bu vahşileri korkutup içlerindeki kriminal canavarı hapisle, sosyal baskıyla, işsizlik sopasıyla ezmedikçe duracakları yok” diye yazmıştı. Esas itibariyle sağcı otoriter bakış açısını yansıtan bu görüşleri, cinsel suçluları evsiz bırakan ve toplumdan tamamen dışlayan yasa nedeniyle ABD’nin Miami kentinde yaşananlar ışığında değerlendiriyor ve cinsel suçlulara ne yapılması gerektiği sorusunun yanıtını arıyoruz...

31 Ocak 2020

Bugünkü programa Nagehan Alçı ile başlamak istiyorum. Kendisi geçen aylarda kadına yönelik şiddet konusunda bir dizi sert yazı yazdı. *Habertürk*’teki yazılarından birinde şöyle diyordu Alçı:¹³

“Şiddet uygulayanları en ağır cezalara mahkûm etmedikçe, bu vandalları, bu vahşileri korkutup içlerindeki kriminal canavarı hapisle, sosyal baskıyla, işsizlik sopasıyla ezmedikçe duracakları yok”.

Alçı’nın, hakimlere, işverenlere, devlete ve kadınlara ayrı ayrı seslendiği yazısında bir de şu öneri dikkat çekiyordu:

“Devlette kadına karşı şiddet suçundan yargılananları özel olarak işaretleyin, onların kimliklerinin ayrılmaz bir parçası olsun bu utanç, silinmesin. Hastaneye gittiklerinde de SGK’ya ihtiyaç duyduklarında da karşılarına çıksın, herkes bilsin.”

¹³ <https://www.haberturk.com/yazarlar/nagehan-alci/2571137-kadina-karsi-islenen-cinsel-suclarda-ceza-ne-olmali>

Yandaş gazetecilerin önde gelenlerinden olan Nagehan Alçı'nın hükümete, kadına şiddet konusunda sertleşme önermesi hayırlı bir gelişme olarak görülebilir mi acaba? Ülkede kadın cinayetleri boyuna artar ve siyasi iktidar gereken adımları atmak yerine ısrarla bu şiddet zeminini beslerken, hükümete yakın birilerinin bu çıkışı işe yarayabilir diye düşünebilirsiniz belki. Ama ben pek öyle düşünmüyorum ve bu tür sert cezalandırıcı zihniyetler konusunda bazı uyarılarda bulunmak istiyorum.

Bence bu yazılarında Alçı, bir kadın olarak samimi görünse de ve hatta bazı anlamlı önerilerde bulunmuş olsa da asıl olarak sağcı otoriter bir bakış açısını yansıtıyor. Alçı'nın önerdiği şeyler ile son yıllarda hükümet çevrelerinde ve halk arasında yaygınlaşan idam ve hadım etme gibi öneriler arasında önemli bir ortaklık olduğunu düşünüyorum. Bunların tümünde kadınlara ve çocuklara karşı işlenen şiddet sorunda, dikkati “vahşi ve kriminal canavar” olarak damgalanan suçlulara yönelten bir yaklaşım söz konusu. Ve ayrıca suçluların insan haklarını önemsemeyen aşırı cezalandırıcı yöntemlerin benimsenmesinin bu vahşilere karşı bir çözüm olacağı varsayımı da var. Oysa cinsel suçların, sadece ağır cezalar vererek ve hatta suçluların insan haklarını ihlal eden yöntemlerle çözülebileceğini önermek birçok açıdan vahim bir gelişme. Nitekim Türkiye’de feminist çevreler bu tür sahte çözümlere karşı kamuoyunu sürekli uyarıyorlar ve sorunun ancak cinsiyet eşitliği perspektifiyle ve ceza politikalarını da içeren ama ona indirgenmeyen bütünsel bir yaklaşımla çözüleceğini ileri sürüyorlar. Yani mevcut iktidarın tam da kaçındığı, tam tersine altını oyduğu bir yaklaşımla.

Ben bu programda cinsel suçlara karşı mücadele ederken, sağcı çevrelerde öne sürülen suçluya odaklı belirli bir perspektifi teşhir etmek istiyorum. Cinsel suçluları canavarlaştıran ve katmerli olarak cezalandıran bu yaklaşımların sefaletini göstermek üzere, Kuzey Amerika örneğinden söz edeceğim sizlere. Özellikle Nagehan Alçı'nın da gündemine girmiş olan bir uygulamanın, yani suçluları ölene kadar işaretlemenin ve toplumdan ağır biçimde dışlamanın Amerika’da nasıl işlediğini anlatacağım. Bu tür bir uygulama ilk kez Amerika’da 2006 yılında gündeme getirildi ve ne yazık ki tüm dünyaya kötü örnek oldu. Şimdilerde, cinsel suçluları işaretleme

uygulamasını, başka ülkelere de yayılmaya başlamış durumda. Nitekim daha geçenlerde Hindistan, benzer bir kayıt sisteminin oluşturulması için çalışma başlattı. Türkiye’de de benim izlediğim kadarıyla ilk kez Nagehan Alçı bunu gündeme getirmiş oldu.

Aslında benim bu konuya tekrar dikkatimi çeken, sadece Alçı’nın yazısı olmadı. Geçenlerde karşıma çıkan başka bir haber de konuyla doğrudan ilgiliydi. Haber Florida Miami’de evsiz kalan cinsel suçluların içine düştüğü sefil durumu anlatıyordu.¹⁴ Dinleyenler hatırlayacaktır, önceki podcast yayınında yine Florida’da da çocuk istismarı suçundan hüküm giyen Jeffrey Epstein olayından söz etmiştim. Çevresine güçlü ve zengin adamları toplamış olan ve onların bazılarını küçük yaşta kızları servis eden bu adamın, Florida’da adli süreçlerde nasıl korunup kollandığını, ayrıca son ana kadar çevresindekilerin ondan uzaklaşmadıklarını, saygın birisi olarak yaşamına devam ettiğini anlatmıştım. Şimdi anlatacaklarım ise, yine aynı eyalette, bu sefer alt sınıf suçluların nasıl tam tersi bir kademeye mahkûm edildiğini ortaya koyacak.

Evsiz kalan cinsel suçlular haberiyle başlayalım. 2018 yılında Miami’deki yerel yöneticiler sağlık ve güvenlik gerekçesiyle bir düzenleme çıkarmışlar. Bu kararname, dört yıldır, Miami’de bir karayolunun yanındaki çadır kampında son derece kötü koşullarda yani tuvalet, duş, pişirme ve ısınma olanakları olmadan yaşayan eski hükümlülerin oradan uzaklaştırılmalarını öngörülmüş. Okuduğum haberde sayıları yüze varan bu insanların eğer 45 gün içinde kampı boşaltmazlarsa tutuklanacakları yazıyordu. Sorun şu ki bu insanların gidecekleri bir yer yoktu. Florida’nın çocuklara karşı cinsel suç işleyenlerle ilgili yasaları nedeniyle evsiz kalmışlardı. Bu insanlar, uzun süre hapis yattıktan sonra denetimli serbestlikle dışarı çıkmış ancak bu yasalar nedeniyle, sonsuza kadar sürecektir ağır bir dışlamaya ve parya konumuna mahkûm edilmişlerdi. Denetimlilik koşullarında Miami’de bulunmaları gerekiyor ama yeni düzenlemeler bunu da imkânsız kılıyordu.

¹⁴ <https://www.miaminewtimes.com/news/miami-dade-homeless-sex-offenders-kicked-out-of-tent-city-encampment-again-11>

Peki, neydi bu yasa ve düzenlemeler? Dediğim gibi bu insanlar, normal evsiz insanlardan farklı bir şekilde evsiz kalmışlardı. Buna neden olan düzenleme, çocuklara karşı cinsel suçtan hüküm giymiş olanların nerelerde yaşayabileceğine dair kısıtlamalar getiren bir yasa. Buna göre bu kişilerin, okul, park ve kreş gibi yerlere 2500 feet'ten (762 metre) mesafede ev bulup oturmaları yasaklanmış oluyor. Aslında bu sadece Miami'ye özgü bir kısıtlama değil; 2005 yılında yaşanan şok edici bir olayın ardından pek çok eyalette bu yerleşim kısıtlamaları yürürlüğe konmuş. O yıl 9 yaşında bir kız çocuğu, evinin yakınlarında yaşayan bir eski cinsel hükümlü tarafından kaçırılıp tecavüze uğramış ve vahşice öldürülmüş. Bunun ardından gelen yerleşim yasakları yoluyla eski hükümlülerin çocuklara yaklaşmaları önlenmeye çalışılmış. Miami bu konuda yalnız olmasa da benzer düzenlemeler yapan diğer şehirler arasında en geniş sınırlamayı getirmiş şehir olarak öne çıkıyor. Öyle ki bu geniş kapsamlı sınırlama, eski hükümlüleri pratik olarak şehirde ev bulamaz hale getirmiş ve böylece çoğu evsiz kalmış. Aileleriyle birlikte yaşayanlar da evlerinden olmuş, gündüz şehre çalışmak için gelenler de geceleri yol kenarındaki çadırlarda geçirmeye başlamışlar.

Neden Miami'de böyle daha sert yasalar var diye araştırınca bunların gerisinde bir kişinin özel lobicilik çabalarının olduğunu fark ettim. Ron Book adlı bu adamdan söz edeyim biraz. Bu arada, bu adamı konu alan *The Untouchable* adlı bir belgesel de var, şimdi anlatacaklarımı çok güzel toparlayan bir belgesel, size de izlemenizi öneririm.

Belgeselden ve okuduklarımdan çıkardıklarım ise şunlar: Miami'de çok güçlü bir lobi şirketinin sahibi olarak tanınan bu kişi, 1996'da çocuk bakıcısı olarak işe aldığı Hondurash kadının, 11 yaşındaki kızı Lauren'i yıllar boyunca istismar ettiğini fark ettikten sonra Florida'da yasaların sertleşmesi için mücadele vermiş ve bunu başarmış. 2000 başlarında Florida'nın yanı sıra 60 farklı şehirde eski hükümlülerin yerleşim yasaklarıyla ilgili benzer düzenlemelerin yapılmasını o sağlamış. Bu yasaları takiben Miami'de yüzlerce suçlu evsiz kalmış ve önceleri bir köprü altında yaşamaya başlamışlar. Ve Book bu uygulamayla övünmeye devam

etmiş. Şu ise bakın ki Book, aynı zamanda Miami’de evsizler vakfının da başkanıymış. Ayrıca yol kenarındaki çadır kampının kapatılması için çağrı yapanlardan biriymiş. Book’un şirketinin müşterileri arasında özel bir hapisane şirketi de varmış ve bu şirket, Book’un kızı Lauren Book’un senatörlük kampanyasında büyük bir bağış yapmış. Anlaşıldığı üzere, Ron Book karakteri tipik bir Amerikalı üst sınıf aile babasını temsil ediyor. Çocuğunu dışarıdan gelen korkunç bir tehdide, yani bakıcı istismarına karşı koruyamadığı için öfke ve intikam hissiyle dolarak, tüm cinsel suçlulara savaş açmış birisi. Bir baba olarak kısmen sempatiyi hak ediyor elbette ama ufkü gerçekten bu öfke ve intikam hissiyle ve kendi sağcı zihin yapısıyla sınırlı. Tam da böyle olduğu için Amerika’nın sağcı siyasal kültüründe hâkim olan cezalandırıcı yaklaşımı daha da öne çıkarmayı başarabilmiş. Böylece suçluları canavar olarak gören, toplumun sefil pislikleri ya da çöplük olarak niteleyen bu adamın önerdiği dışlayıcı yaklaşımlar egemen olmuş.

Kısacası, Amerika’daki bu yerleşim yasakları, asıl olarak oranın siyasal ve toplumsal kültüründen besleniyor. Ama bu yasakların önerilmesi ve kolayca benimsenmesinde çok etkili olan başka bir şey var; o da çoğu kişinin bilimsel bir gerçek olduğunu düşündüğü bir önerme; yani bir kez cinsel suç işleyen birinin mutlaka tekrar aynı suçu işleyeceği düşüncesi. Eski hükümlülerin toplumdan dışlanması buna dayalı olarak savunuluyor. Yani tekerrür sorunu. Bunun ne kadar bilimsel olduğuna dair tartışmalara birazdan değineceğim. Ama burada şunu belirteyim: Bu yerleşim yasaklarına dair bir dizi eleştiri ve itiraz son yıllarda yükselmeye başlamış bulunuyor. Öncelikle bu uygulamanın, tekerrür sorununu önlemekte etkili olduğuna dair şüpheler giderek artıyor. Sadece insan hakları savunucuları değil, çocuk istismarına karşı mücadele eden bazı dernekler de itiraz ediyorlar. Birçok eleştiri söz konusu. Mesela, eski hükümlülerin yaşadıkları yer ile tekrar suç işleme oranları arasında bir bağlantı yok deniyor. Ayrıca, yerleşim yasaklarıyla suçluların toplum dışına itilmesinin, suçun tekrarını önlemek yerine bunun tam tersine yol açabileceği vurgulanıyor. Çünkü bu yasaklar nedeniyle eski hükümlüler üzerindeki denetimin sağlıklı sürmesi, gerekli destek hizmetlerinin sağlanması ve aile desteği gibi şeyler

zorlaşıyor ya da imkânsızlaşıyor. Kısacası suçluyu toplum dışına iten bu yasalar, suçluların rehabilite olup topluma geri dönmesini aktif biçimde engelliyorlar. Bu uygulamanın sorunları o kadar netleşmeye başlamış ki Ron Book kendisi hala ısrar etse de en azından kızı Lauren biraz olsun yumuşamış görünüyor ve bu yasaların gözden geçirilmesini o da istiyor.

Tekerrür sorununa geri dönersek... Bu yasaların çıkmasına neden olan şeyin, 2005 yılında yaşanan şok edici bir olay olduğunu söylemiştim. Eski bir cinsel hükümlünün işlediği bu vahşetin ardından kamuoyunda hızlıca hâkim olan görüş, cinsel suçluların mutlaka ya da çok yüksek oranlarda tekrar aynı suçu işleyecekleri yönünde şekillenmiş. Ortada bunu destekleyen bilimsel bir araştırma olmadığı halde bu görüş kesin gerçek olarak kabul edilmiş ve yasal düzenlemelerin gerekçesi olarak sunulmuş. O yıllarda popüler bir psikoloji dergisinde yayınlanan (ama ciddi araştırmaya dayanmayan) bir yazıda bu görüş ileri sürülmüş, sonradan Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında bu yazıya atıf vermesinin ardından, izleyen yıllarda herkes bunu kesin bilgi gibi kullanmaya başlamış. Son yıllarda yapılan pek çok adli araştırma, cinsel suçlarda tekerrürün çok az oranda olduğunu net biçimde ortaya koymasına rağmen, bu bilgi sistematik olarak göz ardı ediliyormuş. Çünkü yıllardan beri yerleşmiş bir fikri ve o fikre zemin sağlayan duyguları değiştirmek zor ve siyasetçiler açısından çok riskli bir şey.

Tekerrür korkusu ve varsayımı, sadece yerleşim yasaklarına değil, daha temel bir başka yasal düzenlemeye de yol açmış durumda. Zaten yerleşim yasakları da bu yasaya bağlı olarak çıkmış. Konuşmamın başında söz ettiğim Nagehan Alçı'nın yazısında da önerilen bir işaretleme ya da damgalama yasası bu. 2006'da Bush döneminde çıkarılan *Cinsel Suçluların Kaydedilmesi Yasası*. Federal yasa ve 50 eyaletteki yasalar, seks suçlularının kayıt altına alınmasını ve bu kayıtların dileyen herkesin online erişimine açılmasını öngörüyor. Bu kayıtlarda cinsel suç hükümlülerinin suç geçmişi, ev adresleri ve fotoğrafları da kamuya ifşa edilmiş oluyor. Bu yasalarda cinsel suç kapsamı çok geniş tanımlandığı için ve ayrıca kapsamı da ömür boyu olduğu için şu anda 600 binin üzerinde kayıtlı cinsel suçlu birikmiş. Bunlar arasında ağır şiddet

suçları olduğu gibi şiddet içermeyen suçlar da var, gençler arasında rızaya dayalı seks gibi ya da seks işçiliği ve kamusal alanda işeme gibi suçlar da var. Ergen yıllarında okulda penisini çıkarıp göstermiş olan da var, otuz yıl önce suç işlemiş olanlar da.

İşte bu yasanın sonuçları artık ciddi olarak sorgulanıyor. Özellikle *Human Rights Watch* örgütü Amerika raporunda bu eleştirileri etraflica sunuyor. En önemli eleştiri bu yasanın dayandığı ve pekiştirdiği bir varsayıma yönelik: yani çocukların en çok, daha önce bu suçu işlemiş olan eski hükümlülerin tehdidi altında olduğu varsayımına. Oysa araştırmalar gösteriyor ki tekerrür oranları aslında çok düşük. Ayrıca araştırmalar, çocukların en yüksek oranda aile ve yakın çevredeki tanıdık biri, otorite sahibi biri tarafından yani daha önce bu suçtan hüküm giymemiş birisi tarafından istismara uğradığını gösteriyor. Bir diğer eleştiri, yasanın farklı türden cinsel suçlar arasında bir ayırım yapmaksızın herkesi çocuklar için eşit tehlike yaratıyormuş gibi kodlaması. Örneğin yasa, çocuğa tecavüz eden kişi ile küçük yaşta ama rızaya dayalı cinsel ilişki kuran kişiyi aynı kaba koyuyor. Bir diğer eleştiri, 14 yaşından itibaren genç yaştaki suçluların kayıt altına alınmasının yarattığı sakıncalar. Daha genel olarak yasanın, başka bir dizi insan hakkı ihlallerine de yol açtığı belirtiliyor. Fotoğraf ve adresi ifşa edilen hükümlüler, ev ve iş bulmakta zorlanıyorlar. Eş ve çocukları tacize uğrayabiliyor, kendileri ise fiziksel saldırı tehdidi altında yaşıyorlar. Evlerine saldırı düzenleniyor, intihara sürüklenenler oluyor. Oradan oraya yer değiştirmek ve ailelerinden uzaklaşmak zorunda kalıyorlar, yani tam bir parya statüsüne indirgenmiş durumdalar.

Sonuç olarak *Human Rights Watch* hem bu ifşa yasasının hem de yerleşim yasalarının değiştirilmesini talep ediyor. Kayıt zorunluluğunun, sadece tekrar suç işleme olasılığı gerçekten yüksek görünen suçlularla sınırlanmasını talep ediyor. Bu verilerin isteyen herkesin erişimine açık olmamasını ve ancak gerekli durumlarda yerel bölge halkının adli yetkililer tarafından bilgilendirilmesini öneriyor. Örgütün Amerika sorumlusu, çocukları istismardan korumak için daha iyi düşünülmüş ve daha bütünsel yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu söylüyor. Ama öyle görünüyor ki cinsel suçlar hakkında mitlere

dayalı olarak ve sağcı dünya g r   lerine de uyduğu için bu yasaları  ıkar m   olan siyasetçiler böyle bir yaklaşımdan çok uzaklar.

Peki, bu anlatılanlardan ne sonuçlar çıkıyor? Buradaki mesele, sadece suçluların ne kadar ağır bir suç islemi  olsunlar da insan hakları olduğuna işaret etmek mi? Bu önemli elbette ama bu değil sadece, aynı zamanda bu gayri-insanile tirme politikalarının suçun önlenmesini sağlamak şöyle dursun daha büyük riskler yarattığına da dikkat çekmek önemli.

Ama benim burada vurgulamak istediğim şey asıl olarak bunlar da değil. Daha çok ağır d  lama politikalarının gizlediği daha derin sorunlara değinmek ve bunun nasıl bir ikiyüzlülüğe ve çıkmaza işaret ettiğini vurgulamak istiyorum. Sorun  u ki suçluların  eytani-le tirilmesi iyi ile kötü arasındaki ayrımı gereğinden fazla peki tirmeye yarıyor. Elbette burada çocuklara karşı işlenen cinsel suçlar gibi çok hassas konudan söz ediyoruz farkındayım, ama tam da bu nedenle öfke ve intikam hislerinin kontrol altına alınması gerekiyor bence. Ya da öfkenin doğru yerlere ve dengeli yönlendirilmesi gerekiyor. Dikkati asıl olarak vahşi suçlulara yöneltmek, hem onları gayri-insanile tiriyor hem de bu suçların geri planındaki düzen içi kurum ve süreçleri görünmez kılıyor. Ayrıca bu tür suçların neden ortaya çıktığını ve yaygınla tığını anlamamız da mümkün olmuyor.

Toplumu suçlulardan korumak gerekir vurgusu arttıkça, toplumsal ve siyasal süreçlerin bu suçlu karakterlerin ortaya çıkmasındaki sorumlulukları anla ılamıyor. Burada özellikle siyasi iktidarların ve karar alıcıların sorumluluğu ve hatta i birlik iliğine dikkat çekmek önemli. Bu cinsel suçların, iktidarların kendi otoriter ve muhafazak ar emellerine hizmet edecek şekilde nasıl kolayca ara salla abil-dikleri, nasıl hızla günah keçisine d n  ebildiklerini görmezden gelmemeliyiz.

Kısacası ve son olarak bir kez daha söylemem gerekirse bu sağcı ve cezalandırıcı yaklaşımlar, sorunu çözmeye yakla madıkları gibi, tersine kendi korkuya dayalı otoriter dünya g r   lerini hâkim kılmaya çalışıyorlar. Elbette sorun sadece bu sağcı zihniyetlerle sınırlı da değil. Burada tartışılması gereken çok daha zor sorular da

var. Cinsel suçların mahiyetinin ne olduğu ve modern cezalandırmanın sınırları ve açmazları konusunda çok daha derin sorunlar bunlar... Ama şimdilik sadece buna değinerek geçelim, belki başka bir yayında bunları da konu ederiz.

@

**zadie smith ile
“rahatına bak”**

Zadie Smith 21 yaşındayken yazdığı ve 2000 yılında yayınlanan White Teeth ya da Türkçeye çevrildiği gibi söylersek İnci Gibi Dişler adlı romanıyla edebiyat dünyasında çok ses getiren, bu romanıyla olduğu gibi sonraki romanlarıyla da ödüllere boğulan bir yazar. Ünü ve etkisi hızla edebiyat dünyasının çok ötesine uzanan Smith, 2004 yılında Britanya’da kültür alanında en etkili olan 20 isimden biri seçilmiş. Bu podcastte 2017 tarihli Feel Free (Rahat Et) adlı deneme kitabı ve söyleşileri üzerinden giderek Zadie Smith’i biraz daha yakından tanımaya niyetleniyoruz...

21 Mayıs 2020

Bugün sizlere bir edebiyatçıdan, Zadie Smith’den sözetmek istiyorum, Zadie Smith romanlarının çoğu Türkçeye de çevrilmiş olan ünlü bir siyah kadın yazar. İngiliz beyaz baba ve Jamaikalı annenin çocuğu olarak 1975 yılında Londra’da doğmuş. 21 yaşındayken yazdığı ve 2000 yılında yayınlanan *White Teeth* ya da Türkçeye çevrildiği adıyla söylersek *İnci Gibi Dişler*¹⁵ adlı romanıyla edebiyat dünyasında çok ses getiren, bu romanıyla olduğu gibi sonraki romanlarıyla da ödüllere boğulan bir yazar. Ünü ve etkisi hızla edebiyat dünyasının çok ötesine uzanan Smith, 2004 yılında Britanya’da kültür alanında en etkili olan 20 isimden biri seçilmiş.

Ben bu romancı ile oldukça geç tanıştım sayılır. 2000’lerin başlarında Türkçeye yeni çevrilmiş olan *İnci Gibi Dişler* romanını almış ama çok yakın zamana kadar okuyamamıştım. Kitap, genç kadın yazarı, ismi ve kapağındaki çok renkli güneşli resim sayesinde ilk anda ilgimi çekmişti. Ama çok önemsenen bazı kitapların nedense hep ertelenmesi kuralına uygun olarak bu kitap yıllarca rafta kaldı. Çok yıllar sonra, geçen aylarda

¹⁵ Zadie Smith, *İnci Gibi Dişler*, çev. M. Bayatlı, Everest, 2000.

önce *Güzelliğe Dair*¹⁶ (On Beauty) adlı romanını okudum, sonra da *İnci Gibi Dışlar*'i. Her ikisi de çok güzeldi.

Ama asıl olarak beni bu yazar hakkında heyecanlandıran şey, 2017 tarihli *Feel Free*¹⁷ (Rahatına Bak) adlı deneme kitabı oldu. Bu kitap son yıllarda okuduğum en etkileyici metinlerden biriydi. Ardından diğer romanları, söyleşileri ve hakkında yazılanlar derken kendimi ilk kez bir edebiyatçı hakkında bu kadar geniş bilgi toplarken buldum. Sonuç olarak, beni çok etkileyen bu yazarı özellikle söz konusu deneme kitabı ve söyleşileri üzerinden giderek sizlere de tanıtmak istedim. Elbette bu oldukça kişisel ve seçici bir tanıtım olacak.

Feel Free, Zadie Smith'in kültür ve sanat eleştirmeni ve deneme yazarı olarak hayranlık verici başarısını sergileyen ve çok iyi övgüler almış bir kitap. Kitapta yer alan otuz üç yazıda sergilediği geniş ilgi ve bilgi birikimini, samimi, incelikli ve derin kavrayışını ne kadar övsek azdır gerçekten. Ama bütün bu övgülerin ötesinde bu kitap bende asıl olarak güzel bir ruhla karşılaşma duygusu yarattı. Bunun temel nedeni Smith'in kitapta sadece sevdiği şeyler, yani güzel şeyler hakkında yazmış olması. Nitekim bir söyleşisinde olumsuz eleştiri yazıları yazmanın artık ilgisini çekmediğini, sadece sevdiği şeyler üzerine yazmak için enerji bulabildiğini söylüyor.¹⁸ Başka bir yerde ise, roman yazmanın uzun mesafe koşmaya benzediğini, denemenin ise yoldan saparak bir kafede oturmak gibi rahatlatıcı bir etkisi olduğunu belirtmiş. Onun kitabını okumak da bende hayat denen bu zorlu koşuda bir ara verme ve keyifli bir rahatlama duyguyu yarattı doğrusu.

Kitapta ele alınan konuların işlenişindeki incelik kadar kapsamı da insanı çarpıyor gerçekten. Bir fikir vermek için bazılarını sayayım: İngiltere'nin değişen iklimi, Brexit, Zuckerberg ve

¹⁶ Zadie Smith, *Güzelliğe Dair*, çev. B.Kılınçer, Everest, 2007.

¹⁷ Zadie Smith, *Feel Free*, Penguin Books, 2019.

¹⁸ <https://slate.com/culture/2016/11/a-conversation-with-zadie-smith-about-cultural-appropriation-male-critics-and-how-trump-int>

Facebook kuşağı, ünlü rapçi Jay Z, dans ile edebiyat ilişkisi, Marlyn Monroe'nun Niagara filmindeki yürüyüşü, bir 18. yüzyıl ressamının yaptığı yaşlı kadın portresi, 30'ların caz şarkıcısı Billy Holiday'in yaşamı, Hanif Kureishi ve Ballard romanları, Justin Beiber ve hayranları, siyah bir yönetmenin çektiği bir korku filmi, yazarın kendi çocukluğu, çocukluk evi, New York'taki yaşamı ve yazarlık stili gibi. Bu yazıların her biri pek çok farklı düşünce silsilelerine açılıyor elbette ama hepsini birleştiren ve yazarın ruhunu anlamamızı sağlayan ortak izlekler de var. Şimdi bu izlekleri izlemeye çalışacağız.

Öncelikle yaşam öyküsünden söz edeyim biraz. Smith, Kuzeybatı Londra'da Willesden adlı alt-orta sınıf bir mahallede doğmuş ve edebiyat eğitimi almak üzere Cambridge'e gidene kadar orada ailesiyle yaşamış. 1980-90'lı yıllarda birçok farklı etnik grubun yan yana yaşadığı Londra'nın bu bölgesi onun edebiyatında önemli bir yere sahip. Nitekim birçok romanı Londra'da geçiyor. Örneğin *İnci Gibi Dışlar* romanında Willesden'de yaşayan farklı etnik ırksal gruplardan üç ailenin yirmi yıla yayılan öyküsünü anlatıyor. *NW* (NorthWest - Kuzeybatı) adlı romanında ise bu mekân, romanın temel meselesi olarak karşımıza çıkıyor. *Swing Time* (Dans Zamanı) ve *Güzelliğe Dair* romanları da kısmen Londra'da geçiyor. Bir söyleşide Smith, kuzeybatı Londra'nın bir mikrokozmos gibi olduğunu, son üç yüzyılda İngiltere'de olan biten önemli şeylerin çoğunun burada minyatür şekilde yaşandığını belirtiyor.

Smith, alt-orta sınıf bir ailenin üç çocuğundan birisi olarak 1980'lerde büyümüş -ki bu sınıfsal deneyim de onun yazar karakterinde etkili olmuş gibi görünüyor. *Banyo* adlı denemesini okurken bu deneyimin onun için ne anlama geldiğini anlıyoruz. Bu denemede Smith, önceleri belediye konutlarında yaşarken sonradan bir fazla odası ve fazladan tuvaleti olan yeni bir eve taşınmalarının yarattığı mutluluk ve rahatlamadan söz ediyor. Anne babası için bu dönem, artık faturaları ödeyebilmenin verdiği tatminin yanı sıra hâlâ yok edilmemiş olan refah devletinin imkânlarından yararlanmanın, yani çocuklarını devlet okuluna göndermenin ve ücretsiz sağlık hizmeti alabilmenin

sağladığı huzur ile sarmalanıyor. Ama bu görece huzurlu sınıfsal konumun asıl etkisi, anne babanın bu dünyada kendilerine küçük ama görece istikrarlı bir yer açmış olmaları halinin çocukları üzerinde yarattığı özgürleştirici etki olmuş. Smith, anne babası için, “bize dayanmak zorunda değillerdi”, “doktor olmak zorunda değildik” diyor ve şunu ekliyor:¹⁹

“Hiçbir şeyin garantisi yoktu ve hiçbir vaat verilmemişti ama hiçbir şey kesin kararlaştırılmış ve engellenmiş de değildi. Anne-babamız, çocuklarından birinin yazar, diğer ikisinin de rapçi olmak istediğini öğrendiklerinde şu tepkiyi verdiler: ne haliniz varsa görün!”

Smith’in karakterinde babasının izlerini de net olarak görüyoruz. 2016’da yaptığı bir ödül konuşmasında babasından şöyle söz ediyor:²⁰

“Babam tanıdığım en az ideolojik insanlardan biriydi. İyimserliğimi ve kederimi ondan aldım. Başına gelen her şeyi tikel bir durum olarak gördü, genellemeye hevesli olmadı ya da başaramadı. İkinci Dünya Savaşı’nda askerlik yapmış, kendinden farklı sınıf ve ırklara mensup iki kadınla peş peşe iki başarısız evlilik geçirmiş olmasına rağmen açık yüreklili, neşeli ve hatta sevinçli olmak için hep nedenler buldu. İşçi sınıfından biriydi ve çok umutsuz durumlardan geçtiği halde temelde umutlu olmayı başardı. 1925 doğumlu birisi olarak, çocuklarının ücretsiz eğitim ve sağlık hizmeti sağlayan savaş-sonrası medeniyetten faydalandığını görmekten dolayı minnettar idi.”

Zadie Smith refah devletine dair aynı minnettarlığı kendisi de duyuyor. *NorthWest London Blues* adlı denemesinde devlete

¹⁹ The Bathroom, *Feel Free*, s. 357

²⁰ On Optimism and Despair, *Feel Free*, s. 40

hissettiği borcu şöyle ifade ediyor:²¹ “Beni okuttu, kırık ayağımı iyileştirdi ve bursla üniversite okumamı sağladı. İngiltere beni ben yaptı”. Öte yandan Smith, artık bu durumun son bulmuş olmasından yakınıyor. Kendisinin bu refah dönemini tecrübe eden en son kuşak olduğunu belirtiyor. Bu değişim onun için o kadar etkili olmuş ki *NW* (Kuzeybatı) adlı romanının geri planını tam da bu mesele oluşturmuş. “*NW* benim için bildiğim İngiltere’nin sonunun gelmesi ve başka bir şeyin başlangıcında hissettiğim hayal kırıklığının bir ifadesiydi” diye açıklıyor bunu.²²

Zadie Smith’in yazar karakterinin oluşumunda en belirleyici unsur hiç kuskusuz beyaz baba ve siyah anneden doğmuş olması, yani kendi ifadesiyle *biracial* (çift-ırklı) olması. Kendini hiçbir yerde ve hiçbir kimlikte evinde hissetmeyen, hep arada kalmış ne birisi olarak tarif ediyor Smith. Bu kitapta yer almayan *Fascinated to Presume* adlı bir makalesinde “Hep tutarsız bir kişilik olduğumun farkındaydım ve çocukken bundan utanıyordum” diye yazıyor.²³ “En güçlü duygularımın ve inançlarımın bile öyle olmayabileceğini gördüm, eğer alt kattaki komşunun çocuğu olsaydım, başka bir çağda yaşasaydım, ya da başka bir tanrının çocuğu olsaydım”. *The I Who Is Not Me* adlı denemede ise çocukluğuna dair şunu paylaşıyor:²⁴

“Ben kendimi çocuk olarak, yaşadığım ikili kültürde imkânsız bir seçenek olarak, üçüncü seçenek olarak gördüm. Ne siyah ne beyaz. Bir çocuk bu imkânsızlık karşısında öfke, çaresizlik, üzüntü, kafa karışıklığı gibi olumsuz tepkiler verebilir. Ama birçok yazarda olduğu gibi yaratıcı tepkiler de verebilir. Eğer çocuk olarak kendi benliğinizi doğal ve kaçınılmaz hissetmiyorsanız, bu sizin yaşamın radi-

²¹ NorthWest London Blues, *Feel Free*, s. 8

²² NorthWest London Blues, *Feel Free*, s. 9

²³ Zadie Smith, “*Fascinated to Presume*”

<https://www.nybooks.com/articles/2019/10/24/zadie-smith-in-defense-of-fiction/>

²⁴ *Feel Free*, s. 340

kal oluşsallığını ve son derece tesadüfi doğasını fark etmenizi sağlayabilir.”

Smith daha da ileri giderek bu evinde hissetmeme halinin aynı zamanda yazarı tanımlayan temel şey olduğuna da işaret ediyor: “Evde olmayan birisi, verili yaşamında, milletinde, bedeninde, her şeyde rahatsız birisi”.

Smith yetişkinlik yaşamında da hiçbir yerde evinde hissetmiyor. Yaşamını, eşi ve iki küçük çocuğuyla birlikte kışın New York ve yazın Londra’da geçiren birisi olarak her iki yerde de evde hissetmediğini yazıyor. Ait olunan kimlik grubu açısından da hep kesişen ve çoklu kimlikleri vurguluyor: ²⁵

“Ben bir siyahım, kadını, eş ve anneyim, Britanyalıyım, Avrupalıyım, Londralı ve New Yorkluyum. Yazar, feminist, ikinci kuşak Jamaikalı, Afrika diasporasından birisi, Game of Thrones hayranı, akademisyen, komedi-sever, teorik-aptal, hiphop dinleyicisi.”

Kişi olarak Smith’e dair söylenecek çok daha fazla şey var elbette ama temel koordinatları bunlar bence. Yine de bu bölümü bitirmeden anneliğe dair kısa bir değinme yapmak isterim. Annelik meselesi özellikle bakım emeği ile yazarlık mesaisi arasındaki gerilimler, denemelerde ve söyleşilerde ara ara karşımıza çıkan bir izlek. Bu konuya daha fazla girmeden, (kitapta yer almayan) bir söyleşisinde aktardığı güzel bir anekdotu ²⁶paylaşarak geçmek zorundayım. Smith, ilk çocuğuna yedi aylık hamileyken bir kitap festivalinde akranı olan bir erkek yazarla karşılaşmış, adam onun tam karşısına oturup şöyle demiş: “hamilesin demek, sanırım çok vakit kaybedeceksin ve geride kalacağın için kaygılanıyor olmalısın”. Buna çok sinirlenen Smith ise şu yanıtı vermiş: “sanırım öyle, sen de tam bir insani deneyim yoksulu birisi olarak 40 ve 50’li yaşlarına

²⁵ <https://www.npg.org.uk/blog/zadie-smith-and-toyin-odutola>

²⁶ <https://slate.com/culture/2016/11/a-conversation-with-zadie-smith-about-cultural-appropriation-male-critics-and-how-trump-in>.

geleceğin için kaygılanıyor olmalısın”. Adam, bu söz üzerinde dehşetle oradan uzaklaşmış.

Şimdi edebiyat anlayışından biraz daha bahsetmek istiyorum. Zaten söyledim, “başkası olmanın nasıl bir şey olacağı sorusu” Smith’in roman anlayışının tam merkezinde duruyor. Ama elbette dahası var. *The I Who Is Not Me* adlı denemesinde romanlarında birinci tekil şahıs dili kullanmayı neden uzun zaman reddettiğini anlatırken, romanı hep kendinden bir kaçış aracı olarak gördüğünü, “hep başkalarının yaşamına girmek arzusu duyduğunu” söylüyor. Aynı denemede *Güzelliğe Dair* romanı hakkında şöyle yazıyor: ²⁷ “bu tam da okumak ve yazmak istediğim türden bir romandı. Çünkü birçok farklı bedene ve yaşama giriyor. Dışarıya, başkalarına açılan bir edebiyat”. Edebiyatta onun için önemli olan şey, görme ve düşünme biçimleri, başka kavrayışlar, farklı zihinler, olabildiğince çok zihne açık olmak ve çeşitli sesleri duya-bilmek.

*“Yazarların kafasında hep çeşitli sesler vardır, başkalarının yaşamları hakkında münasebetsiz meraklar. Bir zamanlar hayali bir Yahudi bir Çinli oğlan hakkında bir roman yazdım. Alex-Li tuhaf, inek, obsesif, melankolik bir tipti. Pek anlaşılmasa da şimdiye kadar yarattığım karakterler arasında en fazla bana benzeyen oydu”.*²⁸

Smith’in başka zihinlere ve yaşamlara girerken aslında bir ortaklık arayışının peşinde olduğunu anlıyoruz. Öte yandan elbette kendi özel sesini ve kendine özgü düşünme tarzını ortaya koymaya çalışıyor bu karşılaşmalar aracılığıyla. *Dance Lessons for Writers* başlıklı denemesinde şimdiye kadar aldığı en önemli

²⁷ *Feel Free*, s. 335.

²⁸ <https://www.nybooks.com/articles/2019/10/24/zadie-smith-in-defense-of-fiction/>

yazarlık dersinin bir kareografin dansçılara verdiği şu öğüt olduğunu yazıyor:²⁹

“Sizin aracılığınızla eyleme dökülen bir canlılık, bir yaşam gücü, bir enerji var ve sizden sadece bir tane olduğu için bu tamamen biricik bir şey. Sizin işiniz ona açıkça ve doğrudan sahip çıkmak ve kanalı açık tutmaktır”.

Başka insanların benliği, ruhları, zihinleri arayışı tüm romanlarına olduğu gibi denemelerinde de dışa vuruyor. Bunun en çarpıcı örneğini ise *Billie Holliday*’ın yaşamını konu edinen denemesinde görüyoruz. Sen diliyle yazdığı ve bir vantrilok olarak konuştuğu bu harika yazının adı “*Crazy They Call Me*”, yani “*Çılgın Diyorlar Bana*”. Bu güzel metinden beni çok etkileyen küçük bir bölümü paylaşmak isterim:³⁰

“İnsanlar aptal, sen inciler takıyorsun ve onları moloz heriflerin önüne atıyorsun. Gerçi hangi inciler ve hangi molozlar olduğuna bağlı. Örneğin herkes *Strange Fruit* şarkını dinleyemeyecek senden. Her gece değil. Bu şarkıyı hak etmiş olmalılar. Bir zamanlar birisine şöyle dedin; “onu sadece anlayabilecek ve değerini bilecek olanlara söylüyorum... Çünkü bu şarkı acı ve yürek sancısını anlatıyor. Üç yüz yıllık yürek sancısı...”

Burada küçük bir parantez açarak söz konusu şarkıya dikkatinizi çekmek isterim. “Güney ağaçlarında asılı garip bir meyve var” dizesiyle başlayan *Strange Fruit*, Amerika’nın güneyinde 1930’larda siyahlara yapılan linçleri metaforik olarak anlatan çok sarsıcı bir içeriğe sahip. Çok yıllar öncesinden kulağıma çalınmış bu güzel melodinin böyle özel bir siyasi içeriğe sahip olduğunu bilmiyordum ve bu denemeyi okuyup şarkıyı tekrar

²⁹ Feel Free, S. 136

³⁰ Feel Free, S. 170

dinleyince çok etkilendim. Size de bu şarkıyı, çok sevdiğim Holiday'in eşsiz yorumuyla dinlemenizi öneririm.

Smith'in edebiyat anlayışına geri dönelim. Smith, kendi edebiyat anlayışını günümüzde edebiyat çevrelerinde de etkili olan ve edebiyatın altını oyan yeni felsefelere karşı güçlü biçimde savunuyor. Ona göre bu yeni felsefenin önemli bir ayağını başkalarının yaşamına dair kayıtsızlığın performatif sergilenmesi oluşturuyor. Bu bazen ötekine ilgi duymamaktan duyulan bir gurur, bazen intikam olarak bazen de kendini savunma eylemi olarak tezahür ediyor. Smith, "romandan utananlar, yazarların başkalarının ağzından konuşmasından utananlar, daha güvenli gördükleri yerlere geri çekildiler, yani kişisel deneyimin sorgulanamaz olduğu düşünülen otantikliğine" diye hayıflanıyor.³¹ Günümüzde edebiyatın, kültürel el koyma, sömürgeleştirme, yanılsama, kibir, naiflik, siyasi ve ahlaki sorumsuzluk ile suçlandığını ve böylece edebiyattan uzaklaşıldığını belirtiyor.

Kültürel el koyma eleştirisine dair söyledikleri bence çok önemli, biraz daha açalım. Son yıllarda özellikle etnik, ırksal, cinsel azınlıklara mensup sanatçılar ve eleştirmenler tarafından ya da onlar adına dile getirilen bu yaklaşımdan duyduğu rahatsızlığı birçok yerde açıkça dile getiriyor.³²

"Sadece kendimize benzeyen ya da ait olduğumuz ırksal, cinsel, genetik, ulusal, siyasi gruplardan insanlar hakkında yazabilirmişiz ya da yazmalıymışız fikri benim ruhuma saldırı gibi geliyor... Ben de başka kültürlerden pek çok şey alıyor ve kullanıyorum ve tek mazeretim başka insanların hayatlarını seviyor ve merak ediyor olmam. Ve açık bir dikizci olmam. Ben tam da bu nedenle yazmaya başladım. Yahudi bir Çinli ya da yaşlı siyah kadın ya da beyaz

³¹ <https://www.nybooks.com/articles/2019/10/24/zadie-smith-in-defense-of-fiction/>

³² https://www.huffpost.com/entry/zadie-smith-cultural-appropriation_n_582dd926e4b099512f813960

erkek profesör olmanın nasıl bir şey olduğunu merak ettiğim için”.

“Bize ait olan sesimiz, kişisel tarzımız, saçlarımız, kültürel ürünlerimiz, tarihimiz ve her şeyden çok acı ve kederimize kimse dokunmamalı, yandan bile bakmamalı” diye tarif ettiği kültürel el koyma yaklaşımının eleştirisi, kitaptaki bir denemenin temel meselesi olarak karşımıza çıkıyor. *Getting In and Out* adlı yazıda Smith, siyah yönetmen Jordan Peele’nin *Get Out* adlı korku filminden kalkarak Amerika’da siyahlar ile beyazlar arasındaki ilişkilere dair görüşlerini açıklıyor.³³

Filmde bir kasabadaki beyaz zenginler, genç siyah insanları kaçırp lobotomi yaparak onların bedenine geçiyorlar. Çok şeyin kendinden çalınmış olduğu bir halkın elinde kalanları aşırı sahiplenmesinin anlaşılır olduğunu söyleyen Smith, yine de bu anlayışı ırksal özcülük tuzağına düşmekle suçluyor. Buna örnek olarak, 1950’lerde linç edilen bir siyah gencin resmini yapan kişi beyaz olduğu için bu tablonun sergiden kaldırılmasını hatta yok edilmesini önerenlere değiniyor ve soruyor. “Siyahların acısını benim gibi *biracial* birinin resmetmeye hakkı var mı?” Nihayet Smith şu sonuca varıyor: “Korku filminde işlenen başkalarının derisinin içine girmek fantezisi ne korkunç ne de fantezidir, bizim deneyimimizdir, Amerika’nın ırk tarihinde aileler önce siyah sonra beyaz sonra tekrar siyah olabilirler. İç içe geçmiş tarihselliğimizden kaçış yoktur.”³⁴

İç içe geçmiş tarihselliğimiz, kesişen hayatlar vurgusu, ortak duyarlılık arayışları. Tüm bunlar Smith’in sadece edebiyatına değil, toplum ve siyaset kavrayışına da damgasını vurmuş olan fikirler. Nitekim şöyle yazıyor: ³⁵

³³ *Feel Free*, s. 217-218.

³⁴ *Feel Free*, s. 218

³⁵ <https://www.nybooks.com/articles/2019/10/24/zadie-smith-in-defense-of-fiction/>

“Toplumsal ve kişisel yaşamlarımız sürekli bir kurgusallaştırma sürecidir, biz olmayan ötekini içselleştirir, dramatize eder, tahayyül eder, onlar adına ve onlar aracılığıyla konuşuruz. Bu kurgusallaştırmanın doğruluğu asla garantili değildir, ancak en azından ötekinin ne düşündüğünü tahmin edebilme yeteneği olmasaydı toplumsal hayat mümkün olmazdı. Edebiyatın yaptığı şeylerden biri bu süreci görünür kılmaktır”.

Son olarak Smith’in siyasi görüşlerine dair bazı notlarla bitirmek istiyorum. Smith, hiç politik birisi olmadığını söylese de, bence çok güçlü ve doğru politik duyarlıklara sahip bir yazar. Nitekim kitapta yer alan birkaç etkileyici denemede bunu açıkça görebiliyoruz. Örneğin *Fences: A Brexit Diary* (Çitler: Bir Brexit Günlüğü) adlı yazı bunlardan biri. 2016’da hemen Brexit oylamasından sonra yazılan bu metinde Smith, “Avrupa’da kalalım” yanlısı birisi olarak karşı tarafı eleştirmesine rağmen, hatta ondan daha fazla kendisinin de dahil olduğu sol liberal çevrenin zaaflarına dikkat çekiyor. Referandumda “çıkalım” oyu vermenin, herkesi önüne katıp sürükleyen bu neoliberal sistemde kaotik bir süreksizlik yaratma arzusuyla ilgili olduğunu, ama Londralı entelektüel çevrenin ülkenin nereye doğru gittiğini göremeyen bir benmerkezcilik nedeniyle sadece ve daima kendi haklılığını savunan bir yaklaşımdan öteye geçemediğini yazıyor. Son otuz yılda eşitsizliklerin artmasından herkesten çok beyaz işçi sınıfının zarar gördüğünü düşünen Smith bunu şöyle ifade ediyor:³⁶

“Çünkü onların elinde kalan hiçbir şey yok. Tanınmış bir travmaları ve mağduriyetin sağladığı ahlaki yücelik bile yok ellerinde. Sol onlardan utanıyor. Orta sınıf solcular haklı olmaktan o kadar zevk alıyorlar ki ellerinden her şeyleri alınmış işçi sınıfı, utanmazca ve göstere göstere yanlışı olmayı seçti.”

³⁶ *Feel Free*, s. 29

Dahası Smith, Londralı entelektüellerin Brexit oylamasında açığa çıkan yabancı düşmanlığına karşı kendi çok-kültürcülüklerini gururla savunurken içine düştükleri ikiyüzlülüğü de vurguluyor:³⁷

“Keşke çok-kültürlü olduğumuz doğru olsaydı... ama ne yazık ki çoğu Londralı için çok-kültürlü ve sınıflar-arası yaşam, sadece evlerinde istihdam ettikleri dadılar, temizlikçiler, çocuklarını gönderdikleri özel okullardaki Nijeryalı prensler, ya da kafe çalışanları ve şoförlerle sınırlı. Gerçekte olan ise, artık paranın egemenliğinin sürdüğü Londra’da her yerde çitlerin çekilmiş olması, okulların çevresinde, mahallelerde ve yaşamların çevresinde.”

Smith’in toplumsal ve siyasi kavrayışının derinliğini en güzel şekilde ortaya çıkaran diğer yazı ise 2016 tarihli bir ödül konuşması ki *“İyimserlik ve Umutsuzluğa Dair”* adını taşıyor. Amerika’da Trump’ın başkan seçilmesinden hemen sonraki bir zamana denk gelen bu etkileyici konuşmada Smith, siyasi kötümserliğin aniden yükseldiği zamanlarda hep hissedildiği üzere edebiyata ya da ödüllerin anlamsızlığına dair bir giriş yaptıktan sonra, edebiyat ile iyimserlik arasındaki bağlantıya dair görüşlerini açıklıyor. Kendisine sık sık yöneltilen “erken dönem romanlarınızda çok iyimserdiniz, çok-kültürcülüğün şampiyonluğunu yapıyordunuz, ama artık daha umutsuz yazıyorsunuz, ne dersiniz bu proje çöktü mü?” türünden sorulara yanıt veriyor. Bu o kadar güzel bir konuşma ki tümünü okumak isterdim ama şimdilik sadece metinden uzun bir alıntı yaparak bitirmek istiyorum yayını. Alıntı şöyle:³⁸

“21 yaşında İnci Gibi Dişler’i yazarken naifim, çocukken yaşadığım hayatın, yan komşunun Pakistanlı Müslüman, alt dairedekilerin Hindu ve karşıdakilerin Litvanyalı Yahudiler olduğu bir mahallede ge-

³⁷ *Feel Free*, s. 27

³⁸ “On Optimism and Despair”, *Feel Free*, s. 38-41.

çirdiğim çocukluk yaşamımın, başkaları tarafından geçici ve deneysel bir proje olarak görüldüğünü bilmiyordum. Ayrıca bu yaşamı sadece betimleyerek onun şampiyonluğunu yaptığımı da hiç düşünmemiştim. Sadece ve basitçe yaşam olduğunu düşündüm. Kendi hayatımın başka herkesinki kadar oluşsal olduğunu. Hâlâ da böyle düşünüyorum. İnci Gibi Dişler'i çocukken yazdım ve sonra büyüdüm... Yaşlanırken yaşamın üzerine bulutlar çöküyor, orta yaşın edebiyatı da gençlik dönemine kıyasla daha bulutlu oluyor elbette. Ama bireysel bir zihin olmanın ötesinde aynı zamanda bir vatandaşım ve vatandaşlığın uzun vadede bize öğrettiği şeylerden birisi de beşerî meselelerde mükemmeliyetin geçerli olmadığıdır. 21 yaşındaki gence o zamanlar pek de açık görünmeyen bu ders, 41 yaşındayken daha net görünüyor. Asla mükemmel olmayacağız, bu bizim sınırlılığımızdır ama geçmişimizde sahici bir biçimde gurur duyduğumuz anlar olmuştur ve olacaktır. 1990'lardaki çocukluğumdan ve mahallemden gurur duydum. Mükemmel değildi ama imkanlarla doluydu. Eğer romanlarımın üstüne bulutlar çörek-lendiyse, bunun nedeni bir zamanlar mükemmel olanın şimdi boş bir yalan olduğunun ortaya çıkması değil, ama o zaman mümkün görünen şeyin, milyonlarca insanın mümkün olarak deneyimlediği bir şeyin şimdi sanki hiç var olmamış gibi ya da var olması mümkün değilmiş gibi inkâr edilmesidir. Ne ben ne de okurlarım artık İnci Gibi Dişler'in güneşli yokuşlarında yaşamıyoruz. Ama buradan çıkardığım ders, o romandaki yaşamların yanılsama olduğu değil, daha ziyade ilerlemenin sürekli olmadığı, daima tehdit edildiği ve eğer devam edecekse sürekli yeniden denenmesi, yeniden-tahayyül edilmesi ve tekrarlanması gerektiğidir."

**“garip meyve”:
siyah öfkeden doğan yeni umut**

25 Mayıs 2020 tarihinde George Floyd'un bir polis tarafından boynuna basılarak göz göre göre öldürülmesi sonrasında onun son sözleri olan "Nefes Alamıyorum"u slogan olarak belirleyen Black Lives Matter hareketi muazzam bir güç ve görünürlük kazandı. Aslında kökleri Amerika'nın uzun sömürgecilik tarihine, sonra ise Yurttaş Hakları Hareketine dayanan bu mücadeleye biraz yakından bakalım...özellikle de siyah kadınların adalet talebinin ne kadar radikal sonuçlar doğurduğuna dikkat çekelim.

30 Haziran 2020

Dinleyenler hatırlayacaklardır, bundan önceki podcast yayınında İngiliz edebiyatçı *Zadie Smith*'i konu edinmiş, bu arada Smith'in 50'lerin efsanevi caz şarkıcısı *Billie Holiday* hakkında yazdığı güzel bir denemeden de bahsetmiştim. Bu yazıda Smith, Holiday için özel önem taşıyan bir şarkıdan söz ediyordu. Holiday'in bu şarkıyı "herkese değil, sadece onu anlayacak olanlara" söylediğini aktaran Smith şunu eklemişti: Çünkü bu şarkı acıyı ve yürek sancısını anlatıyor. Üç yüz yıllık yürek sancısı...³⁹

Amerika'nın Güney eyaletlerinde siyahlara yapılan linçleri konu edinen şarkının adı *Strange Fruit* idi, yani *Garip Meyve*. Şarkının sözleri, *Bitter Fruit* adlı bir şiirden alınmıştı ki bu şiir, 1930 yılında linç edilen iki siyah gencin ağaçta asılı fotoğraflarını bir yerel gazetede görüp etkilenen Yahudi bir aktiviste aitti. İlk kez 1939'da Billie Holiday tarafından söylenen şarkı, 50'li yıllara varıldığında siyahların Yurttaş Hakları Hareketine ilham veren en etkili protest şarkılardan birisi haline gelmişti.

Şimdi bu çarpıcı şiiri, *Süreyya Tamer Kozaklı*'nın çevirisi ve *Ekin Karaca*'nın sesiyle sizlerle paylaşmak istiyorum.

³⁹ Zadie Smith, "Crazy They Call Me", *Feel Free*, Penguin Books, 2019 içinde s. 179.

Garip Meyve

*Güney ağaçları garip bir meyve taşır
Yapraklarında kan, köklerinde kan dolaşır
Siyah bedenler salınır Güney rüzgarlarında
Garip bir meyve asılıdır kavak dallarında*

-
*Güney'in muhteşem kır manzarası
Yerinden fırlamış gözleri, çarpılmış ağızları
Manolya kokusunun tatlı tazeliğinden
Yanmış etin keskin kokusuna döner birden*

-
*İşte kargalara, gagalanacak bir meyve
Yağmurun ıslatacağı, yelin hırpalayacağı
Güneşin çürütüp, ağacın düşüreceği
İşte garip ve acı bir meyve*

İşte bu şiirden 90 yıl sonra, 25 Mayıs 2020 tarihinde yaşanan bir olayın sarsıcı görüntüleri eşliğinde Amerika'nın bu acı geçmişi bir kez daha canlandı. Sosyal medyadan tüm dünyaya yayılan dehşet verici görüntüde, beyaz bir polisin George Floyd adlı siyah adamı 8 dakika süreyle dizini ensesine bastırarak öldürmesine tanık olduk. Bir *Garip Meyve* daha dalından düştü. Ama aradan geçen zamanda çok şey değişmişti. 30'lu yıllarda sadece şiirlere ve şarkılara yansıyan keder, 50'lere gelindiğinde siyah Yurttaş Hakları Hareketiyle birlikte büyük bir isyana dönüşmüş ve önemli kazanımlar elde edilmişti. Tüm kazanımlara rağmen devam eden ırkçılığın çirkin yüzünün yeniden açığa çıkması, bu kez daha büyük bir isyan ateşini körükledi. “*Siyahların Hayatları Değerlidir*” (Black Lives Matter) şiarı ve Floyd'un son sözleri olan “*Nefes Alamıyorum*” sloganları eşliğinde tüm Amerika'ya, oradan da dünyaya yayıldı.

Floyd'un ölümünün ardından patlak veren gösterilerde bir slogan dikkat çekiyordu: *Defund the Police: Polise Kaynak Ayırmayın*. Bu sloganın ne anlama geldiğini daha tam anlaya-

madan gelen bir haberle daha da afalladık. 7 Haziran tarihli bu habere göre, Minneapolis yerel yönetimi, Floyd'un ölümünden sorumlu olan polis teşkilatını ilga etmeye karar vermiş ve mahalli topluluk merkezli alternatif bir güvenlik modeli geliştirileceğini duyurmuştu. Yerel yönetim başkanı, "Minneapolis'te ve Amerika'nın başka yerlerinde polisin topluluklarımızın güvenliğini sağlamadığı açığa çıkmıştır" diye itiraf ediyordu. Bunu izleyen günlerde New York, Atlanta ve başka birkaç yerde daha göstericilerin birtakım taleplerinin kabul edildiğini gördük. Bunlar, bütçe kesintilerine gitmek, polisin hesap verebilirliğini artırmak ve gerekli hallerde olay yerine polis yerine sosyal çalışma ve akıl sağlığı uzmanlarını göndermek gibi önlemlerdi. Bundan bir hafta sonra da Trump, bazı reform önlemlerini içeren bir kararname açıklamak zorunda kaldı ki bunlar eleştirmenler tarafından 'acınası' olarak nitelendirildi. Kararnameye göre, şüpheli kişiyi etkisiz hale getirmek için kullanılan diziyle ensesine bastırma uygulamasına son verilecek, zor kullanımı daha kesin koşullara bağlanacak ve polisin ihlal davranışlarını içeren bir ulusal veri tabanı hazırlanacaktı. Ayrıca polise, gerekli olduğu durumlarda akıl sağlığı uzmanları ve sosyal çalışma görevlilerini kullanmasını sağlayan yetkiler tanınıyordu. Yine de Trump, yaşanan sorunun sadece çok çok az sayıda kötü polis memuruyla ilgili olduğunu vurguladığı konuşmasını şu sözlerle bitirmişti: "Amerikalılar kanun ve düzen istiyor, Amerikalılar gerçeği biliyor: polis yoksa kaos vardır, yasa yoksa anarşi olur".

Peki, bu inanılmaz görünen şeyler nasıl mümkün olmuştu? Polise kaynak ayırmayın talebi, gösterilere öncülük eden *Black Lives Matter* hareketinin (BLM) temel taleplerinden biri olarak uzun zamandır vardı. Aslında polis reformuyla ilgili talepler, 2015'ten itibaren BLM'nin yaklaşan başkanlık seçimleri sürecine dahil olmasıyla birlikte zaten merkez siyaset düzeyinde bile yankılanmaya başlamıştı. Hatta polis reformu, Obama döneminden beri gündemdeydi ve polise anti-ırkçı eğitimler vermek, siyah polislerin sayısını artırmak, beden kameraları yoluyla polisin davranışlarını denetlemek, polisin yerel toplu-

luklar ile iletişimini güçlendirmek gibi konularda adımlar atılmıştı. Ne var ki bu reform uygulamalarının başarısızlığı bugünkü daha radikal taleplerin öne çıkmasını sağladı. Bu başarısızlık çok açıktı: Öyle ki örneğin Minneapolis polis teşkilatı, söz konusu yeni uygulamaları başarıyla gerçekleştiren bir birim olmasına rağmen, George Floyd vakası önlenememişti.

Floyd protestoları sayesinde daha da görünür olan BLM hakkında biraz bilgi vereyim. BLM, siyahlara yönelik polis şiddetinin yanı sıra genel olarak ceza sistemindeki ırkçı eğilimlere karşı mücadele eden bir hareket. Hareket, 2012’de siyah bir genci öldüren polisin beraat etmesine tepki olarak sosyal medyada *blacklivesmatter* heştegi ile başlatılan kampanyayla yola çıkmış ve sonraki süreçte yaşanan benzeri çok sayıda öldürme olayları üzerinden giderek büyümüştü, öyle ki günümüze gelene kadar binlerce gösteri ve etkinlik düzenlenmişti. Üç genç siyah kadın tarafından kurulan- ki ikisi kendini *queer* olarak tanımlıyor: Garza ve Cullors- hareket, özellikle genç kadın ve queer siyahları da kapsamıyla dikkat çekiyor. Hareket, suça sıfır tolerans (*broken windows*) politikasına son verilmesini, polisin topluluk denetimine alınmasını ve zor kullanımının sert kurallara bağlanmasını talep ediyor. Ayrıca hapishanelerin boşalmasını, hapsedilmeye son verilmesini, eğitime kaynak ayrılmasını ve polisin yerel topluluklar tarafından mali ve idari olarak denetlemesini istiyor. Temel ilkelerinden birisi de onarıcı adalet talebi.

Gördüğümüz gibi buradaki mesele sadece polisin bütçesinin kısılması ve başka yerlere kaynak ayrılmasıyla ilgili olmayıp, daha genel olarak ceza sistemiyle ve asıl olarak hapishanelerle ilgili bir mesele. Bu meselenin protestolar sayesinde beklenmedik şekilde gündeme yerleşmesi, Amerika’da uzun yıllardır süregelen ve hapishanenin ilga edilmesini hedefleyen “abolitionist” yani “ilgacı” hareketin geri planda işleyen gücünü fark etmemizi sağladı. Şimdi sizlere, bu hareketin nasıl geliştiğini ve siyah feminist kadınların hareketteki öncü rolünü anlatacağım.

Ama önce ilga edilmek istenen sistemin nasıl geliştiğine ve güncel haline biraz bakalım isterseniz.

Siyah kadın yönetmen Ava DuVernay'in 2017 yılında çektiği Oskar ödüllü bir belgesel film var, adı *13th Article*: yani 13. Madde. Amerikan Anayasası'nın 13. Maddesine atıf yapan ve ilgacı hareketin perspektifini yansıtan film, hapishane sisteminin nasıl başından itibaren ırkçılık ve adaletsizliklerle iç içe geçmiş olduğunu ortaya koyuyor. Hikâye, uzun süren kanlı iç savaşın ardından 1865'te Anayasada yapılan 13. Madde değişikliğiyle, kölelik ve angaryanın ilgasıyla başlıyor. Ne var ki Amerika'da kölelik ve zorla çalıştırmanın (angarya) kaldırıldığını söyleyen bu madde önemli bir istisna koymuş ve hükümlülerin ceza olarak zorla çalıştırılabileceğine hükmetmişti. İç savaşın kaybedeni olan köleci Güney, köleliğin ilgasıyla serbest kalan 4 milyon insanı nasıl yeniden angarya işe koşacağını düşünürken, 13. Maddedeki istisna yardıma yetişti. Böylece binlerce siyah serserilik, aylaklık gibi uyduruk suçlar isnat edilerek hapsedildi ve savaş-sonrası ekonomisinin yeniden canlanması için zorla çalıştırılmaya başlandı. Bu, aynı zamanlarda, siyah adama yönelik ağır bir kriminalleştirme ve damgalama sürecinin de başlamasına neden oldu. Sinema tarihinin en eski filmlerinden olan ve Amerikan iç savaşını konu edinen 1915 tarihli "*Bir Ulusun Doğuşu*" adlı ırkçı filmin de katkısıyla siyah erkeklere dair saldırgan, tecavüzcü, vahşi adam imajı popülerlik kazandı. Köleliğin ilgasının ardından patlak veren ve 60'lara kadar süren *Klu Klux Klan* terörü ve linçler tarihi de hem bu kriminal imgeden beslendi hem de onu pekiştirdi. 1877-1950 arasında 4075 linç vakası yaşandı ki bunların üçte birinde siyah adam beyaz kadına tecavüz etmekle suçlanmıştı. Öte yandan, aynı dönemlerde Güney eyaletlerinde *Jim Crow Yasaları* adı verilen, siyahları beyazların kamusal alanlarından dışlayan ırkçı segregasyon sistemi uygulanıyordu.

50'lerden itibaren siyahlar *Yurttaş Hakları Hareketini* kurarak bu ırkçı rejime meydan okumaya başladılar. Hareketin başlatıcılarından *Rosa Parks* örneğinde de gördüğümüz gibi siyah kadınların harekette özel bir rolleri vardı. 1965'te kabul

edilen *Yurttaş Hakları Yasası* ile *Jim Crow Yasaları* tarihe karıştı ve siyahların medeni ve siyasi hakları güvenceye alındı.

İşte tam da burada hikâye önemli bir dönüşüme uğruyor ve bugünkü ceza sisteminin temelleri o dönemde atılıyor. 1960'ların siyah radikalizmi, Vietnam savaşı karşıtlığı ve sol radikalizmi ile birleşince Amerikan yönetici sınıfı ciddi bir reaksiyon vermeye başlıyor. Siyah önderler Malcom X ve Martin Luther King'in katledilmelerinin ardından, radikal muhalefet ve aktivizmi kriminalleştirme şeklinde yeni bir hamle başlatılıyor. Polisin giderek militerleşmesi de o dönem başlıyor ve giderek çığırından çıkıyor. Başkan Nixon 70'lerden itibaren Güney'in oylarını kazanmak için suç terimini öne sürmeye başlıyor ve böylece suç hızla ırk yerine geçen bir kod sözcüğe dönüşüyor. Yükselen suç oranlarını, özellikle de uyuşturucu sorununu bahane ederek kanun ve düzen vurgusunu siyasi söyleminin merkezine yerleştiriyor. 1980 ve 90'larda suçla mücadele, uyuşturucuya karşı savaş söylemleri ve ceza yasaları o kadar sertleşiyor ki sonuçta ortaya bir canavar çıkıyor: siyah toplulukların yüksek dozda kriminalleştirilmesine ve hapsedilmesine dayanan bu sisteme kitlesel hapsedtme (*mass incarceration*) adı veriliyor literatürde. 1970'te 200.000 olan mahkûm sayısı 1990 ortalarına gelindiğinde 1 milyonun üzerine çıkıyor. Suça sıfır tolerans, zorunlu asgari cezalar, üç kez ihlal kuralı gibi uygulamalar nedeniyle hapisaneler dolup taşarken, polisin siyah topluluklarla ilişkisi daha da gerginleşiyor.

Söz konusu canavarın şu anda neye benzediğini görmek için şimdi de güncel verilere bakalım biraz. *Prison Policy Initiative*'in verilerine göre ABD, dünyadaki en yüksek hapsedtme oranına sahip ülke (yüz binde 698).⁴⁰ Halen toplam 2,3 milyon insan hapsedilmiş durumda. Listede ikinci sırada gelen Çin'de hapsedilen nüfus ise 1,5 milyon (yüz binde 118) Ancak tek sorun hapsedilenlerin sayısı değil elbette. Bu canavarın o kadar çok kolu var ki burada hepsini anlatmak mümkün değil. Ama

⁴⁰ <https://www.prisonpolicy.org/reports/pie2020.html>

şunları not edelim: Suç kaydı olan 77 milyon kişi, ailesinden birisi hapse girmiş çıkmış olan 113 milyon yetişkin kişi var. Ayrıca ıslah sistemi yarısı şartlı tahliye olmak üzere toplam 7 milyon kişiyi kontrol altında tutuyor. 555.000 kişi (10.000 dolarlık) kefalet parasını ödeyemediği için, mahkeme öncesinde tutuklu bekliyor. Binlerce insan suçlu olmadığı halde avukat tutacak parası olmadığı için daha az ceza almak amacıyla suçlu olduğunu itiraf etmek zorunda kalıyor.

Peki, kimler bu hapsedilenler? Yoksullar ve siyahlar elbette. Yoksulların büyük kısmını oluşturan siyahlar ve etnik azınlıklar (özellikle Hispanikler) mahkumların da büyük kısmını oluşturuyor. Siyahlar, Amerikan nüfusunun %13'ünü temsil etmelerine rağmen, hapsedilenler arasındaki oranları %40'ı buluyor. Yoksulluk hapsedilmenin sadece nedeni değil, sonuçlarından da biri, çünkü hapsedilme sonrasında daha da yoksullaşmaya neden oluyor.

İlgacı hareket bu tabloyu nasıl yorumluyor ve ne öneriyor acaba? Hareket içinde buna dair farklı açıklamalar ve çözüm önerileri etrafında tartışmalar var elbette. Örneğin, madde kullanımının aşırı cezalandırılmasının ya da küçük suçlarda hapis cezaları verilmesinin yıkıcı sonuçlar doğurduğu konusunda görüş birliği var ve çoğu kişi taş kokainin yasallaşmasını savunuyor. Ama bunun yeterli bir etki yaratmayacağını söyleyenler de var. Ya da sorunun özel hapishanelerin açılması ve mahkûm emeği olduğunu düşünenler olduğu gibi, bunun ancak çok az sayıda mahkûmu kapsayan daha tali bir mesele olduğunu ileri sürenler de var (Bu kişiler, tüm mahkumların sadece %9'unun özel hapishanelerde tutulduğunu ve %1'inin özel şirketlere çalıştığını belirtiyorlar). Ayrıca, çözüm olarak önerilen bazı şeylerin, örneğin insanları cemaat denetimine sevk etmenin de gerçek bir çözüm olup olmayacağı tartışılıyor. Nihayet, cinsel suçlar ve şiddet suçlarına dair tartışma da en hassas konulardan birisi. Bazıları hapsedilme-dışındaki çözümleri sadece şiddet suçları ve cinsel suçlar dışındaki fiillerle sınırlı görürken, başkaları bu suçların da kapsanması gerektiğini savunuyor.

Peki, nasıl oldu da aşırı görünen bu fikirler birdenbire bu kadar popüler olabildi? Yakın zamana kadar çok marjinal görünen bu fikirlerin beklenmedik bir şekilde ve güçle gündeme gelmesi, toplumsal mücadelelerin nasıl mucizevi dönüşler ve kırılmalarla ilerlediğini gösteren çok güzel bir örnek oldu aslında. İlgacı hareketin de tarihsel olarak böyle ilerlediğini görüyoruz. Bunu anlatmak için şimdi önemli bir siyah feministin hikayesine dikkatinizi çekmek istiyorum: hem ilgacı hareketin hem de siyah feminizmin en önemli isimlerinden birisi olan Angela Davis'in hikayesine.

Angela Davis yurttaş hakları döneminin ikonik isimlerden birisi. Hem Komünist parti üyesi hem de Kara Panterler ile bağlantılı olduğu için devlet tarafından hedef alınan, 1970'te açılan ceza davasında tutuklanınca tüm dünyada dayanışma çağrıları yapılan, John Lennon ve Rolling Stones'un hakkında şarkılar bestelediği bir feminist aktivist. Aslında Davis, 1970'lerden itibaren hapishane-sanayi kompleksi denen kavramı geliştiren, hakkında kitaplar yazan⁴¹ ve bu konuda taban örgütleri kuran birisi olmasına rağmen Floyd protestolarına gelene kadar neredeyse unutulmuştu, ya da aşırı fikirlere sahip, eski moda komünistlerden birisi olarak görülüyordu. Son olarak onu 2016'da Trump'ın seçiminin ardından düzenlenen kitlesel kadın protestosunda konuşmacı olarak görmüştük. Bugünlerde ise Davis ve onun gibi daha eski ilgacıların adı yeniden gündeme geliyor.

Davis, 1997 yılında Ruth Wilson Gilmore ve Rose Braz ile birlikte *Critical Resistance* adlı örgütü kurarak, kökenleri 70'lere giden ilgacı düşünceyi yeni koşullarda yeniden canlandırdı. Amacı hapishane-sanayi kompleksini yok etmek olan Kaliforniya merkezli bir taban örgütü bu. Bu örgütün 1998'de düzenlediği bir konferansa binlerce kişinin katılmasıyla birlikte hapishane karşıtı hareket yeniden tetiklenmiş oldu. Yani bugünkü parlamanın gerisinde bu hareket ve bu kurucu isimler var. Hareket, 1800'lerdeki köleliğin ilgası hareketinden esinlenerek

⁴¹ Angela Davis, *Are Prisons Obsolete?* Open Media Series, 2003.

kendini ilgacı olarak adlandırıyor. İlgacılar, hapishane sisteminin, çoğu reformcunun söylediği gibi bozuk bir sistem olmayıp aksine tam olarak amacına uygun işlediğini savunuyorlar: devletin tehlikeli olarak gördüğü insanları, özellikle siyahları, yoksulları ve göçmenleri kontrol etmek, onları etkisiz hale getirmek amacına. Örgüt ise kendi amaçlarını şöyle sıralıyor: Kaliforniya’da yeni hapishanelerin inşasını durdurmak, polis şiddetini izlemek, hükümlü ve eski hükümlülerle eğitimler yapmak. Ve nihayet en temel hedef ise şu: ekonomik, sosyal ve politik sorunları çözmek üzere kapatma ve gözetime dayanan sahici bir güvenlik için gerekli kitlesel hareketi inşa etmek.

Davis, Floyd olayından sonra verdiği bir söyleşide, bugüne kadar bu çeşitlilikte ve kapsamda ve bu kadar uzun süren gösteriler yaşanmadığını, bu seferkinin büyük umut verici bir gelişme olduğunu belirtiyor.⁴² Buna rağmen, daha önce de dönüşüm umutlarının çok arttığı dönemler olduğunu, ancak sonrasında yapılan reformların, radikal potansiyelin gerçekleşmesini önlediğini söyleyerek uyarıda bulunuyor. Ayrıca Minneapolis polis binasının yakılması ya da sömürgeci adamların heykellerinin kaldırılması gibi eylemlerin çözüm olmadığını, asıl değişimi sağlayacak olan şeyin, örgütlenmek, emek sarf etmek ve toplumları nasıl dönüştüreceğimize dair yeni düşünme biçimleri geliştirmek olduğunu vurguluyor.

Davis’in yanı sıra, onunla çalışan başka bir siyah kadından daha bahsetmek istiyorum. *Ruth Wilson Gilmore* otuz yıldır ilgacı hareketin önde gelen taban örgütleyicilerinden ve teorisyenlerinden birisi. Kaliforniya’daki hapishane sistemini analiz ettiği ve direnişleri anlattığı *Golden Gulag* adlı kitabında ve gittiği her yerde ilgacılığın temel ilkelerini insanlara açıklıyor: İlgacılık, sadece hapishane sisteminin ilgasını savunmuyor, bunu mümkün kılacak gerçek değişimi talep ediyor diye vurgu-

⁴² Angela Davis: ‘We knew that the role of the police was to protect white supremacy’, <https://www.theguardian.com/usnews/2020/jun/15/angela-davis-on-george-floyd-as-long-as-the-violence-of-racism-remains>

luyor.⁴³ yani toplulukların gerçek ihtiyaçlarının karşılanmasını, eğitime, sağlığa, barınma ve işlere kaynak ayrılmasını, suça zemin oluşturan asıl toplumsal zararların giderilip, hayati desteklerin sağlanmasını. İhtiyacımız olan şeyler, iş, iyi okullar, sağlık hizmeti, özellikle akıl sağlığı hizmeti, danışmanlar, sosyal çalışma görevlileri ve aramızdaki ihtilafları gidermek için onarıcı adalet pratikleridir diyor. Hapishaneyi, insan kategorileri yaratıp bazılarını ölüm riskine daha açık kılan ırkçı sistemin ve insanlıktan-çıkarma sürecinin parçası olarak değerlendiren Gilmore, çözüm olarak dayanışmayı öneriyor. Hapishane sorunu üzerinden giderek devlet-karşıtı yeni bir durum yaratabiliriz diyor. Halk coğrafi-siyasi olarak örgütlenebilir ve kaynakların denetimini ele alıp, hayat güçlerini artırmak için kullanabilir.

İlgacı hareketin en tartışmalı yönlerinden birinin kadına şiddet ve cinsel suçlar meselesi olduğunu söylemiştim. Davis ve Gilmore'in birlikte kurdukları örgüt, INCITE adlı bir başka siyah kadın kuruluş ile işbirliği içinde iki hareketin kesişim alanını güçlendirmeye çalışıyorlar. Siyah ve renkli kadınların ve transların kurdukları INCITE, kadına şiddetle mücadele eden mevcut hareketleri, profesyonellik tuzağına düşmekle, kurumsal şiddete dair siyasi eleştiriden uzaklaşmakla ve giderek daha fazla ceza sistemiyle işbirliği yapmakla eleştiriyor. Angela Davis'in INCITE tarafından düzenlenen bir konferansta önerdiği gibi, hem hapishane-sanayi kompleksine karşı çıkan hem de renkli kadınları şiddetten koruyan, yani ırk ve cinsiyeti birlikte dikkate alan bir yaklaşım bu iki hareketi birbirine yaklaştırıyor.

Son olaylardan sonra adı daha sık duyulmaya başlayan, oysa uzun yıllardır mücadele veren bir başka siyah kadından daha söz edeyim. Adı *Mariame Kaba*. Kaba, uzun yıllardır Chicago'da siyah kadın topluluklarını örgütlüyor ve ceza adalet sisteminin düzeltilmesi, hapishanelerin ilgası, dekriminalizasyon, gençlerin

⁴³ Ruth Gilmore, *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California*, Univ. of California Press, 2007.

Ayrıca bkz: <https://www.nytimes.com/2019/04/17/magazine/prison-abolition-ruth-wilson-gilmore.html>

hapsedilmesi, kadına şiddet, aile içi şiddete karşı meşru savunma yapan kadınların cezalandırılması gibi konularda aktivizm yapıyor. O da “polis önce ilga edilmeli ki sonra dönüştürülebilir” görüşünü tekrarlıyor.⁴⁴ Kadına şiddet konusunda da aynı yaklaşımı savunan Kaba, mevcut yaklaşımın tecavüz sorununu da çözmediğini, vakaların üçte ikisinin hiç polise yansıtılmadığını ve polisin de taciz ettiğini hatırlatıyor. İlgacıların hedefinin neden ilganın çok ötesine geçtiğini ve nasıl bir kurucu arzuyu yansıttığını şu sözlerle ifade ediyor:⁴⁵

“Biz ilgacılar farklı bir toplum görüşüne sahibiz. Bireycilik yerine işbirliği, kendini koruma yerine karşılıklı yardım ve destek. Böyle bir gelişme hemen olmayacak ama mevcut gösteriler çok sayıda insanın artık farklı bir güvenlik ve adalet anlayışına hazır olduğunu gösteriyor.”

Peki, nasıl oldu da Davis, Gilmore ve Kaba gibi kadınların emeği birdenbire değer kazandı ve görünür hale geldi acaba? Bu sorunun yanıtı, güncel hareketin radikal potansiyelinin nereden kaynaklandığını anlamamızı sağlayabilir. Bu radikal potansiyel tam da ağırlıklı olarak siyah kadınların emeğine dayanan taban örgütlenmesi yani yerel topluluklar olarak örgütlenme anlayışından kaynaklanıyor. Nitekim geçen günlerde *Guardian*’daki söyleşisinde Davis, şu anda olan şeylerin, çok sayıda siyahın taban örgütlenmesi, eğitim ve yiyecek bankaları gibi (Kara Panterler’in başlattığı taban çalışmaları) medyada pek görünür olmayan emeklerinin bir sonucu olduğunu vurguluyor.⁴⁶ Nitekim BLM hareketinin kurucuları olan üç kadının da taban örgütleyicileri olması tesadüf değil. Ancak bu hayati ihtiyacı anladığımızda, ilga talebinin aşırı bir ideolojik önerme değil de

⁴⁴ <https://surj.org/white-people-defunding-the-police-with-mariame-kaba/>

⁴⁵ <https://www.nbcnews.com/news/nbcblk/mariame-kaba-wants-us-imagine-future-without-prisons-n1258586>

⁴⁶ Angela Davis: ‘We knew that the role of the police was to protect white supremacy’, <https://www.theguardian.com/usnews/2020/jun/15/angela-davis-on-george-floyd-as-long-as-the-violence-of-racism-remains>

siyah toplulukların yaşam deneyimlerinden kendiliğinden çıkmış bir talep olduğunu anlıyoruz. Tam da aynı nedenle ilga, gerçekleşebilir kurucu bir arzu olarak kendini ortaya koyuyor.

Peki neden bu fikirler şimdiye kadar marjinal aşırılıklar olarak görünüyordu? Bunun yanıtı, siyahların yurttaş haklarının tanınmasından itibaren ırkçı kapitalist sistemin siyah topluluklar üzerinde yarattığı yıkıcı etkilerle ilgili. Kriminalleştirilen, kitlesel olarak hapse tıkılan, yoksulluk, evsizlik ve sağlık sorunlarıyla boğuşan, uyuşturulan, deliren, öldüren ve öldürülen, kendi içinde de şiddete savrulan, aile içi şiddetle dağılan, orta sınıf siyahların hızla terk ettiği gettolara kapanan, siyasi liderlikten yoksun kalan, ancak yağma ve öfke patlamaları şeklinde kendini ifade edebilen siyah toplulukların kendi içine çökmesi ya da çökertilmesi... Bu çöküş, uzun zamandır siyahların kendilerine dair umutlarının zayıflamasına neden olmuştu. Ama şimdi umut yeniden yeşeriyor. Genç erkeklerin suça yönelmelerine, hayatta kalmak için güçlü adam olma arayışlarına ya da nihilist öfke patlamalarına karşı ilk kez şimdi siyah kadınlar önderliğinde yaşam, topluluk ve dayanışma değerleri yeniden canlanıyor. Ve ancak şimdi bu hareket, sadece siyahların hayatlarını korumaya değil, tüm Amerikan yaşam tarzının dönüştürülmesine odaklanıyor. Böylece ırkçı ve cinsiyetçi kapitalist ideolojinin kendisini aşmaya yönelen, tüm halkı kapsayan ve herkese ahlaki önderlik edebilecek kurucu bir arzu imkân dahiline giriyor.

**salgın, kayıp ve dünya aşkı:
lynne segal'in öyküsü**

Sevinç, siyasi bir şey olarak alındığında, gerçek bir toplumsal değişimi tahayyül etmemizi sağlayacak olan şeydir.”

Bu podcastte “Dünya aşkıyla yaşayan ve yazan” bir kadının, İngiltere’nin önde gelen sosyalist- feminist bir akademisyeninin, feminist hareket içinden ve öz-eleştirel siyasi değerlendirmeleriyle öne çıkan bir yazarın, Lynne Segal’in öyküsünü anlatıyoruz...

28 Ocak 2021

Britanya’da salgının patlak vermesinden hemen önceki günlerde yaşadığım güzel bir olaydan bahsederek başlamak istiyorum. Kişisel tarihimde özel bir yeri olan birisiyle tanıştım: adı *Lynne Segal*. Bugün 76 yaşında olan Segal, İngiltere’nin önde gelen sosyalist-feministlerinden ve Londra Üniversitesinde çalışan bir akademisyen.

Ortak bir arkadaşımızın bizi davet ettiği yemeğe geçmeden önce hep birlikte bir konferansa katıldık. Oxford yakınlarında özel bir bakım evinde çalışan Rachel Clarke adlı genç bir doktorun verdiği bir konferanstı bu. Doktorun çalıştığı yer palyatif bakımevi diye anılan yerlerden biriydi, kendisi de palyatif tıp uzmanıydı. Palyatif bakımın ne demek olduğunu ben de ilk kez bu sayede öğrendim. Palyatif bakım, kanser gibi ölümcül ve çok ağırlı hastalıklarda hastanın son günlerini daha huzurlu geçirebilmesi için verilen tıbbi, psikolojik ve sosyal destekleri ifade ediyor. Doktor Clarke, yakınlarında çıkan ve çok ilgi çeken kitabına dair dokunaklı bir konuşma yaptı. *Dear Life: A Doctor’s Story of Love and Loss (Sevgili Yaşam: Bir Doktorun Sevgi ve Kayıp Öyküsü)*. Doktorun böylesine ağır ve depresif olabilecek bir konuyu esasen bir yaşam sevgisi meselesi olarak anlatması çok dokunaklıydı ve ölmekte olan insanların hayata arzu ettikleri şekilde veda etmelerinin önemini fark etmemizi sağladı. Lynne Segal konferans bitince söz aldı ve palyatif bakım meselesinin önemini teslim etmekle birlikte Britanya’da sağlık sisteminin bozulmasından ve çoğu insanın temel bakım hizmetlerine bile ulaşamıyor olmalarından yakındı.

Konferansın ardından yemeğe geçtik. Konuşma hepimizi derinden etkilemiş olmasına rağmen, yemekte daha eğlenceli konular ele alındı. Ne de olsa henüz Şubat ayındaydık ve iki hafta içinde korona virüsün kapiya dayanacağından, belki de çoktan ortamda olduğundan habersizdik. Dahası salgınla birlikte dünya tarihindeki en önemli bakım krizlerinden biriyle karşılaşacağımızı da bilmiyorduk. Öyle ki bu salgının en travmatik yönlerinden birisi de yaşanan ağır palyatif bakım krizi oldu. Yüzbinlerce insan yanlarında sevdikleri hiç kimse olmaksızın kim bilir ne acılarla son nefesini verdi, büyük bir travma yaşayan aileleri ise cenazelerine bile katılamadılar.

Bu olaydan iki hafta sonra Britanya’da salgın resmi olarak tanındı ve Boris Johnson hükümetinin kısmen aldığı önlemlerle yavaş yavaş her şey durdu. Neredeyse bütün dünya durdu. Hayatımızda, henüz tam idrak edemediğimiz ve sonuçlarını öngöremediğimiz radikal bir kırılma daha yaşandı. Her şeyi yeni baştan düşünmemizi gerektiren bir gerçeklik şokuyla sarsıldık bir kez daha. Ben de 2013-2015 sonrasında Türkiye’de yaşanan siyasijf gelişmeler nedeniyle kişisel ve mesleki hayatında önemli kırılmalar yaşamış olan, kayıp ve yas duygusunu ziyadesiyle tadan ve rotasını zar zor toplayan biri olarak bir kez daha sarsıldım. Eve kapanıp haftalarca sadece salgın haberlerini izlediğim günlerde, aylar önce kitapçıda gördüğüm bir kitabın başlığı geldi hep aklıma: “*Every time I find the meaning of life, they change it: wisdom of the great philosophers on how to live*” (Ne zaman hayatın anlamını bulacak olsam, tekrar değiştiriyorlar: büyük filozofların nasıl yaşamalı sorusuna dair bilgeliği).

Gerçekten bu kadar hızlı değişen, giderek zorlaşan ve altüst edici darbelerle parçalanmış hayatımızda nasıl yaşamalı sorusunun yanıtını bulmak çok zor, hatta bilge olmayı gerektirecek kadar zor. Bu tuhaf zamanlar üzerine düşünürken, uzun süren bir bocalama ve isteksizlik sonrasında ilk kez anlamlı bir şey yapmak için biraz enerji bulabildim. Salgından hemen önce Lynne Segal ile söyleşi yapmak üzere heyecanlı bir hazırlık yapıyor, kitaplarına bakıyordum. Salgından sonra tekrar bu fikre dönmek için birçok neden olduğunu sonradan fark ettim, en azından benim için anlamlı olan nedenler... Siyasi yenilgiler, derin kayıp duygusu ve yaşlanma üzerine çokça

düşünmüş bir bilge olarak gördüğüm Segal'in yaşamı ve eseri çoğumuzun aklını kurcalayan bu soruya dair bize ilham verebilir diye düşündüm. Şimdi sizinle onun öyküsünü paylaşacağım. Ama öncelikle kendime dair bir iki şey söyleyeyim.

Segal'in benim yaşamımda özel bir yeri var demiştim. Onun 1979 tarihli ilk kitabı benim kendimi sosyalist-feminist olarak tanımlamamda çok belirleyici olmuştu. İngiltere'de Kadın Kurtuluş Hareketinin öncülerinden Shiela Rowbothom ve Hilary Wainwright ile birlikte yazdıkları bu kitabın adı şuydu: *Beyond the Fragments: Feminism and Making of Socialism*. Türkçeye *Feminizm, Sosyalizm, Eylemde Birlik*⁴⁷ adıyla çevrilmiş olan bu kitabı 1987 yılında okumuş ve çok etkilenmişim; nitekim bu kitap sayesinde o andan itibaren İngiliz sosyalist-feminist geleneğine hep çok yakın hissettim. Thatcher'in 1979'daki büyük seçim zaferinin yani İşçi Partisi'nin büyük yenilgisinin hemen ardından yazılan ve feminist deneyimden öğrenen yeni bir sol birlik çağrısı yapan kitap 1970'lerin devrimci halesini hala üzerinde taşıyan ufuk açıcı bir eserdir. Sonrasında Segal'in Türkçede yayınlanan *Gelecek Kadın mı?* ve *Yakın Çekim*⁴⁸ adlı eserlerini de beğenerek okumuştum.

Yakın zamanda, daha önce okumadığım yeni kitaplarına bakarken iki tanesi daha çok dikkatimi çekti. Biri 2007 tarihinde yayınladığı öz-yaşam öyküsü idi. Diğeri ise 2013 tarihli yaşlanma üzerine yazdığı kitaptı. Bu kitaplara bakarken onun yaşamına ve düşüncesine damga vuran temel meselenin ne olduğunu net olarak fark ettim. Segal, asıl olarak 80'lerden günümüze derinleşerek gelen ve feminizmi de sarmalayan büyük sağa kayma-neoliberal savrulmayla ve bunun yol açtığı yenilgi ve kayıp duygusuyla uğraşıyordu. Bu kayıp duygusu, yaşlanma ile birlikte giderek daha da ağır bir hale gelmişti. Kişisel ve politik olarak nostaljiye kapılmadan devam etmenin yolunu aramış, devrimci olmayan koşullarda var kalabilmek için hem devrimci geçmişin değerli yanını korumaya hem de

⁴⁷ Shiela Rowbothom ve Hilary Wainwright, Lynne Segal, *Feminizm, Sosyalizm, Eylemde Birlik*, İletişim, 1987.

⁴⁸ Lynne Segal, *Gelecek Kadın mı?*, Afa, 1990. Yine bkz. *Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler, Değişen Erkekler*, çev. Volkan Ersoy, Ayrıntı Yayınları, 1992.

yeni zamanların açtığı yeni olanakları anlamaya gayret etmişti. Ben de size onun yaşamını anlatarak bana ilham veren bu kadını tanıtmak istiyorum.

Aynı zamanda siyasi bir hatırat olan otobiyografisini izleyerek başlayayım. Segal’ın 63 yaşındayken yazdığı bu kitabın adı *Making Trouble: Life and Politics* (Bela Çıkarmak: Yaşam ve Politika).⁴⁹ Adından da anlaşılacağı üzere bu kitabında Segal, sadece kendini değil, yakın çevresini ve bütün olarak 1970’lerin ikinci dalga sol-feminist kuşağın coşkulu hikayesini anlatıyor. Kitap, 1960 ve 70’lerde yetişmiş cesur, kaygısız ve coşkulu feminist kadınların, 21. yüzyıl başında neo-liberalizmin hegemonyasının hüküm sürdüğü koşullarda yaşar ve yaşlanırken karşılaştıkları karamsarlık ve yenilgi duygusuyla başa çıkmak için yazılmış gibi duruyor. Segal, 70’lere dair tutkulu bir savunma yaparken, bir yandan da 80 sonrasında ana akım feminizmini sorguluyor. Yani o kuşağın deneyimini siyasi olarak unutulmaya ve daha kötüsü yanlış hatırlanmaya karşı korumaya çalışıyor. Ama bu, yeni olan karşısında geçmişi yücelten nostaljik bir savunma değil elbette. Daha çok, Segal’ın feminizmden anladığı ve hala geçerli olmasını umduğu zorunlu şeylerin bir hatırlatması niteliğinde. Kolektif ruh ve daha iyi bir dünya yaratma coşkusu olarak siyaset fikri bunların başında geliyor. Tüm kitaba ve sonraki eserlerine damgasını vuran duygu da bu: birbirlerine bağlılık ve başkalarının hayatı için sorumluluk duyan insanların yaratıcı, coşkulu ve dönüştürücü kolektif faaliyeti olarak siyaset.

Lynne Segal 1944’te orta sınıf Yahudi bir ailenin çocuğu olarak Avustralya’da doğmuş. Annesi Avustralya’nın ikinci kadın cerrahıymış. Aile yaşamını “görünüşte geleneksel ama tuhaf ve çok mutsuz” olarak tanımlıyor. 60’ların yalancı ve ikiyüzlü orta sınıf yaşamından kaçmak için Sydney’deki küçük bir anarşist entelektüel çevreyle takılmış. “O yıllarda aradığım asıl şey, aşk ve seks idi” diye yazıyor. Sidney Üniversitesi’nde psikoloji eğitimi alıyor ve 1969’da doktorasını bitiriyor. Bu sırada ailesinin de zorlamasıyla pek de istemediği bir evlilik yapıyor ve ilk çocuğunun doğmasının

⁴⁹ Lynne Segal, *Making Trouble: Life and Politics*, Verso, 2017

ardından, bu mutsuz evlilikten kaçarak kendine yeni bir hayat kurmak üzere küçük oğluyla birlikte Londra'ya göç ediyor.

70'li yıllar onun tüm yaşamına damgasını vuran coşkulu bir kolektif eylemlilik dönemi olarak geçiyor. Bir yandan cinsel devrim yaşanırken 20 ve 30'lu yaşlarında girdiği mahrem ilişkilerin haz ve acılarıyla da dolu bir dönem bu. Feminist harekete girişi, 1971 yılındaki tarihi *Kadınların Kurtuluşu Yürüyüşü*'ne katılmasıyla başlamış. 70'ler boyunca Kuzey Londra'da solcu taban siyasetine ve sendikal mücadeleye katılmış, bir kadın merkezi kurmuş, gazete çıkarmış ve anti ırkçı faaliyetlere girişmiş. Bir dönem Doris Lessing'in kiracısı olduktan sonra Kuzey Londra'da bir ev satın almış ki 8 yıl boyunca komün evi olarak işleyen ev, onun ve birlikte yaşadığı iki feminist anne-kadının siyasete katılmalarının zeminini oluşturmuş. Bu deneyimin çok güçlendirici olduğunu savunan Segal, 70'lerin feminizminin anneleri ve çocukları es geçtiğine dair eleştiriye sert bir şekilde karşı çıkıyor. Hatta Kadın Kurtuluş Hareketi'nin asıl gücünü, genç yaşta anne oldukları için siyasi radikalizmin bildik formlarından dışlanan bu kadınlardan aldığını yazıyor. Elbette kitabında komün yaşamına özgü sorunlardan ya da ev işleri ve çocukların bakımına dair gerilimlerden de bahsediyor. Ayrıca evde kısa süreli kalan erkeklerle girdikleri romantik ilişkilerin kadınlar arasında yol açtığı kıskançlık ve kırgınlık gibi duygular da var ama sonuçta Segal o döneme dair asıl olarak şunu yazıyor: *"O döneme dair hatıralarım, kurduğum dostluklara ve birlikte ne çok eğlendiğimize dair"*.

Kitabın kapağında komün evine ait ikonik bir fotoğraf var. 1973 yılında çekilen bu fotoğrafta Segal, iki kadın arkadaşı ve toplam beş küçük çocukla birlikte evin önündeki merdivenlere oturmuş halde poz vermişler. Segal'in yanında 7-8 yaşlarında olan oğlu var. Kendisi kıvrıcık kızıl saçları, muzip gülüşü ve zeki bakışlarıyla fotoğrafın merkezinde duruyor.

Bu etkileyici kitap, insani dayanışmanın ve kolektif eylemin acı ve zevklerine dair çok renkli bir anlatım sunuyor bize. Kendi kuşağını tüm coşkusu, tartışmaları, çeşitliliği, zaferleri ve iç parçalanma ve sonraki hayal kırıklıklarıyla birlikte anlatırken Segal'in

yaşam sevgisi ve dünya aşkının parlak gücüne tanıklık ediyoruz. Yaşam ve siyasetin sadece onun için değil, o kuşak için hep iç içe geçmiş olduğunu anlıyoruz. Nitekim, “siyasetin onun yaşamını bütünleştiren, yaşamına anlam katan şey” olduğunu söylüyor ve siyasi eylemde her zaman dostluk, yakınlık, sıcaklık ve sosyalliği korumak gerektiğini hatırlatıyor.

Segal, sadece bir aktivist değil aynı zamanda bir akademisyen. Sol hareketin gerileyip ikinci dalga feminizmin de son bulduğu 1980 sonrasında bol bol düşünüp yazma fırsatı buluyor. Onun eserlerinin etkileyici yanı, soyut teorik metinler olarak değil, daima feminist hareket içinden ve öz-eleştirel siyasi değerlendirmeler olarak yazılmış olmaları. Tam da bu hareket perspektifinin güçlü olması, onu güncel feminizmdeki kuramsal ve siyasi çıkmazlara düşmekten korumuş gibi görünüyor. Örneğin Kuzey Amerikan feminizmine damga vuran “bireysel güçlenme feminizmi” ile “mağduriyet feminizmi” ikilisinin kısılcasına hiç yakalanmamış birisi o. Tersine ikinci dalgadan gelen deneyimi ve sosyalist-feminist bakış açısıyla her ikisine de meydan okuyor. Kadınları daima güçsüz ve ezilen, erkekleri de ezen olarak işaretleyen özcü görüşlere ve kültürel feminizme karşı çıkıyor. Kadın-erkek karşıtlığına dayanan, kadınlar ve erkeklere dair özcü mitler üreten, kadınların içsel erdemlerine ve erkeklerin ötsel kötülüklerine inanan yaklaşımları eleştiriyor. Feminizmin erkeklere karşı mücadeleye ya da dişil olanın yüceltilmesine indirgenemeyeceğini söylüyor. *Ağır Çekim* adlı kitabında erkek cinselliği ile erkek şiddetinin birbiriyle aynı şey olmadığını vurguluyor ve erkekliklerin zaman ve bağlama göre değişen kalıplarını inceliyor. Cinsellikle ilgili kitaplarındaki temel derdi ise cinselliğin karmaşık doğasını vurgulamak ve bunu heteroseksüel cinsellik konusunda da savunmak, yani heteroseksüel cinselliğin eril şiddet ve tahakküme indirgenmesine karşı çıkmak. Segal, 50 yıllık feminist mücadele sayesinde kadınların cinsel alanda güçlendiğini düşünüyor ve cinsel püritanizme karşı çıkıyor. Öte yandan cinsel alandaki normların kırılmış olmasının kadınlar arasındaki eşitsizlikleri gidermediğini, seks işçiliği ve göçmen kadın emeği gibi konularda küresel hiyerarşileri engellemediğini belirtiyor. Son dönem yazılarında feminizmi bireysel güçlenmeye

indirgeyen ana akım fikirlerle mücadele ettiğini ve sosyalist perspektifini belirginleştirdiğini gözlemliyoruz. Ana akım feminizme yönelik temel itirazı, kapitalist piyasanın hegemonyası altında sahiplenmeci bireycilikten nasiplenmiş olması ve muhalif gücünü yitirmesi. Feminizmin, çok sayıda kadın için nihayetinde sefalet anlamına gelen bir bireysel güçlenme yarışına eşit erişim mücadelesine indirgenmesinin olumsuz sonuçlarına dikkat çekiyor. Tek tek kadınların bireysel güçlenmesi olarak feminizm perspektifi hala çok sayıda kadının ezilmesini önlemiyor, hatta görmezden geliyor diyor.

Anlaşılaçağı üzere Segal’ın feminizmi sadece kadınlarla sınırlı olmayan, eşitlikçi bir toplumsal dönüşümü gerektiren bir feminizm anlayışı. Dahası, her şeyden öte kolektif sevinç ve eylem coşkusuna dayanan bir feminizm bu. Nitekim bu perspektifini 2017’de yazdığı *Radical Happiness: Moments of Collective Joy* ⁵⁰(Radikal Mutluluk: Kolektif Sevinç Anları) adlı kitabında geliştiriyor. “Mutluluktan çok söz ediliyor ama kimse sevinçten ya da en azından kolektif sevinçten söz etmiyor” diye gözlemliyor kitabında. Günümüzde yaygın hale gelen bir eğilime karşı uyarıda bulunuyor: yani neo-liberalizminin kapitalizmden başka bir yol olmadığına insanları ikna etmesiyle birlikte distopik düşüncenin siyasi eylem haline dönüşmesine. Wendy Brown’a referansla günümüzde siyasi kimliklerin kişisel yaralanma ve korunma ihtiyacı etrafında şekillendiğini ve bu nedenle ilerici gelecek vizyonlarının üretilmediğini yazıyor. Oysa ona göre ütopyacı düşünce için nihai hedeflere değil, arzuya odaklanmalıyız. Radikal mutluluk dediği şey tam da böyle bir gelecek vizyonu ve toplumsal değişim için zorunlu bir şey. “Sevinç, siyasi bir şey olarak alındığında, gerçek bir toplumsal değişimi tahayyül etmemizi sağlayacak olan şeydir” diye yazıyor.

Segal 2013 yılında *Out of Time: The Pleasures and Perils of Ageing* ⁵¹ (Zamanın Dışında: Yaşlanmanın Hazları ve Tehlikele-

⁵⁰ Lynne Segal, *Radical Happiness: Moments of Collective Joy*, Verso, 2017.

⁵¹ Lynne Segal, *Out of Time: The Pleasures and Perils of Ageing*, Verso, 2012.

ri) adlı eseriyle karşımıza çıktı. Aslında öz yaşam öyküsünü yazarken yaşlanmaya dair kaygılarından söz etmiş ve şöyle demişti:

“60’lı yaşlarımın başlarında politik hatıratımı yazarken, 1960’larda yetişen genç bir feminist olarak sahip olduğum ortaklaşa rüyalar ile 20. yüzyılın sonunda yaşlanıyor olmanın gerçekleri arasındaki çelişkiyle sert biçimde karşılaştım.”

Kitapta, o yıllarda 50 ve 60’lı yaşlarını süren kendi kuşağından feministlerin karşılaştıkları sorunlara ve özellikle cinsel yalnızlık sorununa değinmişti. “Yıllarca cinsel özgürlük için mücadele vermiş ve cinsel normlara karşı çıkmış bu kadınlar birdenbire yaşlı kadın konumuna itildiler ve yalnız kaldılar” diye yazmıştı. Segal de uzun yıllar birlikte yaşadığı kendinden onaltı yaş küçük erkek partneri tarafından daha genç bir kadın uğruna terk edilmiş olmanın acısını yaşadığını samimi olarak anlatıyordu.

Zamanın Dışında adlı kitabında Segal yaşlanmaya dair kişisel korkularıyla cesurca yüzleşirken bu korkuların asıl nedeninin zamanın ruhu olduğunu ortaya koydu. Şöyle yazıyordu:

“Zamanımızın daima gelecek odaklı ve piyasa merkezli olan iklimi, huzurlu biçimde yaşlanmayı engelliyor, hatta kim olduğumuza dair fikrimizin sarsılmasına ve değişimin hızlı makineleri tarafından sahra olarak atılmamıza neden oluyor.”

Ayrıca yaşlanmaya dair cinsiyetçi çifte standartlara da dikkat çekiyordu. Susan Sontag’a referansla kadınların kültürel nedenlerle erkeklerden daha hızlı yaşlandırıldıklarını hem özel hem de kamusal alanda daha erken iskartaya çıkarıldıklarını söyledi.

Yine de Segal, “kuşaklararası ayrımların derinleşmesi ve yaşlı düşmanlığının artmasıyla nitelenen bu iklimde acaba yaşlanmaya dair olumlu bir şey bulabilir miyim?” diye soruyordu. Segal’in bu sorunla başa çıkma yolu ise yine kolektiftik fikrine sarılmak ve yaşlanmayla birlikte daha da belirginleşen insani koşullara ve

ihtiyaçlara dikkat çekmek oldu: insanlar arası karşılıklı bağımlılık, bağılık, kırılğanlık gibi temel koşullara ve başkaları tarafından tanınma, desteklenme, zen, ilgi ve değer görme ihtiyaımıza... Simone de Beauvoir’a referansla şöyle yazmıştı:

“Yaşamlarımız ancak sevgi, arkadaşlık, kızgınlık, gücenme ve şefkat gösterme gibi farklı yollarla başkalarının hayatlarına değer verdiğimiz ölçüde anlam kazanır”.

Segal bir kez daha dünyayla meşgul olmanın, hangi yaşta olursak olalım bizi hayata bağlayan temel şey olduğu sonucuna varıyordu.

Peki, Segal son dönem hakkında ne düşünüyor acaba? z-yaşam öyküsünün 2017 baskısına yazdığı önsözde on yıl öncesine kıyasla daha da çığırından kmış bir dünyaya dair karamsarlık göze çarpıyor. Trump’ın seçilmesi ve Brexit rzgriyle gelen sağcı dalgaya özellikle de neoliberal rekabet bireyciliğin hegemonyası ve bunun kadınlar üzerindeki etkilerine dair gözlemler eşliğinde şu soruyu soruyor: Acaba bunca yıldır siyasetle boşuna mı uğraştık? Feminizmin bazı söylemlerinin ve enerjisinin piyasa tarafından kısmen kendine mal edildiğini, az sayıda kadın güçlenirken kolektif ruh ve dayanışmanın gerilediğini, ana akım feminizmin muhalif gücünü yitirdiğini, kadınlar ve herkes için daha iyi bir dünya kurulamadığını belirtiyor. Tüm bunlara rağmen sonuçta yine de iyimser ve umutlu. 70’lerin ruhunun ölmediğini ve her alanda patlak veren çok çeşitli demokratik mücadelelerde yaşadığını gözlemliyor. Arap Baharı, Occupy hareketleri, Black Lives Matter, ekolojik hareket, Syriza, Filistin Direnişi, Zapatistlar... ve elbette yükselen kitlesel kadın hareketliliği...Bu hareketlere destek vermenin yanı sıra, tekil bir sorunla sınırlanmamak ve mümkün olan en geniş koalisyonları kurmak gerektiğine dikkat çekiyor. Nitekim kendi yaşamında da bu mücadeleyi sürdürüyor. Skler bir Yahudi olarak 2000’lerden itibaren *Filistin’e Adalet için Yahudiler* gibi birkaç oluşumda yer alarak barış için mücadelesine devam ediyor. Uzun yıllardır *İşçi Partisi* yesi olarak aktif alışan Segal son olarak Corybn’in ateşli bir destekleyicisiydi ve *İşçi Partisi* ’nin böyle bir koalisyonu temsil edebileceğini ummuştu. Ne yazık ki son

seçimde partinin yenilgisi ve Corybn'in liderlikten ayrılması onun için kötü haber oldu.

İşte bu cesur ve güzel kadının öyküsü böyle... Ve yk devam ediyor. Son haline dair birkaç biyografik not daha ekleyip bitireyim. Kızıl kıvrıcık saçları, muzip gülüşü ve zeki bakışları gençliğinden bu yana hiç değişmemiş; hala Kuzey Londra'daki evinde yaşıyor, Norveçli bir kadın partneri var; şu günlerde *Bakım Krizi* zerine bir kitap yazıyor ve küçük bir kolektif olarak salgın ve bakım hizmetlerine dair bir manifesto metni üzerinde çalışıyorlar. Dünya aşkıyla yaşıyan ve yazan bu kadının bana olduğu gibi size de ilham vermiş olduğunu umuyorum.

deniz kandiotti ile söyleŖi

‘Ataerkil pazarlık’ neden bitti? Yeni dönem, yani “eril restorasyon (erkekliğin yeniden-dirilişi) dönemi” ne anlama geliyor? Devletten ve sokaktan gelen “eril restorasyonun” özellikleri ne? kadına karşı şiddetin biçimini nasıl değiştirdi? ... Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmelerin Ortadoğu'daki kadın-erkek ilişkilerine etkisi... Batı narsizmi ve yerel despotların kısıkcındaki kadın hareketleri, popülist sağın kadın düşmanı söylemleri, Vatikan'ın ürettiği toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtlığının muhafazakar Müslüman çevreler tarafından kullanılması ve demokrasi koalisyonları... Deniz Kandiyoti ile uzun sohbetimizde bunları ve daha fazlasını konuşuyoruz...

26 Şubat 2020

1.bölüm

türkiye'nin dönüşümü, şiddet ve kriz

Merhabalar, ben Alev Özkazanç. Bir *Arka Pencere* programında daha birlikteyiz. Bugün benim için özel bir gün ve güzel bir gün. Çünkü *Kısa Dalga*’da yayına başladığımdan beri ilk kez bir söyleşi gerçekleştireceğim ve yanımda çok değerli bir konuğum var, sevgili hocam *Deniz Kandiyoti*. Hoş geldiniz hocam.

Deniz Kandiyoti: Hoş bulduk.

Alev Özkazanç: Hocam, sizi dinleyicilerin çoğu tanıyacaklardır ama tanımayanlar da vardır. Birazdan yaşam öykünüzü anlatmanızı isteyeceğim ama öncelikle benim için ne anlama geldiğinize dair birkaç şey söylemek isterim.

Siz toplumsal cinsiyet ilişkileri alanında ve kalkınma disiplininde dünyaca tanınan ve önemli eserler vermiş olan az sayıda Türkiye’li akademisyenden birisiniz. Ama benim için, benim kuşağım için çok daha özel bir öneme de sahipsiniz tabii ki. Benim kuşağımdan pek çok feminist ve kadın çalışmaları öğrencileri sizin eserlerinizi okuyarak alana giriş yaptık. Özellikle 1997 yılında Türkçede

yayınlanan *Cariyeler, Bacılar ve Yurttaşlar* adlı kitabınız bizim üzerimizde çok etkili oldu. Oradaki kapsamın genişliği ve analizin derinliği gerçekten hepimiz için etkileyiciydi. Çok yıllar sonra sizinle kişisel olarak tanışmış olmak beni çok mutlu ediyor. Bu söyleşiyi yapacak olmak da öyle.

Şimdi benimle birlikte programı dinleyen herkesin sizin bilgi birikiminizden faydalanacağını umuyorum. İşte bu amaçla sizin geniş ilgi alanınıza giren konularda birçok soru yöneltmek istiyorum. Siz toplumsal cinsiyet meselelerine pek çok açıdan yaklaşıyorsunuz; ekonomi, kadın emeği, kalkınma, kapitalizm, devlet, siyaset ve İslam üzerinden, birçok açıdan konuya yaklaşan çok geniş bir perspektifiniz var. Dolayısıyla bu söyleşide Türkiye başta olmak üzere hem Ortadoğu ülkeleri hem de küresel düzlemde toplumsal cinsiyet alanında günümüzde ne gibi dönüşümler oluyor, buna ilişkin sorularım olacak. Aynı zamanda Türkiye’de İslam, Türkiye’de ve dünyada radikal sağcı, popülist hareketlerin yükselişi, otoriter devlet siyasetleri, İslam ve diğer küresel dönüşümler çerçevesinde görüşlerinizi alacağım. Nihayet tabii ki feminizm, kadın haklarının mevcut durumu ve geleceği üzerine de konuşacağız.

Şimdi, sorularıma geçmeden önce, sizden yaşam öykünüzü ve akademik serüveninizi biraz anlatmanızı rica ediyorum.

Kandiyoti: Olur Alev. Ne yazık ki bu biraz uzun bir yaşam öyküsü. Onun için ben kısaltmaya çalışacağım. Aslında ben kadın çalışmalarına 70’li yıllarda başladım. Daha doktorasını yeni almış bir akademisyen olarak ilk girdiğim iş ODTÜ’deydi. O senelerde ise ’75 yılında hatırlarsanız ilk *Birleşmiş Milletler Dünya Kadın Konferansı* olmuştu ve bütün söylem gelişme üzerineydi. O sırada da tabii ben, kırsal alandaki kadınlar ve işgücüne katılımları, kırsal dönüşümler üzerine çalışıyordum. Sonra 80’li yıllarda İngiltere’ye gelince aynı zamanda iki kırılma oldu. Hem Birleşmiş Milletler’deki global bakış açısı bir miktar değişti, hem Türkiye’deki ’80 sonrası feminist uyanış mı diyeceğiz ona artık, darbe sonrası ikisi bir araya geldi. Tabii o sırada hala herkes kadın konusunda çalışıyordu; kadın ve eğitim, kadın ve hukuk vs. Bana ise o saha biraz dar

gelmeye başlamıştı. Dolayısıyla tam herkes kadına yoğunlaşmışken ben “acaba bu meselenin derininde bir erkeklik sorunu mu var?” diye birden bir sahada bir kayma yaptım. Ve Türkiye’deki erkekliklerin ve kurumsal dayanaklarının analizinin bu meseleyi çözmeye çok faydalı olacağını düşündüm. Çünkü ataerkillik o zamana kadar kadın-erkek ilişkileri ve erkeklerin ailede ve toplumda kadın üzerindeki yetkisi üzerine kurulmuştu. Oysa ben ataerkiyi daha geniş perspektifte, sadece erkeklerin kadınlar üzerinde değil, yaşlı erkek kuşağın genç erkekler üzerindeki kontrolü olarak tanımlamıştım ve Türkiye’de o kontrolün geniş ölçüde tarımda kapitalizmle birlikte yıkılmaya başladığını gözlemlemiştim. Sonra tabii erkeklik çalışmaları Türkiye’de iyice yayıldı ve tabii özellikle erkekliği yeniden üreten kurumlar, yatılı okullar, ordu tabii başta gelmek üzere, hatta futbol statları fokusa girmeye başladı. Tabii o sıralarda ben Londra’ya geçmiştim ve orada başka sahalarda çalışmaya başladım. Sovyet sonrası Orta Asya, Afganistan... Fakat bir yandan da Türkiye’yi arka planda götürüyorum, aynı zamanda.

Londra’da nerede çalışmaya başladınız?

School of Oriental and African Studies diye Londra Üniversitesine bağlı bir kolejde çalıştım ve oradan emekli oldum. Çok yakın değil, neredeyse on seneye yakın bir zaman oldu. Tabii benim esas ağırlığı başka ülkelere verdiğim bir dönemdi bu. Yani ben diyebilirim ki ’90’lı yıllarda artık Orta Asya ve 2000’lerde Afganistan çalışıyordum. Fakat tabii Türkiye hakkındaki düşüncelerim devam ediyor. Bu sefer ne oldu, “ya tamam, kadın erkek ilişkileri değil olay, onunla bitmiyor, erkeklik söylemleri önemli. Fakat acaba cinselliğin kontrolü bize bir şeyler öğretebilir mi” diye iki sene süren bir çalışma yapmıştım. Erkekten kadına geçmeye çalışan translar üzerine. Hangi senelerdeydi, zannediyorum ’90 sonlarıydı. O sıralarda erkekten kadına geçen translar üzerine çalışmamın sebebi devletin ve devlet aygıtlarının, sosyo-medikal gibi vs. bu meseleyi nasıl gördüğü...

Çok erken bir dönemde aslında siz bu meseleleri çalışmaya başlamışsınız. Son zamanlarda literatür çok gelişti...

Literatür çok ama o sırada hiç literatür yoktu. Hatta niye bu sahaya girdiğimi de anlatayım. Zannediyorum çok başarılı bir Amerikalı fotoğrafçı arkadaşım vardı. O fotoğraf çekerek girmişti bu topluluğa. Sen de gelsene filan dedi, dur falan dedim ben Orta Asya'dayım. Sonra müthiş ilgimi çekti ve gerçekten çok ilginç çünkü o sırada mavi karttan, pembe kimliğe geçmeye çalışan erkeklerin geçtiği süreçleri araştırmaya başladım. Bu tabii, sadece cinsellikle ilgili değil, cinselliğin bizzat devlet tarafından nasıl görüldüğü ve kontrol edildiğiyle ilgili. O son derece önemli bir konu aslında. Orada da çok şey öğrendim. İşte 2000 senelerine geldiğimde ve özellikle emekliliğimden sonra başka alanlara el attım. Bir müddet *Open Democracy* adında bir web sitesinde çalıştım ve orada ataerkilliğe bakış açım büsbütün değişti. Hatta diyebilirim ki ataerkillik kavramını ve 80'li yıllarda ortaya attığım ataerkil pazarlık kavramını terk ettim demeyeceğim ama dönüştürüp başka bir yere getirmek zorunda kaldım.

Birazdan bu konuyu özel olarak soracağım. Siz öykünüzü bitirince Türkiye kısmında bunları konuşalım isterseniz.

Şimdi aslında ben öykümü alanın öyküsü gibi anlattım. Ama biyografik olarak bütün geçiş dönemlerim tesadüfen alanın kırılma noktalarına tesadüf ediyor. Yani Türkiye'deki feminizmin de özellikle STK'ların parladığı dönemi ben yurt dışında geçirdim.

80'lerde, 90'larda yurt dışında oldunuz.

Evet, ama sonradan tekrar buraya dönüp baktım. Şimdi tabii iş bitmedi. Çünkü şöyle diyebilirim, kadın meselesiyle başlayan erkek söylemlerinden geçen bilişsel macerayı şimdi devam ettiriyorum.

Son olarak neler yapıyorsunuz hocam?

Şimdi son olarak ona zaten döneceğiz. Biliyorsunuz Ortadoğu ülkelerinde 2011'den sonra gördüğümüz yaygın gençlik hareketleri oldu. Oradaki gençlik hareketlerinde benim gözüme çarpan en büyük özellik, artık toplumsal cinsiyeti kadın-erkek meselesi olarak görmeyip, doğrudan doğruya bir yönetim meselesi olarak gören bir

kuşak olduğunu fark ettim. Ve bu özlemlere, “katılımcılık ve demokrasi” diyebileceğimiz özlemlere karşı cevap olarak artık ataerkillik değil, *eril yeniden-diriliş* diyebileceğimiz çok daha şiddetli ve çok daha ideolojik hareketlerin ortaya çıktığını görüyoruz. İngilizce olarak ben ona “*masculinist restoration*” (eril yeniden-diriliş) adını taktım.

Tam olarak bu noktaya geldiğimize göre söyleşimize Türkiye üzerinden devam edebiliriz. Eğer bitirdiyseniz devam edebiliriz.

Evet, yani benim bugün geldiğim noktayı yakaladık.

Çok teşekkürler. Gerçekten, dinleyicilerin de fark edeceği gibi, uzun yıllara yayılmış çok güçlü bir birikim söz konusu. Şimdi parça parça bunun biraz derinine inelim isterseniz. Türkiye’yle başlamak istiyorum. Siz, Türkiye tarihini toplumsal cinsiyet rejiminin oluşumu ve dönüşümü açısından ve daha genel modernleşme serüveni açısından başından beri izliyorsunuz aslında. Dolayısıyla geriye dönük olarak, tarihsel olarak konuşacağınız çok şey var eminim. Ama ben günümüzden başlamak istiyorum. Ve şu görüşünüzü biraz açmanızı istiyorum: Siz son zamanlardaki bazı yazılarınızda ve söyleşilerde bir toplumsal cinsiyet krizinden söz ediyorsunuz. Erkeklik krizine indirgenemeyecek olan, onu da içeren ama aşan, daha derin, daha kapsamlı bir toplumsal cinsiyet krizi. Bunu sadece Türkiye için söylemiyorsunuz. Küresel bir olgu bu ama Türkiye üzerinden konuşmaya başlarsak, bu tam olarak ne anlama geliyor? Biraz önce sizin de bahsettiğiniz gibi, daha önce kullandığınız bir kavramı, “*ataerkillik*” ya da “*ataerkil pazarlık*” kavramını kenara bırakıyorsunuz ya da geride bırakıyorsunuz ve onun yerine başka bir kavram öneriyorsunuz: “*Eril restoration*.” Bu kaymayı, sizin zihninizdeki kavramsal kaymayı, hem de gerçekteki, pratikteki kaymayı nasıl açıklarsınız? Türkiye özelinde neler oldu, bu konularda görüşlerinizi almak isteriz.

Şimdi bir kere, müthiş sosyolojik değişiklikler oldu. Hızlı şehirleşme oldu, tüketim kalıplarında ve ailede büyük dönüşümler yaşandı. Dolayısıyla geleneksel aile yapıları çatırdadı.

Bu büyük dönüşümü ne zamandan itibaren izlemek gerekli?

Bu çok uzun bir süreç. Ben kırsal alanda çalıştığım senelerde, başlık parası için baba eline bakan genç Almanya'ya gitti. Toprakta tutunamamaya başladı. Toprağını kaybeden şehirlere akın etti. Ben orada birinci aşamada, geniş aile düzeninin çatırdamasına şahit oldum. Kaynanayla kayınpederle oturmak istemeyen gelinler kendi evlerini kuranlar, kocası Almanya'da olup, Nermin Abadan-Unat bunu göç çalışmalarında bize göstermişti, çocukları ile ayrı evde oturan ve kendi banka hesaplarını açan kadınlar...

Yani 50'li, 60'lı yıllardan söz ediliyor?

1960 ve 70'ler, o sıralardan bahsediyorum. Tabii bu, geniş aile çerçevesinde başlayan çatlamlar, kadın-erkek ilişkilerinin karşılıklı beklentilerine de yansıyor. Şimdi baktığımızda kentli aileler çocuklarını, kız olsun erkek olsun okutuyorlar. Kızların diploma sahibi olmasını istiyorlar. Bu diplomalılar çalışmak istiyor. Benim ilk defa İstanbul'da başıma gelmişti. Aslında çok paralı olmayan bir aileyi Büyükkada'da deniz kenarında tanıdım. Kızları okusun diye İstanbul'a ev taşımışlar. Oğulları da var, oğulları yanındaydı. Tabii bu, toplumda, ailede, kadınlarda belirli beklentiler yaratıyor. Acıklı olan şu: hızla değişen bir kadın kuşağı var, daha çok çalışan, daha çok eğitilen, daha çok kontrol etmek isteyen, bütçeye daha çok hakim olmayı isteyen fakat oğlunu eskisi gibi yetiştiren bir anne kuşağı da var.

Bu kuşak dönüşümünü özellikle son 10-20 yıl için mi söylüyorsunuz?

Bu epeydir alttan alta gidiyor. Dolayısıyla ben şunu görüyorum Türkiye'de, kadınlarla erkekler arasında “defaze” bir durum var, yani gelişimleri farklı hızlarda seyrediyor. Kadınların beklentileri ile erkeklerin beklentileri eş bir şekilde ilerlemedi. Bu da aslında

müthiş gerilimlere yol açtı. Toplumun her katında. Yani erkeklerin kontrol beklentileri ile kontrol imkanları arasında büyük bir uçurum var. Yani, belki kadın daha çok para kazanıyor, daha çok katkıda bulunuyor ama maaşı istiyor yine de adam. Ne oluyor o zaman, şiddet! Dolayısıyla ben şunu görüyorum; hep şiddet vardı artmadı diyenlere, şiddetin şekli değişti diyorum.

Şiddet konusuna birazdan daha fazla eğilmenizi isteyeceğim. Ama şimdi açmanızı istediğim bir konu var. Uzun dönemli sosyolojik dönüşümlerden söz ediyorsunuz siz. Yani 1950'lerde başlayan ve belki de 1980 sonrasında, 2000 sonrasında daha da derinleşen dinamikler. Özellikle son 20 yılda AKP dönemiyle birlikte dönüşen devlet ve siyaset ilişkisi çerçevesinde bu sözünü ettiğiniz dinamikler nasıl şekillenmiş ya da derinleşmiş olabilir?

Son derece çelişkili işler oldu orada. AKP döneminin başında aslında büyük kazanımlar oldu. Çünkü o sırada hala Avrupa Birliği'ne ait olmak konusunda birtakım çabalar vardı. Ve bildiğiniz gibi Medeni Kanun'da olsun, Ceza Kanunu'nda olsun büyük ilerlemeler vardı. Bir de hala çok aktif olan ve şimdi geniş ölçüde yerle bir edilmiş durumunda olan bir kadın STK sektörü vardı. Tabii kadın hareketi devlet tarafından çok uzun zaman dışarıya karşı bir vitrin olarak kullanıldı. Şöyle ki hatırlayacaksınız Büyük Ortadoğu Projesi kapsamında kadın eşitliği platformunu Türkiye götürüyordu. Ve bütün uluslararası toplantılarda Türkiye'yi temsil eden kadın STK'ları bulunuyordu. Yani devlet aygıtlarıyla iç içeydi kadın hareketi uzun zaman. Ta ki, o sırada başbakan olan Erdoğan kadınla erkek asla eşit olamaz deyip, bir toplantıda bulunan kadın STK'larına soğuk душ etkisi yapana kadar... Ben o toplantıdan kısa süre sonra Türkiye'ye gitmiştim. Tam tarihini hatırlamıyorum ama o şok halini hatırlıyorum. Çünkü şok hali, bu kadınların bürokraside ve merkezde olmalarından kaynaklanıyordu.

Dinleyiciler demek istiyorsunuz.

Dinleyiciler evet, bürokraside ve STK'larda idiler. O sırada daha Kadın Sorunları Genel Müdürlüğü, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına dönüşmemişti ve bu kadınlar Birleşmiş Milletlerin

Türkiye raporlarını, örneğin CEDAW raporlarını hazırlamakta çok yetkindiler. Çeşitli üniversitelerde kadın çalışmalarını yürütüyorlardı aynı zamanda. Birdenbire başbakanın tutumu bir şok etkisi yaptı. Ondan sonra zaten çorap söküğü gibi gitti; şöyle ki en az üç çocuk doğurma meselesi, kürtajı yasaklama meselesi gündeme geldi.

2012’de kürtaj meselesi önemli bir eşik aslında.

Şimdi o da çok enteresan, kanun geçmedi ama fiilen hastanelerde kürtaja izin verilmemeye başlandı. Birçok engel çıktı, bir iki tane de zannediyorum sezaryeni engelleyelim derken kaza çıktı. Bir iki ölüm oldu. O şekilde de devam etti. Diyebilirim ki giderek özellikle 2004 yılındaki Ceza Kanunu’nun birçok maddesini kemirmeye başlayan açılımlar oldu. Bunlar aileyi güçlendirme adına yapıyordu. Peki bu aile politikaları nasıl olacak? Kadınlar evde otursun deniliyordu! Ama bu politikalar tutmadı aslında. Tutmamasının çeşitli sebepleri var. Az gelirli kesim iki maaş olmadan ay sonunu getiremiyor. Bazen kadınlar daha çok gelir getiriyor icabında. Daha okumuş sınıflarda ise, diplomasını almış kadın, evinde oturmak istemiyor. Bunun üzerine “hadi nineleri maaşa bağlayalım çocuk baksınlar” dendi, o da olmadı.

Evet, evde çocuk baksınlar...

Şöyle özetleyeyim, bu sosyolojik akımlara kontra giden politikalar demeti bir şekilde tutmadı. Hatta o kadar tutmadı ki, AKP’nin kendi oy tabanı ve yandaşı olan kadınların arasında da yankı bulamadı.

Evet hocam, ben de benzer gözlemleri yapıyorum. Peki bunun bir toplumsal cinsiyet krizine varacak şekilde ağır bir durum olduğunu nasıl tespit ediyorsunuz? Yani neden kriz gibi bir terim kullanıyorsunuz? Dönüşüm demektense kriz dememizi gerektirecek ne gibi olgular var?

Benim en bu konuda en önemli gözlemim, şiddetin aldığı yeni biçimler.

O halde, şimdi şiddet konusuna geçelim. Bunu detaylı olarak konuşmakta fayda var.

Şiddet konusu bir de başka basit gündelik şeyler. Şimdi Türkiye’de “çok uygarız, artık çok küreselleştik” derken şöyle bir durum da var. Bilmem hatırlar mısınız Amerika’da “Oprah Winfrey”ye benzeyen bir televizyon programı vardı Türkiye’de. Kadıncağz çıkıyor, işte, şikayetlerini dile getiriyor. Böyle bir programdan sonra kocası duyuyor bunu ve kadını bilmem kaç yerinden bıçaklayıp öldürüyor.

Şimdi Türkiye’de böyle bir formatı uygulayınca iş karakolda bitiyor sonuçta. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet ilişkilerinin uzlaşmaya değil, keskinleşmeye gittiği bir dönemden geçiyoruz. Bir dönüşüm olabilir, bir tekrar uzlaşma olabilir, yeni kuşaklar geliyor arkadan çünkü. Yeni kuşaklarla birlikte o dönüşümü yaşayabiliriz ama şu anda adeta bir kriz hali var. Çünkü erkekler ellerinden alınan yetkiyi vermek istemiyor. O zaman ne oluyor, eskiden geleneksel şiddet kalıplarında olduğu gibi namus adına sadece babası, ağabeyi öldürmüyor, dövmüyor. Şiddet uygulama yetkisini anonim ortamlarda bile herhangi bir erkek kendinde görüyor. Şimdi tuhaf bir şekilde adam otobüse biniyor, hiç tanımadığı bir kadına tokat atıyor, sen nasıl böyle giyinirsin diye. Yani, erkeklerin genel olarak ahlak polisliğine soyunması ve bu şekilde hareket ederlerse başlarına belki fazla bir şey gelmeyeceğini düşünmesi yeni bir şey. Yani ben Türkiye’de doğdum, büyüdüm, hayatımda herhangi bir adamın gelip de uluorta bir parkta veyahut bir otobüste hiç tanımadığı bir kadını açıkça tartaklayabileceği, dövebilecekği aklıma gelmezdi.

Kesinlikle bunlar çok yeni ve...

Çok yeni kalıplar.

Alarm verici gelişmeler.

Benim kriz dememin sebebi bu.

Öte yandan hala Türkiye’de kadına yönelik şiddetin çok büyük bir kısmı aile içinde ve öldürme şeklinde gerçekleşiyor.

Yakın ilişkiler içinde, (eski) eş, (eski) sevgili gibi. Yakın ilişkilerde ve aile içi ilişkilerdeki gerilimi nasıl görüyorsunuz?

İşte aile içindeki gerilim de aslında, bu ayrı viteslerde olmanın çıkardığı bir sonuç bir şey. Mesela, kocası onu öldürecek olan kadın niye o programa çıkar? Şimdi kadınlar özellikle diklendikleri durumlarda dövülüp, öldürülüyorlar. Bir şekilde onlara verilen mesaj, Özgecan Aslan olayında hatırladığınız gibi, niye dışarı çıktın, çıkmasaydın! Yok böyle bir şey, çıkacak tabii! Veyahut da kadınlarla erkekleri ayıralım. Yani devamlı bir kriz var ve ona getirilen çareler de uçta. Bir grup insan diyor ki, ne demek herkes istediği gibi can güvenliği içinde dolaşabilir diyor. Başka bir grup kadınlar dışarı çıkarsa öldürülürler, tecavüze uğrarlar, evlerinde otursunlar diyor Oturmayacaklar elbette. O zaman, taşıtları ayıralım. Ama kriz öyle bir halde ki, aslında cins ayrımına inanmayan bir sürü kadın bile sırf rahat etmek için ‘aman ayırsınlar n’olur’ diyor, yani o noktaya gelindi. Türkiye’de cinsiyetler arası kodlarda hep anlaşmazlıklar çıkıyordu, yanlış okumalar çıkıyordu.

Eskiden demek istiyorsunuz?

Eskiden. Ben mesela ODTÜ’de öğretim üyesi olduğum senelerde inanılmaz bir iş olmuştu. ODTÜ en parlak çocukları alıyor ister köy ister kasaba ister burjuvazi ister işçi sınıfı, hepsi bir aradaydı. Bir olayı hiç unutmuyorum. Bir kızcağız erkek arkadaşıyla kütüphanede, karşısında aynı sınıfta okuyan bir delikanlıyı görüyor, tebessüm ediyor ona. Ondan sonra bu çocuk, zannediyorum çok kapalı bir muhitten geliyordu, ertesi gün onu erkek arkadaşıyla görünce adamı dövüyor. Herkes şokta. Ankaralı bu çocuklar. Ne kız ne de erkek arkadaşı anlamıyor bu adama ne oldu diye. Ne yapıyor-sun dendiğinde, cevap olarak bana gülümsedi diyor. Bu kod karmaşası zaten Türkiye’de hep vardı fakat şimdi daha saldırgan bir hal aldı. Yani yetkiyi elinde tutmak isteyen ve frenlenen erkeklerin dizginlenemez bir öfkesi var. Bu öfkeyi kusuyorlar. Devamlı görüyoruz, her gün haberleri okuyoruz, işte, boşadığı karısını çocuğunun önünde bıçaklıyor veya boşanmak istediği için öldürüyor. Yani böyle çığırından çıkmış, artık taşmış.

Şimdi bunu dizginlemek için kültürel baskılar uygulanmaya çalışılıyor. Hiçbir zaman, cumhuriyetin hiçbir aşamasında bu kadar yoğun kadına yönelik propaganda yapılmamıştır. Düşünün, Diyanet'in her ilçede aile irşat ve danışma büroları var. Ne yapıyor bu bürolar? Ben baktım biraz ne dediklerine. Kadınlara sabır, dövülürlerse de yuvalarını yıkmamaları için devamlı telkinler yapılıyor. Erkeklerle itaatin fazilet olduğu öğretiliyor. Büyük bir para ve kaynak gerektiriyor bu, bir sürü vaize çalıştırmak gibi. Zannediyorum Serpil Sancar'ın yaptığı bir çalışmada Diyanet'in iyice kadın odaklı olduğu ve bu hizmetleri vermek için kadın personeli genişlettiği söyleniyordu. Sonuç? İstenilen amaca varılıyor mu?

Varılmıyor tabii.

Kadınlar itaatkâr olma konusunda ikna oluyorlar mı? Şimdi benim en anlamlı bulduğum, bir özel sektör bile var şimdi bu işi yapan. Muhafazakâr kadın psikoterapistler. Şimdi, İran'da basit, adam boşanmak isteyince imama gidiyor, talak halen geçerli/. Türkiye'de ise psikoloğa gidiyor. Bir takım sıvri isimler var bu işi yapan kadınlar arasında. İşte eşleri bu terapiden geçtikten sonra, 'Allah razı olsun' diyor kocaları hediyelere boğuyor psikolojik danışmanı. Karımı yola getirdin, huzura kavuştuk çok şükür diye.

Yani bu psikolojik danışmanlar kadınları itaate sevk edecek yönde bir...

Gayet tabii. Bunlar muhafazakâr kesimin eğitimci ve terapistleri. Bir iki bu işi yapan kadının köşe yazıları bile var. Mesela bu son İstanbul Anlaşması tartışmasında Anlaşmaya karşı yazı yazan, erkek mağduriyetinden dem vuran kadın yazarlar..." Bu zavallı erkekler tabii dövecek, kadınlar şirret zaten" diyenler. Herhalde okumuşsunuzdur.

Dolayısıyla devlet bir yandan, özel sektör diğer yandan seferber olmuş, kadınlara haddini bildirmeye çalışıyor, itaat etmeye, çatışmamaya, yuvasının annesi olmaya, çocukları için her fedakarlığı yapmaya ikna etmeye uğraşıyor ama bu tutmuyor.

Tutmuyor, kadınların arzuları taşıyor, beklentileri artıyor.

Şimdi bir de başka bir olgu var, bizde bir bireyselleşme olayı var ortada. Bu bireyselleşme olayı fakir-zengin, mütedeyyin-seküler tanımlarını aşıyor. Genel bir bireyselleşme olayı var. Ve tabii bu aileden beklentileri tamamen değiştiriyor. Benim en çok şaşıtığım yaşlı bakımı konusu. Bugün köy kökenli yaşlıların bile bakım sorunu var. Köylerde bile dışarıdan yabancı bakıcı kadın getiriyorlar. Kadınlar çocuklara bakacak, yaşlılar bakım evlerine düşmeyecek, her şey ailenin içinde hallolacak, bu artık bir fantezi olmaktan öteye gitmiyor. Çünkü bakıyorsunuz birçok yaşlı aile içinde bakılamaz duruma geliyor. Dışarıdan birileri veyahut da kardeş çoksa rotasyona bindirip anneyi, babayı o yaşta bir evden bir eve, bir evden bir eve taşıyorlar. Dolayısıyla bir bakım krizi var ve bir toplumsal cinsiyet krizi var. Tabii bu krizi çözmenin yolu kadınları bazı rollere hapsedip toplumsal yeniden üretimin faturasını, yani çocuk bakımı, yaşlı bakımı, hasta bakımı, onun faturasını kadınlara kesmek değil.

2. bölüm

eril restorasyon, yeni şiddet biçimleri ve ataerkilliğin krizi

4 Mart 2020

Burayı biraz daha açabilir misiniz, *eril restorasyon* kavramı ne demektir ve *ataerkil pazarlık* neden son buldu? Kısmen açıklamış oldunuz ama bir kez daha kavramsal olarak...

Şimdi ataerkil pazarlık bir kontrata dayalıdır, bir sözleşmeye, yani... Bu sözleşme şu: Kadın evinin kadını olacak, çocuklarını doğuracak ve onlara bakacak, kocasına bakacak fakat kocası her türlü ihtiyacını eksiksiz bir şekilde karşılayacak. Hatta, ilginç bir nokta bu, dinde erkeklerin kadın üzerindeki hakimiyetinin tek gerekçe maddesi odur. Yani Kuran’a baktığımız vakit, “*kavama*” olarak veyahut da Arapça “*Khawama*” denilen madde vardır. “Çünkü erkekler kendi zenginliklerini kadınlara bakmak için harcarlar” denmektedir. Şimdi gerçekler böyle olmayınca o hüküm düşüyor. Yani Allah’ın emri diye dayatılan erkek hakimiyetinin aslında doktriner dayanağı zayıf. Türkiye’de çok yok ama örneğin İran’da ve Mısır’da bu konuda kadınların önemli katkılarda bulunduğu çok teolojik tartışma var. Tabii Türkiye’de de var bu çalışmalar yapanlar.

Ortadoğu üzerine ayrıca konuşacağız.

Dolayısıyla bu hüküm düşmüş oluyor, yani. Zaten bakacak durumu olan erkeklerin hanımları bile kendilerine bir alan istiyorlar. Ve onlar bazen daha şanslı, Adamın sermayesi varsa “Ay ben sana bir butik açayım bari diyor” mesela. Yani klasik ataerkil pazarlık çöktü.

Erkekler tarafından pazarlığın çökmesinin nedeni, uzun yıllardır uygulanan neo-liberal politikalar...

Tabii tabii... İşte onların yarattığı rekabetçi ortam, işsizlik, yoksulluk gibi şeyler.

Kadınlar tarafından çözülmesinin nedeni kadınların artan beklentileri, eğitime ilişkin, kendi hayatlarına, aile yaşamına ilişkin...

Tabii, sadece o değil, bir de kültürel alanda, kültür diyelim, aşıl-
lanan özlemler tabii... Evet, mesela Arap dünyasında Türk dizileri-
nin müthiş etkileri oldu. Çünkü hem Müslüman bir ülke, mesela
iftar yemeğine gidiyorlar, ondan sonra adam karısına diyor ki,
“Kusura bakma sevgilim, özür dilerim kalbini kırdımsa.” Arap
izleyici bunu görüyor, deliriyor, kocasına gidiyor. “Bak el alem
neler yapıyor” diye çıkışıyor. Bir de çok güzel bir belgesel seyret-
miştim. Türk dizilerinin Ortadoğu’daki etkisi üzerine. Dizi yüzün-
den karısını bile boşayan oldu, Tunus’ta, Cezayir’de.

**Çok güzel bir konu... Burada kısa bir ara vereceğim, sonra
tekrar devam edeceğiz Ortadoğu meselesine. Şimdi eril resto-
rasyonla ilgili bir şey soracağım. Bir eril restorasyon çabası, ya
da hamlesi olduğunu düşünmek gerekir değil mi? Yoksa bunu
sağlamlaştığını, yeni bir sistem olarak işlemeye başladığını mı
kastediyorsunuz, yoksa kendi içinde krizli bir hamle mi söz
konusu, hani bir çaba var ama sonuç almayan, sonuç vermeyen
bir çaba mı var demek istiyorsunuz daha çok?**

Kendisi krizli bir hamle. Yani, devamlı bir şeyleri zorlamaya,
ittirmeye çalışıyorlar, çünkü bunun iki ayağı var. Bir ayağı devlet
ayağı, yani tepeden inme eril restorasyon. Bu da size bahsettiğim
çeşitli ideolojik yollarla dayatılmaya çalışılan bir şey. Bir de halktan
gelen eril restorasyon var. Ben ona sokağın eril restorasyonu
diyorum. Bu şiddet olaylarında kendini çok belli eden bir durum.
Yani birtakım erkeklerin kadınlar üzerinde, akrabası olmasa bile,
hiç tanımadığı bir kadın üzerinde adeta polis rolü üstlenmesi, yani.
Bu işi İran’da bile bazı özel polisler yapıyor. Alelade Mehmet
Efendi, Ahmet Bey yapmıyor, yani İslami kurallar içinde kıyafet
disiplini olan İran’da bile bu herkesin kendine tanıdığı bir hak değil.
Ama Türkiye’de giderek bir nevi bireysel ahlak polisliği var. Ben
ona sokaktan gelen eril restorasyon diyorum. Ama tabii ikisi
birleşiyor, çünkü kendisine sempatiyle bakılacağını hisseden
erkekler belki daha rahat hissediyor. Yani ben öldürürüm, biraz

yatsam bile cezam fazla olmaz... veya “namusum” derim hafifletici sebep diye atlatırım. Yani böyle bir güven de var bazı odakların kendisine arka çıkacağı şeklinde. O zaman işte alttan gelenle üst düzey birleşiyor. Ama, bu stabil bir rejim değil. Sürekli çekişme ve tepki yaratan ve geri tepki yaratan bir sistem.

Aslında kendisi tepkisel olan bir sistem.

Evet, kendisi tepkisel olan bir sistem.

Şimdi bunu söyleyince şöyle bir problem çıkıyor: Şimdi, birçok feminist kadına yönelik şiddeti, ataerkil sistemin kurucu ve yapısal bir unsuru olarak görüyor. Onu bir kriz semptomu olarak değerlendirince siz -ben de kriz semptomu olarak değerlendiriyorum- bu bir tartışmaya yol açıyor ya da bir kafa karışıklığına. Yani şiddet, olağan bir sistemin bir parçası mıdır, olağan ataerkilliğin olağan işleyişinin bir parçası mıdır yoksa olağan ataerkilliğin krizine dair bir semptomu mudur? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Ben şiddetlerin aynı şiddet olmadığını iddia ediyorum. Şiddet kalıplarının değiştiğini iddia ediyorum. Yani klasik ataerkillik diyebileceğimiz sistemin kendine özgü bir şiddet rejimi vardı. Bu şiddet şöyle bir şeydi: Kolektif grupların, aşiret, aile, mahalle gibi birimlerin kadınların kontrolü üzerinde iddialarının vücut bulması. Genellikle namus kavramı etrafında, hatta mahallenin namusuna kadar. Bunun altında yatan mantık, kadınların kendi bedenleri üzerinde tasarrufu olmadığı ve aile, aşiret vs. gibi birimlerin kadınları eğer yoldan çıkarlarsa disipline etme hakkı olduğu. Dolayısıyla çoğu şiddet aşiretin içinde, ailenin içinde, köyün içinde, mahallenin içinde olurdu. Birbirini tanımayan insanlar arasında toplumsal şiddet polisiye vakaların dışında daha az görülüyordu. Fakat daha yakın zamanlarda bir toplumsal şiddet salgını başladı. Hatırlarsanız, Meksika’da başladı. Meksika’nın Amerika Birleşik Devletleri sınırında birçok ihracata yönelik fabrika kuruldu

1980 sonrasında...

Evet, birçok genç kadın çalışıyordu orada. Ve bir ara, bir cinayet salgını çıktı. Salgın gibiydi. Peş peşe, peş peşe, peş peşe bu kadınlar öldürülüyordu.

Kim tarafından?

Belli değil. Birtakım erkekler tarafından. Tabii, ister istemez fabrikaya gidiyorlar, geliyorlar, geziyorlar ve hedef haline geliyorlardı. Hatta buna İspanyolca “*femicidio*” yani *femisid*, (kadın katliamı) adı takılmıştı. Aynı şekilde Güney Afrika’da da müthiş bir toplumsal şiddet dalgası olmuştu. Hatırlarsanız Hindistan’da gece otobüsle evine dönen bir doktor kızın bir grup saldırgan tarafından iğfal edilme olayı olmuştu.

Son dönemlerdeki şiddet biçimlerinin aslında yeni biçimler olduğunu söylüyorsunuz.

Ben yeni biçimler olduğunu söylüyorum. Dolayısıyla...

Ve olağan ataerkilliğin işleyişiyle açıklanamaz diyorsunuz.

Açıklanamaz diyorum. Hatta ben iki terim kullandım. Biri “*patrilarchy as usual...*” “*Business as usual*” kelimesinden yola çıkarak, olağan ataerkillikle, bu fazdaki hareketleri birbirinden ayırıyorum.

Çünkü bu fazdaki hareketler krizle ilgili, ataerkilliğin kriziyle ilgili diyorsunuz.

Ataerkilliğin kriziyle ilgili. Şöyle ki kendini devam ettirmek için ve yeniden üretmek için başvurması gereken çareler daha şiddetli ve daha ideolojik. Yani bütün imkânları seferber edeceksin, bütün kurumları seferber edip bir şekilde o baskıyı uygulayacaksın yahut da yalın şiddet kullanacaksın! Oysa hegemonya kavramını düşündüğünüz zaman, yani içselleştirilmiş bir sistemin işleyişini, hegemonya şiddet gerektirmez.

Evet ama şiddet tehdidini içerir...

İçerir tabii ama günlük hayatta yalın şiddete başvurmaya çok fazla gerek yoktur. Çünkü kadınlar zaten özümlemişler, yerlerini bilir, zaten seçenekleri yoktur. Boşanmak istese gidecek yeri yoktur. Evine dönse kendi annesi babası kabul etmeyecek belki. Yani sistem öyle bir şekilde çalışıyor ki zaten pasif duruma düşürüyor şiddet göreni. Şimdi tabii farklı bir durum çıkıyor, o da niye? Çünkü kadınlar artık kamuda ve görünür halde. İstesen de istemesen de cins ayrımının olduğu ülkelerde bile çocuğunu okula götürüyor, pazara gidiyor, çarşıya gidiyor. Yeri gelince Arap baharında gördüğümüz gibi birtakım protestolara katılıyor. Yani bir sosyal aktör olarak kadınlar eskisinden çok daha fazla ortada. Dolayısıyla köyün, mahallenin, sokağın koruyuculuğu meselesi de fiilen kırıldı. Artık çok farklı beklentileri, çok değişik davranış kalıpları olan birtakım insanlar kamu alanında bir arada.

Peki AKP döneminin, özellikle son dönemlerin öne çıkan bu dinsel, İslami vurgusu, tabii ki otoriterleşmeyle birleşen vurgusu toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinde nasıl etkiler yaratıyor sizce? Bu krizi artıran bir şey mi, nasıl?

Şimdi bir kere, böyle bir girişim olduğu vakit, bundan ekmeğini yiyen bir kesim doğuyor ister istemez. Örneğin, büyük bir vaize grubu, kamu sektöründe çeşitli aile irşat ve danışmanlık bürolarında çalışanlar vs. Yani ideolojik sektörlerde çalışanlar. Ama hayret edecek şekilde benim tanıdığım kadrolar rasında bile çok değişik ele alışlar oluyor. Mesela Ankara ekolundan çıkan vaizeler çok daha modern, çok daha açık görüşlü, kadını eve hapsedme konusuna sıcak bakmayan kişiler olabiliyor... Yani yeknesak bir şey çıkmıyor ortaya.

Nitekim, Türkiye çok küreselleşmiş bir sistemin parçası olduğu için, rejimin kendi içinde çatlamalar olabiliyor. Bir örnek verelim hemen. Hükümetin desteklediği kadın STK'larının başında gelen KADEM, tabii birçok STK gibi, bir takım Avrupa projelerine katılıyor, bir takım yabancı donörlerin desteklediği projelerde çalışıyor.

Geçenlerde bir basın açıklaması yaptılar, Avrupa fonlarını aldıklarını kabul ettiler, diğer fonlara, başka yabancı fonlara başvurmadıklarını söylediler.

Evet, bu eril restorasyonun yarattığı çelişkilerden bahsediyorduk. Şimdi, dediğim gibi Türkiye küresel ilişkilerin içinde, birtakım anlaşmalara imzalar atmış bir devlet ve devlet tarafından kabul gören KADEM’in bu projelerde birtakım başka kurumlarla, Mor Çatı vs. gibi, kadına karşı şiddet konusunda birlikte çalışmalara girdiğini biliyoruz.

Hatta bir ara İslamcı basının bir kısmı İstanbul Anlaşmasına karşı yoğun bir propagandaya başlayıp, bu anlaşmanın erkeklerin haklarını ciddi bir şekilde zedelediğini iddia edip KADEM’i feministlikle suçlamıştı.

Evet, son birkaç ayda meydana gelen yeni gelişmeler bunlar.

Evet, yeni bir şey. Şimdi demek ki iktidar blokunun içinde bile, toplumsal cinsiyet konusunda nasıl tavırlar alınacağı konusunda pekâlâ ayrışmalar ve çatlamalar olabiliyor. Bu çok normal. Ayrıca devletin birtakım yükümlülükleri de var çünkü CEDAW anlaşmasına imza basmış, Birleşmiş Milletler’in bir üyesi, İstanbul Anlaşmasının ilk imzacısı Türkiye. Dolayısıyla bu STK’nın bu konuda yapılmış uyarlamaları, çalışmaları izlememesi için hiçbir sebep yok. O zaman ne oluyor, üstten baskı gelince, bir noktada “Eh, biz bu anlaşmayı gözden mi geçirsek, yırtıp atsak mı?” gibi gitmeler gelmeler oluyor. Aynı şekilde hatırlarsanız toplumsal cinsiyet kavramı ve toplumsal cinsiyet eşitliği kavramları Milli Eğitim yoluyla da birtakım okuma kitaplarına, ders programlarına filan konmuştu, o da bitirildi. Dolayısıyla devamlı bir itiş kakış söz konusu.

Evet, çok yeni ortaya çıkan bir itiş kakış söz konusu. Hükümet yanlısı çevrelerden daha önce olmadığı kadar sert, hükümete yönelik sert bir saldırı gelmeye başladı.

Evet, ben tabii bunu yorumlayabilecek durumda değilim. Çünkü, şimdi ne demek bu, yani Türkiye Birleşmiş Milletler'den mi ayrılınsın, attığı imzaları yırtıp atsın mı?

Aslında tabii, o çevreler bu tür daha radikal görüşler de ifade ediyorlar. Yani Türkiye'nin Avrupa etkisinden tamamen sıyrılması gerektiğini, bütün bu yabancı kavramların emperyalizmin bir oyunu olduğunu falan, aşırı milliyetçi ve İslamcı bir çerçevede dile getiriyorlar. Ve hükümet çevreleri şimdilik, KADEM'de görüldüğü üzere bir miktar direniyor.

Diğer taraftan, yine sosyolojik meseleye geri dönelim, yani yapılan öneriler günlük yaşam açısından pratik değil. Yani bazı köşe yazarlarını okuduğumda, onların özlediği toplum biçiminin gerçekleşmesi mümkün değil artık. Çünkü genç kuşak artık kendilerine bu şekilde karışılmasını istemiyor. O zaman ne yapıyor KADEM çevresi, geylere karşı çok açık tavır koyarak ve geylere karşı cephe alarak ve aile söylemini pompalayarak kendileri hakkında, “siz bizi feminist zannetmeyin” mesajları vermeye çalışıyorlar. Yani bir yandan kendilerini sağlama almaya çalışırken yani kadına karşı şiddet gibi konularda aynı çizgide kalmaya çalışırken diğer yandan kendilerini feministlerden ayırtırmak için her türlü çabayı sarf ediyorlar.

Özellikle LGBTİ insanları ve onların haklarını kurban olarak öne sürüyorlar.

Evet. Burada toplumsal cinsiyet alanı içinde bir politik itiş kakış söz konusu. Nitekim İstanbul'da seneler boyunca yapılan gey şenlik her sene, Ortadoğu'dan, Lübnan'dan, İran'dan herkesin geldiği, durdu olduğu gibi.

Ne yazık ki evet, son birkaç yılda aktif olarak engelleniyor. Buna rağmen birçok yerde hareketlilik, direniş devam ediyor. Peki bu genç kuşak meselesi, yeni eğilimler, kimliklerin dönüşümü, İslami kesimdeki sekülerleşme eğilimleri... Bu konularda ne gibi gözlemleriniz var?

Bakın, benim gözlemlerim Gezi olayıyla başladı. Çünkü Gezi olayında çok bariz bazı şeyler vardı ortalıkta. Bir kere, bu yeryüzü sofrası olayı. Son derece önemli, her yaştan, her cinsten, açık, bir diyalog özlemi vardı. Bir de kadın erkek birlikte yapılan bir eylem vardı. Bu tabii, karikatürlere, şarkılara yani sanatsal ifadelere yol açtı. Bunlara baktığımızda burada bir özgürleşme ve yetke altında olmama iradesi vardı. Erdoğan'ın padişah imajları, baba figürünü reddetme, otoriteyi reddetme. Bu aslında Ortadoğu'da da çok yaygın olarak gördüğümüz bir olay oldu (örneğin Mısır'da Tahrir meydanında). Yani genç kuşak "Ben kimsem oyum, sen bana kiminle el ele tutuşacağıma, metroda kız arkadaşşıma öpücük kondurup kondurmayacağıma karışamazsın" diyor. Mesele nasıl yaşanacağı değil, buna kimin karar vereceği. Yani benim gördüğüm, seküler gençliğin hiçbir şekilde, başı bağlı kızlarla yan yana olmaktan rahatsızlık duymadığı, aslında birbirlerini kabul ettiği. Verilen mesaj şu: herkes kendine uygun yaşam biçimini seçer ve yanındakine saygılı olur. Mesele dayatmamakta! Ve gençlerin bu dayatma konusunda büyük alerjileri var. Ben öyle birliktelikler gördüm ki gençler arasında, mütebedeyyin çevreden gelmiş bir gey arkadaş, başı bağlı bir kız, açık dolaşan bir kız, bir arada oturup şakalaşıp hiçbir sıkıntı çekmeden bir arada olabiliyorlar. Bu bir gerçek.

Bu, neye rağmen ve nasıl olabiliyor? Çünkü son yıllarda eğitim üzerinde de aile politikaları üzerinde de İslamcı, baskıcı politikalarla kısıpaca alma durumu var. Eğitim alanında ve gençlere yönelik özellikle. Buna rağmen siz bir direniş olduğunu ve karşı bir eğilim olduğunu gözlemliyorsunuz.

Şimdi aslında öyle bakmamak lazım. Çünkü AK Partinin ilk yıllarında göreceli refah çok arttı. Böyle olunca orta sınıflaşma olayı hızlandı. Orta sınıflaşmayla birlikte dünyaya açılma, yeni iletişim imkanları, tüketim çeşitliliği ve bolluğu, daha çok seyahat etme, gitmeler, gelmeler... Yani benim görebildiğim kadarı gençlik her türlü kültürel ürüne ulaşabiliyor. İsterse ilahi dinliyor, isterse Ankara türküsü dinliyor, isterse rock dinliyor. Ortada müthiş bir kimlikler pazarı da var. Modalara uyuluyor, modalar çeşitli şekilde melezleşiyor. Yani artan bir çeşitlilik, çok seslilik var. Ve bu çok

seslilik AKP döneminde devam etti. Aslında Erdoğan yönetiminden başka bir şey görmeyen çocukların yepyeni bir psikolojileri olduğunu görüyoruz. Eğilimler bu yönde iken sistemin giderek otoriterleşmesi ve liyakat ilkelerinden giderek uzaklaşmasıyla birlikte bu gençler önlerinin kapandığını hissettiler ve bu öfke yarattı. Gezi’de liseliler de vardı ve sınavların çalınması, yolsuzluk yapılması ayyuka çıkmıştı, “Ben çalışsam ne olacak, diploma alabilecek miyim? Mezun olursam iş bulabilecek miyim?” gibi tedirginlikler su yüzüne çıkmıştı. Türkiye’de uzun zaman ciddi bir meritokrasi vardı. Cumhuriyetin yarattığı eğitim sisteminin en büyük hediyesi büyük bir sosyal hareketlilikti. Yani Demirel gibi köy kökenli insanlar Teknik Üniversiteden mühendis olarak çıkabiliyordu. Şimdi başa geçenlerin kökenlerine baktığımız zaman, hepsi o eğitim sisteminin yarattığı imkanlardan faydalanarak sınıf atlamış insanlar. Şimdi bırakın sınıf atlamayı, kendi sınıfını yeniden üretmekte zorlanan kesimlerle beraberiz. Hatta aşağı doğru hareketlilik ve orta sınıfın kaymasına şahit oluyoruz. Kamusal eğitimin çöküşüyle birlikte, özel eğitime kaymış kalitesi her zaman e iyi olmasa da çok pahalı bir eğitim gören, dolayısıyla beklentileri çok artmış diğer yandan imkanları giderek daralan bir genç kesim var. Bu genç kesim tabii isyan ediyor ve uyanık olduklarından sistemdeki falsoyu hemen yakalıyorlar. Yolsuzluk, haksızlık olaylarına çok duyarlılar. Dolayısıyla ‘biz genciz ama bizi ne bekliyor?’ sorusu ortaya çıkıyor. Bütün bunlar bir araya gelince, ortaya büyük bir, radikal potansiyel çıkıyor ister istemez.

Çok güzel. O halde içinde geçmekte olduğumuz bütün bu karanlığa rağmen hem küresel düzeyde hem Türkiye’de özellikle, geleceğe dair biraz umutlu olduğunuzu görüyorum, gençler üzerinden, kadınlar üzerinden. Öyle diyebilir miyiz, yani umutlu musunuz?

Şimdi şöyle, insan birikimi olarak tabii umutluyum. Yeni bir genç kuşak var. Bu genç kuşağın birçok konuda, kadın erkek ilişkileri dahil çok farklı bakış açıları var. Ama daha az iyimser olmamın sebebi şu: Bu birikim var ama bunu nasıl kanallize edeceksiniz? Çünkü kurumları yıkmak çok kolay. Yerine yenilerini koymak hiç kolay değil. Eğitim sistemine bakalım. Parasız milli

eđitim kavramı çoktan bitti. Eđitim kalitesi çok dűřtű bildiđiniz gibi, bűtűn PISA puanlarına gűre Tűrkiye gerilerde. řimdi, param-parça olmuř bir eđitim sistemini tekrar sađlıklı ve iřler hale getirmek bir nesil sűrebilir. Bu űyle beř senede on senede olacak iřler deđil. Nasıl toparlanır?

Evet asıl sorumuz bu hep. Bűyűk bir űkűntű yařıyoruz ve bunu nasıl durduracađız, nasıl geri saracađız, yeni bir řeyi nasıl kuracađız, hepimizin gűndeminde olması gereken sorular ama ne yazık ki řu sıralar, řu gűnler űzellikle, dűnkű dava, Osman Kavala, Gezi davası ve sonrasında olanlar birçok kiřinin moralini bozdu tabii. Bugűnlerde pek, bu sorulara pek iyi yanıtlar veremiyor olabiliriz.

3. bölüm

arap baharı ve cinsiyetler arası koalisyon

11 Mart 2020

Siz Arap Baharı sırasında ve sonrasında bölgeyi incelediniz. Hem toplumsal cinsiyet hem demokrasi açısından değerlendiren yazılar yazdınız. Genel bir değerlendirme yapabilir misiniz? Arap Baharı’nın sonrasında bölge ülkelerinin sosyoloji ve siyasi atmosferi nasıl değişti ve bu cinsiyet ilişkilerine nasıl yansdı? Türkiye ile benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

Evet, şimdi aslında benim bu “eril restorasyon” kavramını ortaya atmamın sebebi, Arap Baharı sonrasında, yani 2011-2014 arasında yaptığım çalışmalar oldu. Benim orada gözüm açıldı. Oradaki devletlere baktığımız zaman aslında birtakım rantıye devletler... Yani Mısır’da asker kökenli ama adeta hanedanlık şeklini almış tek partili, baskıcı rejimler. Tunus’ta da öyle. Her tarafta, kendi vatandaşlarının hiçbir isteğine cevap veremeyen, hiçbir şekilde geliri adil dağıtamayan ve aslında baskı yoluyla ayakta kalan rejimler gördük. Bu rejimlerin çatırdaması tabii, alttan gelen baskı ve talepler sonunda yani Tunus’ta Bin Ali’ye karşı başlayan bir kıvılcımla başladı ve yayıldı. Şimdi tabii bunlar bastırıldı. Tunus’ta uzlaşmayla, Mısır’da bir darbeyle, bir şekilde kontrol altına alındı ama bunu yaratan problemlerin ortadan kalktığı kanaati yok bende. Tabii o sırada Türkiye çok farklı bir konumdaydı. Ortadoğu’da tek seçimle işbaşına gelen, yarattığı milli serveti dağıtmaya bir şekilde, sosyal politikalar yoluyla çalışan ve İslami yönelimle demokratik yönetimi birleştiren bir rejim gibi duruyordu. Dolayısıyla o sırada Türkiye Arap dünyasına çok ümit veriyordu. Hatta adına “*Türk Modeli*” denilen formül hakkında Arap dünyasında ve özellikle Tunus’ta çeşitli çalışmalar yapılıyordu fakat ne yazık ki çok kısa bir müddet sonra Türkiye’nin kendi yönelimi değişti. Zannediyorum Arap Baharıyla birlikte Türkiye kendi durumunu doğru okuyamadı ve *İhvan* yani *Müslüman Kardeşler* çerçevesi içinde, kendinin başat durumda olduğu, Sünni dünyasının odak noktası olacak bir Türkiye ve genellikle *İhvan* denetimi altında bir Arap dünyası düşlemeye

başlandı. Fakat bildiğiniz gibi bu gerçekleşmedi ve Müslüman Kardeşler Mısır'daki darbeden sonra İstanbul'da konuşlandı. Yani Arap muhalefetine hem basını hem kadroları uzun müddet İstanbul'daydı. Fakat ondan sonra Türkiye'de gelişen sosyal hareketlerle birlikte bir yön değiştirme olayı söz konusu.

Gezi'den itibaren, öncesi de var.

Gezi bir kırılma noktası, öncesi de var. Bu tabii, tabandan gelen hoşnutsuzlukların artık bir dışa vurma anı oldu. Arkasından da hükümetin o zamanki ortağıyla yani şimdi FETÖ dediğiniz oluşumla ilişkisi bozulmuş ve 2013 Aralık'ta yolsuzluk iddialarıyla ortaklık dibe vurmuştu. Bizi 15 Temmuz 2016 darbe teşebbüsüne götüren olaylar büyük bir temizlik hareketi başlatmıştı. Bir yandan anti-FETÖ temizliği diğer yandan Doğu'da kızıştırılan çatışma ortamı bir olağanüstü hâl yönetimi yarattı ve uzun zaman hukuk askıya alınarak ülke KHK'larla idare edildi. Bu durum bizi bir rejim değişikliğine sürükledi ve parlamenter demokrasiden başkanlık rejimine geçildi. O zamandan beri perde perde bağımsız yargı ve medya gibi demokratik kurumların, hukuken yani Anayasa yoluyla ortadan kaldırıldığı bir sürece şahit olduk.

Bu süreç Ortadoğu ülkelerinde özellikle sizin yakından izlediğiniz hangi ülkelerde gerçekleşti?

Mısır var, Tunus var. Lübnan ve Irak'ta olanlar da çok önemli, onları da izliyorum.

Toplumsal cinsiyet ilişkilerine nasıl yansdı o dönem?

Arap Baharına dönersek *Müslüman Kardeşler* çok geç katıldı bu olaylara. Hiç umulmadık bir şekilde, ilk başta nereden geldikleri adeta belli olmayan bir genç grubunun sosyal medyada çalışarak ve Tahrir'e giderek inisiyatif aldığını ve bunların kızılı erkekli hep birlikte uyum içinde hareket ettiğine şahit olduk. Müthiş bir heyecan yarattı bu. Mesela Tahrir meydanında namaza duranları dua etmeyenler polise karşı koruyor. Sonra olaylar müthiş keskinleşti ve şiddet ve cinsel şiddet başladı.

Bu şiddet kimden geliyordu hocam?

Şimdi, bu şiddetin kaynakları çeşitli. Daha Mübarek zamanında devlet koruması altında “*baltagiya*” adı verilen birtakım, ne diyeceğiz...

Paramiliter gruplar?

Paramiliter bile değil çünkü paramiliterlerin de bir eğitimi olur, bu bir lümpen ordusu. Adamlara para veriyorlar, git bunları dövüyorlar. Bunlar da geliyor, dövüyorlar, vuruyorlar, kırıyorlar.

Özellikle kadınlara yönelik bir şiddet mi?

Kadınlara karşı çok organize bir şiddet vardı. Şöyle ki, bir kadını halka içine alıp, ikinci bir halka başkalarının gelip kadını kurtarmaması için uğraşıyor ve ortadaki kadını didik didik ediyorlar. Elle sataşma, üstünü başını yırtma vs.

Yani aslında bunu yapan kişiler doğrudan devlet tarafından görevlendirilmiş kitalar gibi mi davranıyorlar?

Çeşitli odaklar var tabii. Bu bir yıldırma hareketi. Yani meydana çıkarsanız böyle olur. Bir yıldırma hareketi de ordu denetimi zamanında oldu, ordu olaya el koyunca meydana buldukları kadınları göz altına alıp bekaret testi yapmaya başladılar. Tabii orada kıyamet koptu. Ama orada verilen mesaj şuydu: Sizin burada olma hakkınız yok, oradaysanız hayat kadınısınız. Bekaret testi de yaparız, saldırırız da. Fakat orada ilginç olan şu: erkekler koruma grupları kurmaya başladılar, (örneğin Tahrir Bodyguard gibi), saldırıya uğrayan kadınları koruyan, saldıran erkekleri de cezalandıran erkek grupları ortaya çıktı. Bu şekilde oradaki protestocular, bu dayatılmaya çalışılan kadın erkek ayrımını toptan reddettiklerini ifade ettiler. Mısır’da kadına karşı şiddet, kolay kolay telaffuz edilmezdi ancak o sırada bir takım STK’lar açık ve seçik bir şekilde bu şiddetin politik şiddet olduğunu söylemeye başladılar. Yani bu söylemi ataerkillikti, erkeklikti, namustu ezberinden kurtarıp bu doğrudan doğruya bizi demobilize etmek ve yıldırma için yapılan bilinçli bir siyasi hareket dediler. Ve ben orada ilk defa cinsiyetler

arası koalisyonlar fikrine daha sıcak bakmaya başladım. Yani şöyle; bu bir kadın meselesi değil, erkek meselesi değil, bu kadına karşı şiddetin bir otoriterlik aracı olduğuna uyanmış erkeklerin ve kadınların meselesi. Aslında ben buna daha evvel bile uyanmıştım. İran’da hatırlarsanız 2009’da Yeşil Hareket diye bir hareket olmuş ve orada büyük protestolar olmuştu. Yine kadınlı erkekli protestolar. Bu arada bir öğrenci liderini hükümet yakalamaya çalışıyor ve o kaçıyor. Karalama olsun diye, ki bu Mecid adında bir çocuktı, onun hicapla yani örtünerek kadın kılığında kaçtığının propagandasını yapıyorlar. Akılları sıra onu bu şekilde küçük düşürecekler. Ne oldu? Facebook’ta bir sürü İranlı erkek, sakallı bıyıklı halleriyle örtülü resimlerini çektiler ve “hepimiz Mecid’iz” dediler. Burada ne diyor bu erkekler, “sen bizi işbirliği yapmaya davet ediyorsun, kadınlığı kullanıp küçük düşürme mekanizmalarıyla bizim o adamı ayıplayacağımızı zannediyorsun oysa biz senin ne yaptığını biliyoruz, hepimiz Mecidiz”, diye cevap veriyorlar. İranlı erkeklerin böyle, kapanmış olarak protesto yapmaları beni çok şaşırtmıştı. Diğer taraftan Türkiye’de de öyle kısa süreli erkek hareketleri olmuştu. Hatırlarsanız, “biz de erkek değiliz” gibi. Bu şunu gösteriyor: Artık kadınlığın, erkekliğin, cinselliğin kontrolü meselesinin toplumsal cinsiyetin de ötesinde doğrudan doğruya nasıl bir toplum, nasıl bir devlet olacağı nasıl bir düzende yaşanacağı tartışmalarının artık merkezinde olduğu. Erkeklerde hem ciddi bir uyanış hem de korkunç bir polarizasyon var. Bu bütün dünyada var. Mesela Amerika’da internete baktığınızda, vahim işler oluyor. Bir yanda feministleri destekleyen erkekler var, diğer yanda şiddetli mizojen (kadın düşmanı) gruplar var. Sitelerine girdiğiniz zaman, açık ve seçik, tecavüz edin, vurun, kırın, öldürün şeklinde mesajlar veren, çok öfkeli ve çok tehlikeli bir erkek topluluğu var. Kendilerine incel diyen bu adamlar birkaç kere katliam yaptılar.

“Involuntary celibate”... Yani, gönülsüz-zoraki bekarlar

Zoraki bekarlar... Bu zoraki bekarlar ne diyor? ‘Biz istediğimiz anda istediğimiz herhangi bir kadına saldırabiliriz, bu bizim hakkımız’. Şimdi bu dünya görüşleri o kadar farklı erkek blokları yaratıyor ki, ister istemez bu eril blokta bir çatlama olduğunu gösteriyor. Yani toplumsal cinsiyet bloklarını zaten kadın erkek

olarak basitleştiremeyiz, bir de işin içine gay ve trans hareketini soktuğunuz zaman tam bir çorbaya dönüyor.

Şimdi tekrar Ortadoğu'ya gelirsek, biraz İran üzerine konuşabiliriz. İran ve sizin izlediğiniz diğer coğrafyalar üzerine. İran'da 2009'dan itibaren bu süreci izlediğinizi söylediniz. Son dönemde de artan bir hareketlilik var, kadınlar ve gençler üzerinden. Bu son olayları nasıl değerlendiriyorsunuz, özellikle İran'daki başörtüsünü açma gibi olayları?

İran'daki kadın direnişi hep vardı. Gerçekten diyebilirim ki 80'li senelerden itibaren var. Fakat rejimin konumu değişiyor, orada da birtakım zikzaklar yapıyorlar. Mesela ilk başta kadınlara kesin cinsiyet ayrımı dayatıldı. Tabii olmadı, araya İran-İrak harbi girdi, çok adam öldü, müthiş şehit verdiler. Kadın taksi şoförlüğü dahil kadar her türlü mesleğe girdi. Üniversitede okuyan kadınların sayısı hızlı bir şekilde arttı. Ve artık bu dayatmalara protestolar başladı. Şimdi diyorlar ki, yok efendim bunu dışardaki İranlılar yapıyormuş, içerideki hareket değil. Bu doğru değil, içerideki hareket de çok kuvvetli. Burada İran İslami Cumhuriyetinin kendi zikzaklarına bakmak lazım. Adamlar kesin baskıdan ve ayrımcılıktan yola çıkıyor. Tutturamıyorlar o zaman diyorlar ki peki o zaman kadınlar çıksın, hatta açık havada idman mı yapmak istiyorlar onu da yapsınlar. Bazı kuralları askıya alıp kadınlara özel parklar açıyorlar. Bu sefer kadınlar yeterince güneş ışını almazlarsa kemik erimesi olur gibi bir sağlık söylemi üzerinden kadınlara yeni alanlar açıyorlar. Ama o zaman ne oluyor? Kadınları özel alandan çıkarıp kamuya davet ediyorlar, ama kendi çizdikleri bir çerçeve içinde. Aynı şekilde otobüslerde işte kadınlar arkada erkekler önde otursun diyorlar. Ama onu da tutturamıyorlar. Otobüste yaşlı kadın diyor ki, oğlum deli misin ben oraya kadar gidemem ben burada oturacağım diyor. Şoför aman hanım işimden olacağım, n'olur arkaya git diyor" Birtakım denemeler yapıyorlar ama olmuyor. Bir ara "bedhejab" (kötü veya yanlış örtünme)' diye bir mesele çıkmıştı. Birçok kadın yarıya kadar saçını gösteriyor, kara gözlükler takıp çok şık dolaşıyordu. Nitekim bu 2009'daki protestolara katılan kadınlara baktığımızda makyajları yerinde, başörtüleri kafalarının yarısını göstere-ni defileye çıkmış gibi simalar göze çarpıyordu. Onları polis

kullanarak evlerine yollamak da çare değildi. İş o kadar çılgırından çıkmıştı ki bir ara acaba tek tip bir üniforma mı giydirsek gibi anlamsız tartışmalar bile çıkmıştı.:

Yani zorbalık kullanmak da rejimin amacına hizmet etmiyor. O zaman ikide bir de bazen çok sertleştiriyorlar, birdenbire ahlak polisleri ortalıkta dolaşıyor, sonra olmuyor gevşetiyorlar.

Anladım. Daha önce sözünü ettiniz, şimdi biraz daha açar mısınız? Türk dizilerinin Ortadoğu coğrafyasına, Arap coğrafyasına olan etkileri... O konuda ne gibi gözlemleriniz var?

Müthiş. Arap ülkelerinde bu diziler yoğun bir şekilde seyrediliyor. Bu konuda tabii çeşitli çalışmalar oldu. Ben bir tanesini hatırlıyorum. Bu dizilerde cinsiyetler arasında farklı bir etkileşim modeli görüyorlar. Bahsettiğim araştırmada dizi ramazanda çekiliyor, delikanlı iftara gidiyor, babasının elini öpüyor ve arkada ezan sesleri duyuluyor. Başka bir bölümde ise sevgilisini öpüyor ve ondan özür diliyor. Diyor ki, “sevgilim kalbini kırdıysam kusura bakma özür dilerim” diyor. Arap seyircinin arasında bu konuda bir fokus grup gibi bir şey yapmışlar, kahve içmekte olan birtakım Arap hanımlarla: Bir tanesi ‘ben dedim ki kocama görüyor musun bak, el alemin oğlu ne yaptı, karısından özür diledi.’ diyor

Hangi ülkede?

Zannediyorum, bu kadın Suudi Arabistan’dan ama başka çok örnekleri var. Bir tanesi kocasını boşuyor, bu Fatmagül dizisi yüzünden zannediyorum. “Fatmagül’ün Suçu Ne.” Bu şiddet gören bir kadın. O (yani Fatmagül) yaparsa ben niye yapmayayım diyor söyleşide. Ve bunun gibi bir sürü örnek. Veyahut da bir Cezayirli adam, neydi o çok popüler, çok yakışıklı bir delikanlı yüzünden karısını boşamaya kalktı?

Kıvanç Tatlıtuğ?

Kıvanç Tatlıtuğ’un resmini buluyor karısının cep telefonunda. Bu ne diyor? Canım bu işte dizi aktörü. Adam ne demek diyor ve boşanma raddesine geliyorlar. Dolayısıyla Türkiye’nin daha

yumuşak kalıpları hem Müslüman olması hem aynı zamanda daha eşitlikçi, erkeklerin icabında karılarından özür dileme durumunda kaldığı veya romantik bir şekilde yaklaştığı bir ortam akıllarını başlarından aldı.

Sanırım bu nedenle olsa gerek, son birkaç yılda bazı ülkeler Türkiye’den dizi almaya son vermişler.

Ama onun sebebi başka.

Nedir?

O doğrudan doğruya jeopolitik. Yani bugün Mısır mesela, bu diziler aslında Osmanlı propagandası yapıyor, bizi tekrar, sömürge gibi görüyorlar, müstemleke durumundayız, bunlar güzellemeden ibaret diye dizileri reddediyor.

Neo-Osmanlıcılığa karşı bir şey olarak diyorsunuz.

General Sisi darbeyle *Müslüman Kardeşler*’in yönetimini de-virmiş bir kişi. Türkiye ise *Müslüman Kardeşler*’in safına geçerek Sisi’ye karşı her fırsatta muhalefēt etmiş bir ülke. Yani Mısır’da en büyük dert dizilerde kadın-erkek ilişkilerinin gösteriliş biçimi değil, bu kültür ürünlerinin Osmanlıcı ve Müslüman Kardeşler hamisi olarak gördükleri bir Türkiye’den gelmesi.

Suudi Arabistan’da?

Suudi Arabistan’da çok daha ciddi sorunlar var. Çünkü orada biliyorsunuz bir velayet sistemi var. Örneğin kadınların seyahat etmesi erkek bir velinin iznine tabi. Yakın zamana kadar araba kullanmaları bile yasaktı. O bağlamda tabii kadınların özgürce gezmesi, istediği adamla tanışması, severek evlenmesi, son derece devrimci kavramlar

Rahatsız edici...egemen sistem açısından rahatsız edici.

Tabii, başka yabancı kaynaklı dizileri seyredince aynı şekilde dokunmuyor. Yani ne bileyim Meksika serisi ya da Amerikan serisi olunca daha az ses getiriyor. Ama Türkiye dizisi olunca, arka

planda Müslüman toplumu görüyorlar. Orada can evlerinden vurulmuş oluyorlar. “Demek ki başka yaşamlar mümkünmüş” diyorlar.

Evet evet, çok tehdit edici.

Çok tehdit edici.

4. bölüm

kıskaçtaki kadın hareketi

18 Mart 2020

O zaman daha küresel olarak konuşmaya başlayalım istiyorum. Türkiye’den başladık, Ortadoğu coğrafyasından söz ettik. Şimdi Batı’yı da içine alacak şekilde, Latin Amerika’yı da bütün bir küresel ölçekte çok ilginç bir şey gözlemliyoruz. Bunlar farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler, farklı dinler, farklı rejimler, liberal, demokratik rejimler ya da otoriter rejimler fakat hepsinde değişik düzeylerde ama benzer bir tepki, bir hareket yükseliyor. Otoriter-popülizm dediğimiz tepkiler yükseliyor ve otoriter rejimler olarak karşımıza çıkıyor, Türkiye’de de başka yerlerde de. Ve bu rejimler ya da yükselen hareketler zorunlu olarak hem demokrasiye karşı hem toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı önemli bir tehdit oluşturuyorlar. Çeşitli kazanımlara karşı bir tarihsel gerileme eğilimi yaratıyorlar. Siz bu yükselişi nasıl çözümlüyorsunuz? Yeni tehditler ve yeni reaksiyonlar karşısında feminizm ne tür bir zorlukla karşılaşılıyor ya da feminizm ve demokrasinin geleceği açısından ne tür engeller var? Ne tür fırsatlar var? Biraz bu alana girelim.

Şimdi tabii bu son gelişmelerde yeni dinamikler çıktı ama ben kadın hakları platformlarının açmazlarını daha erken bir tarihte görmeye başladım.

Ne zamandan itibaren?

Birleşmiş Milletler aracılığıyla bir cinsiyet eşitliği rejimi kuruldu 1970’lerden itibaren. Bu rejim 1975’ten sonra on yılda bir tekrarlanan Uluslararası Kadın Konferanslarında pekiştirildi.

Birleşmiş Milletler’e üye olan tüm ülkelerin devlet aygıtında cinsiyet eşitliğini denetlemek üzere birtakım bürokrasiler kuruldu ve ülke raporları düzenli olarak tanzim edildi.,

Uluslararası anlaşmalar yapıldı.

Evet *CEDAW* gibi anlaşmalar uluslararası bir çerçeve oluşturdu. Dolayısıyla her üye devlet bir şekilde bu sistemle bütünleşti. Ne var ki Orta Doğu'nun otoriter rejimlerinde bu kadın eşitliği platformlarının bürokraside olsun, STK'larda olsun başına yönetici elite yakın veya dahil (devlet başkanlarının eşleri ve akrabaları gibi) kadınları atadılar ve böyle güdümlü bir kesim oluşmaya başladı. Tabii bu şartlar altında yaşamaya çalışan STK'lar ve gerçek feminist bir kesim hep vardı ve çeşitli şekillerde hükümetlerle uzlaşmaya çalıştılar. Ama halk hep tepeden inme dayatılan kadın hakları meselesini bu otoriter rejimlerle eşanlamlı gördü zamanla. Mesela Tunus'ta Bin Ali gidince, zaten Tunus Ulusal Kadın Derneği'nin başında karısı vardı ve hemen çöktü. Bütün Arap ülkelerinde kadın hakları platformlarının otoriter hükümetler tarafından tutsak alınması olayını yaşadık. Bu Türkiye'de yoktu.

Evet, Türkiye'de böyle olmadı.

Türkiye'de böyle olmadı, yani tek istisnaydı. Sahici bir feminist STK sektörü ve devletin içinde Aile Bakanlığına geçmeden evvel kadın haklarını savunan bir bürokrasi vardı ama bu istisnaydı. Şimdi bir yandan bu kurumsallaşma olurken diğer yandan hızla ilerleyen neo-liberalleşme süreci içerisinde, sosyal devletlerin ortadan kalkmasıyla kadın STK'ları neo-liberalizmin bir nevi yardımcı bir unsuru haline geldiler. Örneğin sosyal yardımlar kesiliyor, STK'lar fakir kadınlara mikrokredi projesi açıyor. Dolayısıyla donör parasıyla yaşayan yaygın bir STK sektörü, bizim Türkiye'de "proje feminizmi" adını verdiğimiz olay çok yaygınlaştı.

Bütün dünyada yaygınlaştı.

Bütün dünyada, Latin Amerika'da da Arap dünyasında da Türkiye'de de. Hatta Türkiye'de Avrupa'ya uyum süreciyle birlikte arttı bile diyebilirim. Çünkü Avrupa'nın yardım paraları da STK'lara gitmeye başladı. Devletin bıraktığı boşluklara birtakım dini cemaatler girmeye başladı. Latin Amerika'da Evanjelist

Hristiyanlar ve Katolik Kilisesi bu fakirlere yardım işine, tabii ciddi bir şekilde girdi. Mesela Mısır’da bu tip hizmetleri, sağlık ocakları ve camiler eliyle Müslüman cemaatler, özellikle Müslüman Kardeşler vermeye başladı. Dolayısıyla özellikle daha az gelişmiş ülkelerde, devletin zorbalığının dışında anlamlı bir fonksiyonu kalmadığı durumlarda başka aktörler devreye girdi. Neo-liberalleşme kadın hakları platformlarının sosyal adalet amacından ayrılmasına yol açtı. Daha da kötüsü, Amerika’daki 9 Eylül 2001 terörist eylemlerden sonra, Amerika’nın Afganistan’a “biz Afgan kadınlarını kurtarıyoruz” başlığı altında ve sonra Irak’a böyle iddialarla girmesi Batıdaki feminist çevrelerde feminizmin emperyalizmin bir aracı olarak kullanılma iddiasını ı ortaya çıkardı. Şimdi bu üç etkiyi topladığımızda...

Üç etkiyi bir kez daha sayabilir miyiz?

Evet, üç etkinin birincisi kadın hakları platformlarının birçok ülkede baskıcı, demokratik olmayan hükümetler tarafından tutsak alınması

Evet, birinci etken bu.

Birinci... En eskisi o aralarında. Baştan beri...

Sosyal refah devletinin geri çekilişi.

Evet ve kadın STK’ların bir nevi sosyal yardım aracına ve devlet taşeronuna dönüşmeleri ve birçok sahada devletin gidemediği yerlere gidip ufak yardımlar yapmaları.

Ve üçüncü gelişme...

Üçüncü gelişme bu anti-emperyalizm söyleminin tavana vurma-sı...

Bunlar kadın hareketini kısıp aldı.

Bu üçüncüsünü biraz daha açar mısınız?

Şu anda, diyebilirim ki Batı’da akademik söyleme hâkim olan feminizmin bir araç olarak kullanılıp ezilen Müslüman kadınları kurtarma adına yapılan askeri müdahaleleri akladığı yolunda.

Sanki feminizm emperyalizmin bir aracıymış gibi...

Bir uzantısıymış gibi. Bunun üzerin zar zor, birtakım uluslararası anlaşmalara sığınmaya çalışan, dişiyle tırnağıyla ayakta kalmaya çalışan hak savunucusu Afgan kadınlar aniden emperyalizmin uşağı durumuna düşüyorlar.

Evet, bu son zamanlarda en yaygın söylem ve karşılaştığımız en ciddi engellerden birisi olarak, feminist hareketin ve LGBTİ hareketin emperyalizmin uşakları olarak, hatta kapitalizmin, neo-kapitalizmin araçları olarak kodlanması, gösterilmesi ve dışlanması. Bu çok yaygın bir şey oldu.

Çok yaygın bir şey. Biraz da kolaycı bir şey çünkü, bu söylem otoriter yönetimlerin rüyası.

Otoriter rejimler bizzat bunu istiyorlar.

Gayet tabii. Diyorlar ki, “Bizim dayattığımız düzen tek milli düzendir. Başka herhangi bir talepte bulunanları gayri-millî addediyoruz.”

“Otantik olan biziz, siz yabancısınız.”

İşte o kadar. Ama belki o suçlanan Afgan kadınlar savaş döneminde Pakistan’da, İran’da mülteci olarak dişiyle tırnağıyla mücadele vererek STK’larını kurmuş, müthiş hizmetler vermiş kadınlar. Şimdi sırf Taliban’ı Amerikan ordusu devirdi diye Taliban’a hoş geldin demek durumunda mı kalacaklar? Bu tutum kadın hakları savunucularını inanılmaz bir açmazda bırakıyor çünkü kadınlar kendine platform zaten kuramıyor. Çok marjinal bir kesim, çok baskı altında bir kesim, bir de üstelik Batı’daki feministlerin ideolojik baskısıyla, yerel despotların söylemi arasında sandviç olmuş, kısıpca girmiş durumdalar.

Evet, bu açıdan, batıda üretilen feminist kavram, kuram ve söylemlere ilişkin bir uyarıda bulunmak istiyorsunuz aslında.

Kesinlikle.

Orayı biraz daha açar mısınız? Ne tür kavramsal problemler var orada? Mesela ikili karşıtlıklar halinde düşünme problemi var, öyle değil mi? “Yerel olan vs yabancı olan” ayrımı ya da kültürel farkların özelleştirilmesi ya da abartılması gibi. Ya da yerel olanı savunmak, emperyalizm karşısında “yerel” olanı savunmak gibi. Bu tür ikilemlerin öne çıkarılması bir problem yaratıyor mu?

Bu ikilikler meselesinin ötesinde, bunun arkasında müthiş bir narsisizm yatıyor. Yani bütün dünyaya Batı odaklı olarak bakmak. Yerelde gördüğünüz her şey sanki Batı’nın bir etkisi. Sanki orası bomboş, kendi iç dinamikleri yok, çeşitlenmiş, içinde farklılaşmış, görüş ayrılıkları olan toplumlar yok, böyle karikatür gibi, yani Batı’nın bir kukla tiyatrosu adeta. Halbuki bu toplumların özgün tarihi var, kendi dinamiği var. Yani Türkiye’ye baktığımız zaman kadın hareketlerinin Osmanlı’ya giden bir geçmişi var.

Kesinlikle!

İran’da da öyle, Mısır’da öyle. Şimdi sen geliyorsun ve diyorsun ki kadın hareketleri dış odakların körüklediği, kafır icadı, bize uymayan şeylerdir. Bu bir ideolojidir, sosyoloji veya tarih değildir. Fakat Batı o kadar narsist olabiliyor ki hiçbir zaman yerele inip, bu toplumun kendi iç dinamiği ne gösteriyor, buranın tarihi nereye gidiyor diye bakmıyor.

Son 20-30 yılda bu konuda büyük bir perspektif dönüşümü olduğu halde mi bakamıyor? Yani bu post-kolonyalizm tartışmaları, Batı’nın kendini eleştirmesi vb bütün bunlar aslında Batı-dışı coğrafyaları daha iyi anlamak için önerilmiş perspektiflerdi. Ama şimdi tersinden aynı şeyi yeniden üretiyormuş gibi oluyorlar.

Tabii çünkü paradigma aynı ama madalyonun öteki yüzü, yani parametreler değişmemiş oluyor. Yani bir aşamada, modernleşme ve batı olumlu bir şey olarak gösteriliyor, başka bir aşamada aynı şey sömürgecilik, kültürleri yok etme olarak tarif ediliyor ama sonuçta etkili olan aktör aynı...

Batı...

Batı. Yani bu Batı dışındaki coğrafyaların kendi dinamikleri olabileceği fikrini sıfırlıyor.

Kendi modern dinamikleri olabilecekken...

Tabii, kendi modern dinamikleri

Tabii ki. Ki bunların tarihi aslında çok geriye gidiyor.

Çok geriye gidiyor.

Ve çok farklı şekillerde. Haklısınız, tabii ki.

Bu toplumsal cinsiyet kuramları için de geçerli. Mesela bu kadın odaklı çalışmalardan toplumsal cinsiyet kavramına geçişin ne şekilde olduğuna bakalım. Bu süreç belirli gündemler belirli bir coğrafyanın içinde gelişen sosyal hareketlerin taleplerini yansıtıyor ister istemez. Mesela Kaliforniya’da erken örgütlenen gey hareketlerin bilincini evrensel bir mesele olarak ortaya attığınızda değişik viteslerde ilerleyen toplumlarda bazen karşılık bulamıyor. Bazen de politik olarak çok zararlı sonuçlar çıkıyor. Şimdi eğer ben Mısırlı bir kadınsam ve fakir bir Mısırlı kadınsam ve kadın olduğum için benim nüfus kaydım bile yoksa ve ben oy veremiyorsam, kadın olduğum için en basit vatandaşlık hakkına bile kavuşmamış bir bireysen ‘kadın’ diye bir özne yoktur, kadın olarak hakkını arama diyen birine hayretle bakarım. Ve dünyada kadın çoğunluğunun bu kadar temel sorunları var. Şimdi sen bu kadına, “toplumsal cinsiyet esnek bir kavramdır, kadın mısın değil misin biz bunu tartışalım” diye bir muhabbete girersen biraz verimsiz olur, kimse kusuruma bakmasın.

Şimdi biraz daha üzerinde konuşmak istediğim şey, politika sorunları ve strateji sorunları. Çoğu zaman yeterince gündeme almadığımız ama aslında en önemli meseleler bence bunlar. Üç tür kısıkaçtan söz ettiniz. Kadın hareketlerinin üzerinde önemli bir engele yol açan. Ve bunun sonuçlarından bir tanesini söylediniz. Başka ne tür problemlere yol açıyor? Bu üç etki birleştiği zaman, kadın hareketleri ve cinsiyet eşitliği açısından ne gibi bir görünüm ortaya çıkıyor?

Şimdi bahsettiğim bu üç süreç, özellikle bu neo-liberalizm dönemi öyle bir noktaya geldi ki, artık varsıllarla yoksullar arasında uçurumlar çok büyüdü. Bu sistemin özellikle 2008 finansal krizinden sonra, çoğunluğa bir şey vadedemeyeceği ortaya çıktı. Yani kapitalist sistemin herkese bir şeyler vereceği, herkesin durumunun iyileşeceği, işçi sınıfından gelen anne babanın maaşıyla çocuğunu okutup üniversiteye yollayabileceği, bu çocuğun annesinden, babasından daha iyi bir hayata sahip olacağı, (yani meşhur Amerikan rüyası) iflas etti. Dolayısıyla bu memnuniyetsizliği ve öfkeyi kanallandırmak için ortaya en güçlü alternatif olarak sağcı bir popülizmin çıktığını görüyoruz. Bu sağcı popülizmin verdiği mesaj ise, sizin kötü durumda olmanızın sebebi dışarıdaki düşmanlarımız, işinizi elinizden alan Çin gibi ülkeler ve göçmenler. Dolayısıyla biz içerideki ötekileri duvarlar örerek ve dışarı atarak halledeceğiz, politikamızı ona göre ayarlayacağız. Bu ne demek? Bu demek ki, pratikte ellerinden olanakları alınmış insanların ağzına bir parmak bal sürülüyor. Fakat bu bir parmak balın içinde ırkçılık serbest, cinsiyetçilik serbest, her türlü yabancı düşmanlığı serbest, İslam düşmanlığı serbest...

Batı için öyle. Türkiye’de de Batı düşmanlığı serbest. Trump’dan bahsediyorsunuz, aynı zamanda Bolsonaro...

Bolsonaro aynı şey, Duterte aynı şey, Salvini aynı şey.

Hindistan’da da aynı şey ve Macaristan...

Modi, Orban... Kalıp bu. Dolayısıyla insanlara esas millet sizsiniz, etrafınızda manzaranızı bozan kim varsa, mesela Macaristan’da

çingeneler gibi, onları defedeceğiz. Kim haddini aştı? Kadınlar mı? Derhal kürtağı yasaklıyoruz. Eşit hak diye bir şey olamaz, herkes haddini bilsin! Bu tabii erkeklere verilen bir pay. Ve tabii bu yaklaşımların önemi çok büyüyor çünkü özellikle Vatikan Kilisesi'nin bu konudaki çalışmaları 90'lı yıllara gidiyor, çok eski. Hatırlarsanız, 1994'te Kahire'de bir nüfus toplantısı olmuştu ve bu lobiler kendini o zaman belli etmişti. 90'lı yıllardan itibaren toplumsal cinsiyet kavramı Birleşmiş Milletler yoluyla uluslararası seviyede devreye girmişti. Vatikan ise "toplumsal cinsiyet ne demek, kadın vardır, erkek vardır" demişti. Buna Katolik Kilisesinin fitrat söylemi diyebiliriz.

Burayı biraz açalım: Toplumsal cinsiyet kavramına karşı çıktı Vatikan, çünkü bu kavramı kullanmanın, kadın erkek ikiliğinin ötesinde başka imaları olduğunu ileri sürdü.

Ve kadın erkek kimliklerinin doğuştan değil sosyalleşmeyle çeşitli şekiller alabileceğini...

Ve aynı zamanda kadın erkek ikiliğinin ötesine giden LGB-Tİ haklarının gündeme taşındığını...

Oraya daha gelmeden bile. Yani farklı cinselliklere girmiyoruz bile. Kadınlığın ve erkekliğin doğadan gelen ve doğadan geldiği için değişmez ve hatta kutsanmış ayrımlar olduğu fikri.

Fitraten, evet...

Bu mücadeleyle o zaman başlattı Vatikan ve seneler boyunca çok güzel geliştirdiler ve ortaya 'toplumsal cinsiyet ideolojisi' diye bir kavram atıldılar. Ve bu tamamen onların yarattığı korkunç bir paket.

Ne var bu paketin içinde? Ne kastediyorlar toplumsal cinsiyet ideolojisi derken?

Şunu kastediyorlar: Aileyi yıkmaya yönelik, insanların çocuk yapmak, yapmamak konusunda serbestlik duyduğu, kürtağı yapılabil-

len ve Allah korusun cinselliğin çeşitli biçimler alabileceği bir küfür alanı.

Yani kürtaj karşıtlığı, gey haklarına, gey evliliklerine yönelik karşıtlık.

Bırakın evliliği, Gey olmaya doğrudan karşı!

Gey-karşıtlığı... Bu tarz, çocuklara okullarda cinsel eğitim verilmesine karşıtlık gibi böyle bir paket.

Ama şimdi ne oldu bu paket? Uzun zaman bu söylem dolaştı ama daha yeni popülist hareketlerle birleşince yabancılaşmış kozmopolit bir elit ve ‘sahici’, milli grup arasındaki ikileme dönüştürüldü. Bu ‘ötekileşmeyi’ şimdi toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerinden kuruyorlar. Hem *Birleşmiş Milletler*’de bir uluslararası ‘aile’ lobisi kuruluyor, hem de çeşitli ülkelerde “birtakım liberal elitler çocuklarımızı gey yapacak” panikleri köpürtülüyor. Bildiğimiz düzeni, aile düzenini yıkacaklar yaygaraları başlıyor. Oysa kimse kimseye, “sen aile kurmak istiyorsan evlenme” demiyor, kürtaja karşıysan “kürtaj yap” diyen de yok, gey olmaya zorlayan da yok. Ne var ki okullarda bazı farkındalık ve tolerans mesajları verilmeye başlandı. Örneğin İngiliz eğitim sisteminde ayrımcılığı engellemek için küçük yaşta, farklılığı yadırgamayın mesajı veriliyor.

Yani gey çiftlere yönelik hoşgörünün artması için, cinsel çeşitliliğe yönelik mesajlar.

Bu girişimler propaganda malzemesi olarak servis edildi: Bu halkımızın tasvip etmediği hareketlerdir. Halkımız dindardır, halkımız aileye inanıyor, bizi yıkmaya çalışıyorlar vs.

Hristiyan kültüre sahip ülkelerde aynı şey Hristiyanlık üzerinden iddia edilirken, Türkiye gibi ülkelerde de aynı paket bu sefer İslam üzerinden iddia ediliyor.

Tamamen, fakat paket aynı. Yani ambalajını açtığınız vakit aynı mesaj dayatılıyor. Dolayısıyla şimdi toplumsal cinsiyet denilen

kavramın tanınmaz hale getirilmiş, öcü böcü versiyonunu yaşıyoruz. Yani, kuramlarla fazla ilgisi olmayan ve şaşırtıcı bir şekilde hem Vatikan'ın, hem muhafazakâr Müslüman çevrelerinin ders çalışırcasına toplumsal cinsiyet üzerinde birtakım metinler okuyup, zararlarını anlatan böyle yoğun bir kara propaganda...

Evet, Vatikan kaynaklı bu gelişmeler özellikle Batı ülkelerinde 2010'dan itibaren baya bir popüler-kitlesel hareketlere yol açmış durumda, dinsel ya da olmayan bir sürü STK, vakıf parti, hareketlilik vb. bu işin içinde. Bu paketi öne sürüyorlar, yani "toplumsal cinsiyet ideolojisi"ne karşıyız diyorlar. Fakat Türkiye'de çok yakınlarda, geçen yıl 2019'dan itibaren bazı İslamcı köşe yazarlarının tam da Batıda üretilen ve Hristiyanlık üzerinden üretilen bu literatürden faydalanmaya başladıklarını, aynı şeyleri tekrarlamaya başladıklarını fark ettim. Bu da Türkiye için bir yenilik oldu. Ama çok hızlı da yol aldılar. Aynı söylem Türkiye'de bu sefer Batı'ya karşıtlık üzerinden işliyor.

Şimdi o kadar ilginç ki, aslında bu söylem Batı'nın kendi içinde üretiliyor. Bu siyasi söylem bir blokun bir parçası, bunlar farkında değil. Hala, Batı geyliğinin serbest olduğu liberal bir yer. Oysa yükseklen sağ popülist eğilim de Batının bir parçası. Mesela Modi Hindistan'da da aynı şeyi yapıyor. Oysa bu fikirleri dayatanların kendileri de elit ve yönetici sınıflar. Halkla nasıl müştereklik kuracaklar? Bir düşman üzerinden! Dolayısıyla Modi diyor ki, 'biz Hindu'yuz. Bizim bünyemizde Hindu olmayan, bütün Müslümanlar bizim kültürümüzü bozan unsurlardır'. Bu, çeşitli eziyetlere yeşil ışık yakıyor. Birtakım adamlar gidiyor, zavallı ineğine bakan bir Müslüman adamcağızı linç ediyor. Şimdi beni burada en çok rahatsız eden ve karamsarlığa sürükleyen şu: Nefret etme ruhsatı para ediyor. Yani adama beş kuruş bile vermesen, refah düzeyi yükselmese de sürünse bile, ona düşman gösterip, 'serbestsin, gidip Müslümanları öldürebilirsin' dediğiniz vakit adamlar büyük bir iştahla giriyor ve vatandaş olan Müslümanlara saldırıyorlar. Muthiş bir vahşet bu. Yani Hindistan'da olanlar tüyler ürpertici. Ama aynı yöntem, Trump tarafından da kullanıldı 'aramızda istemediğimiz yabancılar var' diyor, ertesi gün Meksika asıllı garson dayak yiyor.

Evet, bunu şöyle mi anlamak gerekir sizce: sanki sıradan insanda özel bir düşmanlık duygusu, öfke varmış da merkezdeki otoriteyi aşağıdan gelen bu tepki belirliyor gibi mi düşünmek gerekir, yoksa tersine bu merkezdeki otoriter gücün, bu gerici ve sağcı iradenin sıradan insanlardaki öfke ve düşmanlık duygularını bilerek beslediğini mi söylemek gerekir?

Bence her ikisi. Yani tabandan gelen müthiş bir öfke, dışlanmışlık hissi olduğu muhakkak.

Evet ama tabanın öfkesi illaki zorunlu olarak, yanındaki kişiye, komşusuna yönelmek zorunda değildi.

Ama hedef gösteriliyor.

İşte bir hedef gösterme var, onu demek istiyorum.

Mesela İngiltere'yi ele alalım, bu Brexit meselesini ele alalım. Şimdi en çok sıkıntı çekmiş olan bölgeler, Thatcher zamanından beri sıkıntı çekmiş olan sanayisizleşme politikaları yüzünden işsizlikten kırılan yerler.

Bu süreç 80'lerden beri sürüyor... Bunun tabii Avrupa'ya ait olmayla hiçbir alakası yok. Ama Avrupa'yla birlikte, birçok Avrupalı göçmen İngiltere'de serbest dolaşmaya ve çalışmaya başladı. O zaman 'senin işini Polonyalı işçi aldı elinden' diye hedef gösteriliyor. Halbuki adam biraz düşünse, uzun zaman devam eden devlet politikalarını fark edecek. Ama onun yerine göçmenlere 'onlar gitsin' diyor.

Evet. Dolayısıyla aslında, insanların tabanda tecrübe ettikleri çok sayıda problem var, hoşnutsuzluk kaynağı var ama sağcı, popülist, otoriter liderler bu kaygıları, çoğu insani kaygıları, kadınlara yöneltmeyi, etnik azınlıklara yöneltmeyi şimdilik başarıyorlar.

Ama bu yürümez. Niye yürümez, çünkü bu işin sadece bir yanı. Bir miktar da refah dağıtmak için sistemler bulmak lazım ve o konuda işler iyi gittiği sürece AKP çok başarılıydı. Bir şekilde

tabanda, sağlık hizmeti olsun, eğitime yardım olsun, çeşitli yollarla, yerinde özel sektörden bağış alarak, tabanını beslemeyi bildi. Hatta o kadar ki, bir yazımda, bir yanda kadın hakları üzerindeki baskı gittikçe sertleşirken, varoşlardaki kadın tabanının elinde yeşil kartıyla, yani direkt devletten yardım alarak sağlam bir oy potansiyeli oluşturduğunu hatta erkeklerden daha çok oy verdiklerini söylemiştim...

Evet, bu istatistiklerde görülmüştü. Kadınların, özellikle ev kadınlarının AKP’yi daha yüksek oranda destekledikleri.

Tabii, kesinlikle. “Cash transfer” dediğimiz doğrudan yardım politikalarında, kadınlara, Latin Amerika’da olduğu gibi, her yerde olduğu gibi, öncelik veriliyordu ve kadınlar bundan memnundu. Demek ki bu işin çeşitli ayakları var; bir taraftan hedef gösterirken öbür taraftan bir şekilde o tabanın hoşnutsuzluğunu bir şekilde, biraz dağıtacak önlemler gerekiyor. Ama ortam daraldıkça, şimdi mesela İngiltere’de büyük Avrupa’dan çekilmenin büyük bir fatura getirecek, bu dışlanmış, eskiden İşçi Partisi’ne oy veren kesimlere gerçekten bir refah verilebilecek mi? Nitekim Türkiye’de de kaynak dağılımı ekonomi battıkça gittikçe daraldı, o tabii bir problem. Yani artık o tabanı sadece hedef göstererek, nefret söylemiyle, beka söylemiyle, olağanüstü hâl ve harp haliyle bir yerden sonra tutamazsınız.

Hocam sizi daha fazla yormadan son olarak şu konuda da görüşlerinizi almak isterim. Bugünden geleceğe yönelik olarak demokrasi mücadelesi ve cinsiyet eşitliği mücadelesi veren insanların politik tarzlarında ve muhalif olma biçimlerinde ne tür problemler görüyorsunuz ve ne öneriyorsunuz? Mesela bir koalisyon meselesi var, önerdiğiniz. Kadınlar erkeklere karşı değil, fakat aynı politik hatta bir araya gelen kadınlar ve erkekler, diğer kadınlar ve erkeklere karşı... Bütün bunları biraz daha açmanızı rica edeceğim.

Şimdi şöyle, bakın, Ortadoğu ülkelerinde, Türkiye de buna dahil olmak üzere, kadın hakları tepeden inme dayatmalarla başladı. Yani bir kadın hareketi hep vardı ama sonuçta Atatürk’ün reformlarına

baktığımızda kadınlara verilmiş birtakım hakların toplumsal düzeyde henüz hayata geçirilemediği döneme rastladığımızı görüyoruz. Mesela kadınlara eşit miras hakkı verilmiş ama kırsal yörelerde hiçbir hükmü yok. Yine toprak erkek kardeşine geçiyor. Dolayısıyla verilen hakların hayata geçmesi için toplumun bir şekilde evrilmesi lazım. Yoksa kadın hakları tepeden inmecı bir şekilde geldiğinde sahiplenilen bir şey olmuyor. Özellikle Arap ülkelerinde. Şimdi bu durum değişti. Öyle ki kadın hakları mücadelesiyle demokrasi mücadelesi birbirinden ayrılamaz bir hale geldi. Bu oldukça yeni. Erkek feminizmi diyebileceğimiz olguda iki kırılma noktası oldu bence. 19. asır sonu 20. asır başında Ortadoğu'nun ilk reformcuları, bu tabii Güney Asya'da da erkekti. Yani, ayrımcılığı görücü usulü evliliği, çok eşliliği, örtünmeyi hep bu erkekler kınadı. Peki, bu erkeklerin zoru neydi? Dertleri mutlakıyetçi bir yönetimden, padişahlıktan daha eşitlikçi bir düzene geçmek ve özgürleşebilmektı.

Erkeklerin vatandaş olarak sahneye çıkmaları.

Evet. Tebaa olmaktan çıkıp, vatandaş olma mücadeleleri ve onun çok çeşitli tezahürleri vardı, yeni tip bir aile özlemi dahil. 19'dan 20. yüzyıla geçişte, bir rejimden diğerine geçerken gördüğümüz hareketlenme, şimdi 21. yüzyılda tekrar canlanabilir tekrar.

Evet, ama bu sefer feministlerin ve kadınların öncülüğünde. Öyle değil mi? Yani erkek feminizmi değil...

Evet, zaten uzun zamandır feministlerin öncülüğündeydi. Çünkü erkek gruplarıyla koalisyonlara giremediler ve erkekler siyasi eğilimleri ne olursa olsun eril imtiyazları etrafında hep kenetlendiler Daha evvel işaret ettiğim gibi eril blokta çatlamalar başladı. Dolayısıyla ben şöyle düşünüyorum; eğer mesele demokrasi mücadelesiye geniş koalisyonlar kurabilmek lazım. Kadın, erkek, hatta değişik politik görüşlerde olan insanlar, dindar veya seküler asgari müsterekler etrafında birleşebilmeli. Mesela kadınlara karşı şiddetle mücadelesinde kadınlar da olabilir, erkekler de olabilir, dindar kadınlar da olabilir, seküler kadınlar da olabilir. Çok çeşitli bir yelpaze olabilir ve konudan konuya bu koalisyonlarda değişebilir.

Fakat ben şuna inanıyorum ki, en geniş yelpazedeki koalisyonları yakalamak demokrasi mücadelelerine güç kazandırır. Zaman zaman da bunları gördük. Mesela kadın hareketi içinde 90'lı yıllarda Müslüman kadınların STK'ları, seküler kadınların STK'ları, Kürt kadınların kurduğu organizasyonların birbiriyle diyalog aşamasına geldiğini gördük.

Ama şu anda özel bazı engeller var gibi bu diyalogun önünde. Türkiye'de en azından.

Kesinlikle. Yani bu diyalogların altyapısı kalmadı zaten. Bu platformlar artık yok. Ama birtakım özlemler, AKP'nin kendi kurduğu platformların içinde bile telaffuz ediliyor. Yani demektiyim ki, bazı toplumsal dinamiklerin önüne geçilemez. Dünyayı, toplumu geçmiş bir devrin dinamiklerine hapsetmeye çalışmak ancak cebren olur. Ama o da olmuyor: Bakın İran' yönetimleri İran toplumunun dinamizmini engelleyemediler. Kadın hareketini bitiremediler. İran'ın dünyanın en güzel duyarlı filmlerini yapmasını engelleyemediler. İran yaratıcılık fişkırıyor.

Türkiye'den ne fişkırıyor ya da fişkıracak? Son sözler olarak ne söylemek istersiniz?

Ben Türkiye'de de yaratıcılık fişkırdığı kanaatindeyim. Türkiye'de çok dinamik, çok güzel, çok donanımlı bir neslin geldiğine inanıyorum. Bu insanları, kadın erkek, geriye çekmek, hapsetmeye çalışmak, beyinlerini yıkamak, cebren kontroller uygulamak uzun süreli bir şey olamaz. Çünkü bunlar artık kabuğunu çatlatmış toplumlar.

Hocam izninizle bu ifadeleriniz, programın son sözü olsun. Çünkü en güzel söz bu. Umarım bu umutların yeşerdiğini, daha fazla yeşerdiğini hep birlikte görürüz ileriki dönemde. Çok teşekkür ediyorum bu güzel söyleşi için.

Ben de teşekkür ederim.

